

Շրջակա միջավայրի նախարարություն
Անտառային կոմիտե

ՆԱԽԱԳԻԾ

**«Ստեփանավանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի
կառավարման պլան
2021 – 2030թթ**

ԵՐԵՎԱՆ - 2021

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐԻ ՑԱՆԿ	4
ՔԱՐՏԵՉՆԵՐԻ ՑԱՆԿ	6
Բաժին 1. ՏԱՐԱԾՔԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ԵՎ ԱՆՏԱՌԱՃՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ	9
1.1. Անտառտնտեսության տեղադրություն	9
1.2. Տարածքի կազմավորումը	9
1.3. Անտառտնտեսության կառուցվածքը	10
1.4. «Ստեփանավանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի սահմանները	10
1.5. Անտառտնտեսության տարածքի փոփոխությունը	10
1.6. Լեռնագրության, ռելիեֆի և հողերի բնութագրեր	14
1.7. Կլիման	15
1.8. Զրագրություն	16
1.9. Բուսական և կենդանական աշխարհ	16
Բաժին 2. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ	17
2.1. Անտառի կատեգորիաներ	17
2.2. Անտառների գնահատման մեթոդը	18
2.3. Անտառտնտեսության հողերի դասակարգում:	20
2.4. Գույքագրման տվյալների ծրագրային ապահովում	21
2.5. Քարտեզագրական աշխատանքներ	21
2.6. Արբանյակային պատկերներ	22
2.7. Քառակուսիների տեղաբաշխման սխեմա	23
2.8. Կոլեկտիվ ուսուցում	23
2.9. Անտառկառավարման պլանավորման մասնակցային մոտեցում	24
Բաժին 3. ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	27
3.1. Անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի բաժանումն ըստ հիմնական նպատակային նշանակության և հողատեսքերի	27
3.2. Անտառային հողերի և փոփոխությունն ըստ հողատեսքերի	28
3.3. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունը ըստ անտառկազմող ծառաթփատեսակների	30
3.4. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունը ըստ ծովի մակերևույթից բարձրության	31
3.5. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ տարիքային խմբերի	31
3.6. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ լանջի թեքության և տարիքային խմբերի	33
3.7. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ բոնիտետային դասերի	33
3.8. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ ծառուտի լրիվության	34
3.9. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ հասակային դասերի	34
3.10. Անտառի տիպը	37
3.11. Անտառաճման պայմանների տիպ	38
3.12. Հիմնական անտառկազմող ծառաթփատեսակների գնահատման միջին ցուցանիշները	39
3.13. Անտառի ներկա իրավիճակի վերլուծություն	42
Բաժին 4. ԱՆՏԱՌՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԿԻՑ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	43
4.1. Ընդհանուր տեղեկություններ	43
4.2. Աշխատանքային միգրացիա	45
4.3. Սոցիալական ծառայություններ և ենթակառուցվածքներ	45
4.4. Տրանսպորտ և ճանապարհներ	45
4.5. Գյուղատնտեսություն	46
4.6. Անտառամերձ համայնքների փայտանյութի պահանջարկ և թափուկ բնափայտի հաշվարկ	46
Բաժին 5. ԿԵՆՍԱԲԱԶՄԱԶԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	47
5.1. Ֆլորա	48
5.2. Ֆաունա	49
5.2.1. Անողնաշար կենդանիներ	49
5.2.2. Ողնաշարավոր կենդանիներ	49

5.2.3.	Երկկենցաղներ և սողուններ	50
5.2.4.	Թռչուններ.....	51
5.2.5.	Կաթնասուններ.....	52
5.3.	Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ	54
	Արգելավայրեր	54
5.3.1	«Գյուլագարակ» պետական արգելավայր	54
	Բնության հուշարձաններ	56
	Բաժին 6. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱՐԺԲ ԱՆՏԱՌՆԵՐ	57
6.1.	ԲԲԱԱ 1 Անտառային տարածքներ, որտեղ ներկայացված է միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակություն ունեցող կենսաբազմազանություն	57
6.2.	ԲԲԱԱ 2. Միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակություն ունեցող խոշոր անտառային լանդշաֆտներ	58
6.3.	ԲԲԱԱ 3. անտառային տարածքներ, որոնք ներառում են հազվագյուտ կամ անհետացման վտանգի տակ գտնվող էկոհամակարգեր.....	59
6.4.	ԲԲԱԱ 4. Անտառային տարածքներ, որոնք իրականացնում են պաշտպանական հատուկ գործառույթներ.....	59
6.5.	ԲԲԱԱ 4.2 ԵՎ ԲԲԱԱ 5.....	60
	Բաժին 7. ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿՁԲՈՒՆՔՆԵՐԸ	61
7.1.	Անտառչահագործման և փայտամշակման բնութագիրը	62
7.2.	Բնափայտային անտառօգտագործում	62
7.2.1	Անտառվերականգնման հատումներ	62
7.2.1.1	Խնամքի հատումներ.....	63
7.2.2	Անտառպաշտպանական միջոցառումներ	67
7.2.3	Նախագծված անտառօգտագործման ծավալներն ըստ հատման տեսակների	68
7.3.	Ոչ բնափայտային անտառօգտագործում	69
	Բաժին 8. Էկոհամակարգային ծառայությունների գնահատում	71
8.1	Ածխաթթու գազի կլանման ծառայության գնահատում.....	72
8.2	Սննդի տրամադրման ծառայության գնահատում	75
8.3	Էկոտուրիզմ	76
	Բաժին 9. Անտառվերականգնման միջոցառումներ	80
9.1.	Անտառաճեցման պիտանելիության դասակարգում	81
9.2.	Անտառապատման և անտառվերականգնման եղանակներ	82
9.3.	Անտառմշակույթների հիմնման ժամանակ նախատեսվող սխեմաները	83
9.4.	Տնկանյութի աճեցում.....	97
9.5	Նախատեսվող միջոցառումների արդյունքում անտառային տարածքների արդյունավետության բարձրացում	100
	Բաժին 10. Անտառի պահպանություն	104
10.1.	Ճանապարհային ցանց	106
10.2.	Պահպանություն անտառային հրդեհներից	107
	Բաժին 11 Անտառտնտեսության կառավարում	109
11.1	Անտառի և կենսաբազմազանության պահպանություն	109
11.2	Մոնիթորինգ և գիտական ուսումնասիրություններ	110
11.2.1	Մոնիթորինգի ծրագիր	110
11.2.2	Գիտական ուսումնասիրություններ	111
	Բաժին 12. Տնտեսական և ֆինանսական գործունեություն	113
	Բաժին 13. Անտառտնտեսության նախորդ կառավարման ընդհանուր եզրակացություններ և առաջարկություններ	115
13. 1	Եզրակացություն նախորդ անտառտնտեսվարման վերաբերյալ	115
13. 2	Առաջարկություններ	116

ԱՂՅՈՒՍԱԿՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Աղյուսակ 1. Անտառտնտեսության կառուցվածքը.....	11
Աղյուսակ 2. Ստեփանավանի անտառտնտեսության քառակուսիների համարակալման ամփոփ տեղեկագիր ըստ անտառայտությունների.....	11
Աղյուսակ 3. Կլիմայական բնութագրերը ըստ Ստեփանավանի օդերևութաբանական կայանի տվյալների.....	15
Աղյուսակ 4. Գնահատման հատվածների նվազագույն մակերեսը.....	21
Աղյուսակ 5. Արբանյակային պատկերների տեսակը և պատկերներով ապահովված մակերեսը.....	22
Աղյուսակ 6. Անտառտնտեսության կազմակերպման հիմնական տարրերը.....	23
Աղյուսակ 7. Ստեփանավանի անտառտնտեսության հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ հիմնական նպատակային նշանակության կատեգորիաների.....	27
Աղյուսակ 8. Անտառայտությունների բաշխվածությունը ըստ հիմնական նպատակային նշանակության և անտառայտությունների.....	28
Աղյուսակ 9. Անտառտնտեսության անտառային հողերի հողատեսքերի փոփոխությունը.....	29
Աղյուսակ 10. Ստեփանավանի անտառտնտեսության հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ անտառայտությունների.....	29
Աղյուսակ 11. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ անտառկազմող ծառատեսակների.....	30
Աղյուսակ 12. Անտառածածկ մակերեսի և ընդհանուր պաշարի բաշխվածությունն ըստ ծովի մակերևույթից բարձրության.....	31
Աղյուսակ 13. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ տարիքային խմբերի.....	32
Աղյուսակ 14. Անտառածածկ ընդհանուր մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ լանջի թեքության աստիճանի և տարիքային խմբերի.....	33
Աղյուսակ 15. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ բոնիտետային դասերի.....	34
Աղյուսակ 16. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ ծառուտի լրիվության.....	35
Աղյուսակ 17. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի փոփոխության դինամիկան ըստ գերակշռող ծառատեսակների ու հասակային դասերի.....	36
Աղյուսակ 18. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ անտառի տիպերի.....	37
Աղյուսակ 19. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ անտառաճման պայմանների տիպերի.....	38
Աղյուսակ 20. Տեղեկագիր անտառզնահատման միջին ցուցանիշների՝ ըստ գերակշռող ծառատեսակների.....	40
Աղյուսակ 21. Ընդհանուր տվյալներ բնակավայրերի վերաբերյալ.....	44
Աղյուսակ 22. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում աճող ՀՀ Բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված հազվագյուտ բուսատեսակները.....	48
Աղյուսակ 23. Արգելավայրի անտառածածկի բաշխվածությունն ըստ լրիվության.....	55
Աղյուսակ 24. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ բոնիտետային դասերի.....	55
Աղյուսակ 25. Անտառզնահատման միջին ցուցանիշները ըստ գերակշռող ծառատեսակների.....	56
Աղյուսակ 26. Անտառի պաշտպանական կատեգորիաները և ըստ գերակշռող ծառատեսակների հատման տարիքները.....	61
Աղյուսակ 27. Ամփոփագիր խնամքի հատումների հաշվարկային ծավալների.....	63
Աղյուսակ 28. Ամփոփագիր սանիտարական հատումների հաշվարկային ծավալների 2021 – 2030թթ.....	68
Աղյուսակ 29. Ամփոփագիր անտառօգտագործման նախատեսած ծավալների ըստ հատման տեսակների 2021-2030թթ.....	69
Աղյուսակ 30. Ամփոփագիր անտառայտությունների անտառօգտագործման նախատեսած ծավալների 2021-2030 թթ.....	69
Աղյուսակ 31. Անտառտնտեսությունում պտուղ-հատապտուղների մակերեսների և.....	71
Աղյուսակ 32. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքների ուտելի.....	71
Աղյուսակ 33. Ստեփանավանի անտառտնտեսության՝ ըստ գերակշռող ծառատեսակների կենսազանգվածը (2020թ.).....	73
Աղյուսակ 34. Հողում (30սմ) ածխածնի կուտակման հաշվարկը (հազ. տոննա).....	74

Աղյուսակ 35. Անտառային թափվածքում ածխածնի կուտակման հաշվարկը (հազ. տոննա).....	74
Աղյուսակ 36. Անտառներում կուտակված ածխածինը (2020թ).....	74
Աղյուսակ 37. Տարեկան միջին աճը ըստ ծառատեսակների.....	75
Աղյուսակ 38. անտառտնտեսության տարածքների պտուղ-հատապտուղային տեսակների մոտավոր պաշարների և հաշվարկային մոտավոր շուկայական արժեքի.....	76
Աղյուսակ 39. Անտառտնտեսության տարածքների ուտելի խոտաբույսերի.....	76
Աղյուսակ 40. Պատմամշակութային հուշարձաններ.....	77
Աղյուսակ 41. Անտառտնտեսության տարածքում հիմնված անտառմշակույթներ.....	80
Աղյուսակ 42. Ոչ անտառածածկ մակերեսների տեղաբաշխումն ըստ լանջի թեքության աստիճանի և միջին բոնիտետային դասի.....	81
Աղյուսակ 43. Հյուսիս-արևելյան Հայաստանի տարածաշրջանի ծառերի ու թփերի տեսակաշարի.....	85
Աղյուսակ 44. Ամփոփ հաշվեցուցակ Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառպատման և անտառվերականգնման միջոցառումների.....	86
Աղյուսակ 45. Անտառվերականգնման նախատեսվող տարածքների սերմերի և սերմնաբուսակտնկիների պահանջը ըստ անտառպետությունների.....	97
Աղյուսակ 46. Անհրաժեշտ տնկանյութի աճեցման հաշվարկ.....	98
Աղյուսակ 47. Տեղեկագիր անտառսերմնային մշտական տեղամասերի.....	99
Աղյուսակ 48. 2021-30թթ շրջանում նախատեսված միջոցառումներ.....	101
Աղյուսակ 49. 2020-29թթ. Ժամանակաշրջանում հիմնման նախատեսած անտառմշակույթների աճի ցուցանիշները.....	101
Աղյուսակ 50. Տեղեկագիր անտառտնտեսության հողատեսքերում նախատեսվող փոփոխությունների.....	103
Աղյուսակ 51. Անտառածածկ մակերեսի տեսակային կազմի փոփոխությունն ըստ գերակշռող ծառատեսակների.....	104
Աղյուսակ 52. Ստեփանավանի անտառտնտեսության պահաբաժինները.....	105
Աղյուսակ 53. Ճանապարհային ուղիների բնութագիրը.....	107
Աղյուսակ 54. Տեղեկագիր անտառային հողերի տեղաբաշխման ըստ հրդեհավտանգության դասերի.....	108
Աղյուսակ 55. Տեղեկագիր հակահրդեհային միջոցառումների.....	108
Աղյուսակ 56. Պահպանության և մոնիթորինգի իրականացման համար անհրաժեշտ միջոցներ.....	112
Աղյուսակ 57. Ստեփանավանի անտառտնտեսության հաստիքային ցուցակ՝ առ 08.01.2020թ.....	113
Աղյուսակ 58. Ամփոփագիր Ստեփանավանի անտառտնտեսության բնափայտային արտադրանքների ծավալների (2009-2019թթ).....	114

ՔԱՐՏԵՂՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Քարտեզ 1. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տեղադրությունը	118
Քարտեզ 2. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառպետությունները	119
Քարտեզ 3. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ռելիեֆը.....	120
Քարտեզ 4. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքն ըստ լանջերի դիրքադրության	121
Քարտեզ 5. Ստեփանավանի անտառտնտեսության գետային ցանցը	122
Քարտեզ 6. Ստեփանավանի անտառտնտեսության քառակուսային ցանցը.....	123
Քարտեզ 7. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներն ըստ նպատակային նշանակության.....	124
Քարտեզ 8. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներն ըստ գլխավոր ծառատեսակների.....	125
Քարտեզ 9. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներն ըստ տարիքային խմբերի.....	126
Քարտեզ 10. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքն ըստ լանջերի թեքության աստիճանի.....	127
Քարտեզ 11. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներն ըստ բոնիտետային դասերի	128
Քարտեզ 12. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներն ըստ ծառուտի լրիվության.....	129
Քարտեզ 13. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներն ըստ հասակային դասերի	130
Քարտեզ 14. Ստեփանավանի անտառտնտեսության հարակից համայնքները.....	131
Քարտեզ 15. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող կարմիրգրքային բուսատեսակները.....	132
Քարտեզ 16. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ԲԲԱ անտառները.....	133
Քարտեզ 17. Ստեփանավանի անտառտնտեսության պտուղ-հատապտուղների տարածվածությունը.....	134
Քարտեզ 18. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ուտելի խոտաբույսերի տարածվածությունը.....	135
Քարտեզ 19. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ծարածքի պատմամշակութային հուշարձանները	136
Քարտեզ 20. Ստեփանավանի անտառտնտեսության պահաբաժինները.....	137
Քարտեզ 21. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ճանապարհային ցանցը.....	138
Քարտեզ 22. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքն ըստ հրդեհավտանգության դասերի	139

Ամփոփ նախարան

Ստեփանավանի տարածաշրջանի անտառներում անտառշինական աշխատանքներ առաջին անգամ իրականացվել են 1951-52 թվականներին և կրկնվել 1962, 1972, 1982, 1992 և 2008 թվականներին:

«Հողերի և անտառի կայուն կառավարման ներդրումը հյուսիս արևելյան Հայաստանի լեռնային լանդշաֆտներում UNDP/GEF» ծրագրի շրջանակներում ՄԱԶԾ գրասենյակի և ՀՀ Տավուշի մարզի «Երիտասարդ անտառաբույծների միավորում» հասարակական կազմակերպության միջև կնքվել է 31.10.2019թ. UNDP/ARM/REP/074/2019 պայմանագիր «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի «Ստեփանավանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի(Լոռու մարզ) անտառկառավարման պլանի (ԱԿՊ) պատրաստում՝ հաշվի առնելով կենսաբազմազանության, էկոհամակարգային ծառայությունների, կլիմայի փոփոխության և համայնքների կողմից պաշարների օգտագործման նկատառումները: Ստեփանավանի անտառտնտեսության հարակից համայնքային հողերի ու պահպանվող տարածքների սահմանների ճշտում քարտեզագրական տվյալների թարմացում:

Պայմանագրի համաձայն իրականացվել է.

- Ստեփանավանի նախորդ անտառկառավարման պլանի գույքագրման և քարտեզագրական նյութերի ուսումնասիրություններ,
- կլիմայի, լանդշաֆտի, ռելիեֆի և անտառային հողերի տիպերի բնութագրում,
- անտառտնտեսության տարածքում գետերի քանակի ու ձգվածության, ջրահավաք ավազանի, լճերի և գրունտային ջրերի մակարդակի վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում,
- ծրագրի տարածքում բնակչության զբաղվածության, անտառանյութի տեղական սպառման շուկաների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում,
- ոչ բնափայտային անտառային պաշարների օգտագործման ուսումնասիրություն,
- նախորդ անտառշինության պլանշետների, անտառծառուտային պլանների և քարտեզ սխեմաների ուսումնասիրություն,
- ժամանակավոր օգտագործման հատկացված հողերի քարտեզագրական նյութերի ձեռք բերում և ուսումնասիրություն,
- անտառտնտեսության և հարակից հողօգտագործողների սահմանների վերաբերյալ իրավաբանական ձևակերպումների ուսումնասիրություն,
- անտառսերմնային տեղամասերի, պլանտացիաների և տնկարանային տնտեսության առկայության և վիճակի վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում,
- հարակից համայնքների հետ անտառշինական և համայնքների կադաստրային քարտեզներում առկա անտառային հողատեսքերի անհամապատասխանությունների ճշտման աշխատանքներ:

Անտառգույքագրման մեթոդների և դաշտային գործողությունների ուսուցման նպատակով ծրագրի հիմնական և օժանդակ (տեխնիկական) անձնակազմի համար կազմակերպվել է գործնական ուսուցում:

Անտառի գույքագրման գործողություններն իրականացվել են երկու խմբերով, հիմնական կազմում ընդգրկված են նաև օգնականներ անտառտնտեսությունից:

Իրականացվել են նաև կենսաբազմազանության գույքագրման և գնահատման, բարձրարժեք բնապահպանական անտառների որոշման և սահմանազատման, ինչպես նաև էկոհամակարգային ծառայությունների գնահատման աշխատանքներ:

Դաշտային գույքագրման արդյունքները մշակվել են СОЛИ համակարգչային ծրագրի հենքի վրա արդիականացված СОЛИ-3 ծրագրային ապահովմամբ:

Քարտեզագրական նյութերը մշակվել են օգտագործելով ArcGIS ծրագրային ապահովումը, որը հնարավորություն է ընձեռնել դաշտային գույքագրման նյութերի վրա ստեղծել բազմանպատակային ԱՏՀ տվյալների բազա, ինչի շնորհիվ էլ պատրաստվել են թեմատիկ քարտեզներ: Ստեղծված թվայնացված հատվածային քարտեզագրական բազան լրացվել է ինֆորմացիայով թեմատիկ քարտեզների համար հատվածների բնութագրերի հետ EXCEL-ի աղյուսակների կցման ճանապարհով, ընդ որում, թեմատիկ քարտեզներ հնարավոր է կազմել ցանկացած ցուցանիշի համար, որն առկա է СОЛИ անտառային հատվածային բնութագրերի բազայում:

Տվյալների քարտեզագրական բազան ունի հատվածային բնութագրեր, որոնք օգտագործվել են թեմատիկ քարտեզների կազմման համար:

Գույքագրման և անտառտնտեսության հարակից համայնքների վարչական սահմաններում անտառային հողերի կադաստրային քարտեզագրական նյութերի համադրությունն ի հայտ է բերել անտառային հողերի սահմանների և մակերեսների անհամապատասխանություններ, դրանք ճշտվել և քարտեզները համաձայնեցվել են համայնքների ու անտառտնտեսության հետ:

Համաձայն Հայաստանի անտառներում անտառշինության և անտառկառավարման պլանների պատրաստման հրահանգի (2005թ), սահմանված կարգով իրականացվել են տեխնիկական և անտառշինական խորհրդակցությունները:

1-ին տեխնիկական խորհրդակցությունը կազմակերպվել է Ստեփանավանի անտառտնտեսության տնօրենի կողմից 2019թ. նոյեմբերի 11-ին անտառտնտեսության գրասենյակում, քննարկվել են նախապատրաստական փուլի աշխատանքները, կայացվել է համապատասխան որոշումներ:

Անտառշինական առաջին խորհրդակցությունը կազմակերպվել է ՄԱԶԾ-ի կողմից, 2019թ. դեկտեմբերի 6-ին Ստեփանավան քաղաքում: Քննարկվել են անտառկառավարման պլանի պատրաստման դաշտային փուլում իրականացվող գործողությունները, խնդիրները, անտառտնտեսության ու անտառշինական աշխատանքները իրականացնող կազմակերպության միջև համագործակցությունը և այլ հարցեր:

2020թ մայիսի 20-ին անտառտնտեսության գրասենյակում անց է կացվել երկրորդ տեխնիկական խորհրդակցությունը, որի ընթացքում քննարկվել են անտառշինական դաշտային աշխատանքների կատարման արդյունքները, անտառների վիճակի և անտառտնտեսության վարման նախնական վերլուծությունը, տեղամասերի ցանկը, որտեղ նշանակված են հիմնական անտառտնտեսական միջոցառումներ և այլ խնդիրներ:

Երկրորդ անտառշինական խորհրդակցությունը իրականացվել է անտառկառավարման ծրագրի հիմնական բաժինների մշակման ավարտից հետո 2020թ. հունիսի 26-ին Տաշիր քաղաքում: Քննարկվել են՝

- Անտառային ֆոնդի գնահատման հիմնական ցուցանիշները, առկա փոփոխությունների բնույթը և պատճառները նախորդ ժամանակաշրջանի համար,
- անտառային տնտեսության վարման վերլուծության արդյունքները,
- անտառօգտագործման ծավալները, տարածքները, իրականացման եղանակները և մեթոդները, հատումների տնտեսական և անտառագիտական և բնապահպանական հիմնավորումները,
- անտառօգտագործման և անտառվերականգնման միջոցառումների ծավալները,
- անտառսերմնային տնկարանային տնտեսության կազմակերպումը,
- անտառների հակահրդեհային և անտառպաշտպանական միջոցառումների ծրագիրը,
- կողմնարդյունքի (ոչ բնափայտային հումքի պաշարների) գնահատումը:

Բաժին 1. ՏԱՐԱԾՔԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ԵՎ ԱՆՏԱՌԱՃՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

1.1. Անտառտնտեսության տեղադրություն

«Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի Ստեփանավանի անտառտնտեսությունը գտնվում է Լոռու մարզի նախկին Ստեփանավանի վարչական շրջանում: Անտառտնտեսության գրասենյակը գտնվում է Ստեփանավան քաղաքում, հեռավորությունը մայրաքաղաք Երևանից 140 կմ, իսկ մարզկենտրոն Վանաձորից՝ 30կմ: Անտառտնտեսությունը հյուսիսից սահմանակցում է Տաշիրի անտառտնտեսությանը, հարավից և հարավ-արևելքից Վանաձորի, իսկ արևելքից Լավարի անտառտնտեսությանը: Անտառտնտեսության տարածքի ձգվածությունը հյուսիսից հարավ 27 կմ է, իսկ արևելքից արևմուտք՝ 32 կմ (քարտեզ 1):

1.2. Տարածքի կազմավորումը

Ստեփանավանի անտառտնտեսությունը կազմավորվել է 1947թ. համաձայն ՀԽՍՀ անտառային տնտեսության նախարարության 1947թ. հոկտեմբերի 27-ի N 9

հրամանի, իր կազմում ներառելով Ստեփանավանի, Գուգարքի և Պրիվոլնոյեի անտառապետությունները:

1970թ. նոյեմբերի 11-ի ՀԽՍՀ մինիստրների սովետի N 792 որոշման նամաձայն, տարածաշրջանի անտառապատման նպատակով կոլխոզ-սովխոզային տնտեսություններից հատկացված հողերի վրա ստեղծված Կալինինոյի անտառապետության (1959թ), ինչպես նաև հողերի, քամիների և ջրի էռոզիայի դեմ պայքարելու նպատակով 449 հեկտար ընդհանուր մակերեսի վրա ստեղծված Շահնազարի անտառապետության հենքի վրա ստեղծվել է Կալինինոյի անտառտնտեսությունը, որը 1991թ. ներառվել է Ստեփանավանի անտառտնտեսության կազմում, իսկ 1992թ. առանձնացվել և Կալինինո շրջկենտրոնի անվանափոխության պատճառով անվանափոխվել է Տաշիրի անտառտնտեսության:

1.3. **Անտառտնտեսության կառուցվածքը**

«Ստեփանավանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի կազմում ընդգրկված են երկու՝ Ստեփանավանի 6009հա և Գյուլագարակի՝ 2864հա մակերեսով անտառապետությունները: Ստեփանավանի անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքը կազմում է 8873,0հա:

1.4. **«Ստեփանավանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի սահմանները**

Անտառտնտեսության սահմանները որոշվել են ռելիեֆային առանձնահատկություններով (ջրաբաժաններ, ձորակներ, գետակներ, լեռնալանջեր և այլն), որոնք բնության մեջ արտահայտիչ են և հանդիսանում են համեմատաբար կայուն սահման, ինչպես նաև արբանակային պատկերների վերձանման արդյունքների հիման վրա՝ հաշվի առնելով «Ստեփանավանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի ներկայիս սահմանները:

1.5. **Անտառտնտեսության տարածքի փոփոխությունը**

Վերջին մոտ 20 տարիներին անտառտնտեսությունում կառուցվածքային և մակերեսային հետևյալ փոփոխություններն է կատարվել 2008թ-ի՝ 1992թ. համեմատությամբ, անտառտնտեսության մակերեսի նվազումը 2628 հեկտարով բացատրվում է Լավլարի անտառապետությունը անտառտնտեսության կառուցվածքից հանելու և Տաշիրի անտառտնտեսությանը միացմամբ, իսկ 2021թ.-ի՝ 2008թ. համեմատությամբ 2208հա ավելացումը՝ համայնքների վարչական սահմաններում անտառայի հողատեսքերի մակերեսները երկրատեղեկատվական համակարգով ճշտման, ինչպես նաև վարչական սահմաններից դուրս անտառաձածկ հողերի՝ պահպանության արդյունավետության բարձրացման նպատակով Ստեփանավանի անտառտնտեսությունում ընդգրկելով (աղյուսակ 1, քարտեզ2):

Աղյուսակ 1. Անտառտնտեսության կառուցվածքը

N:	Անտառապետությունը	1992 թ.		2008 թ.		2021 թ.	
		Մակերեսը, հա	%	Մակերեսը, հա	%	Մակերեսը, հա	%
1	Լավվարի	2293,0	24.6	-	-	-	-
2	Ստեփանավանի	4341,0	46.8	4121,3	61.8	6009,0	67,7
3	Գյուլագարակի	2659,0	28.6	2543,7	38.2	2864,0	32,3
Ընդամենը		9293,0	100	6665,0	100	8873,0	100

Աղյուսակ 2. Ստեփանավանի անտառտնտեսության քառակուսիների համարակալման ամփոփ տեղեկագիր ըստ անտառապետությունների

Անտառապետության անվանում	Քառակուսու համարը 2020թ.	Մակերեսը, հա	Քառակուսու համարը 2008թ.	Մակերեսը, հա	Տարբերությունը, հա	Բացատրություն
	-	-	1	42	-42	Պահպանության արդյունավետության բարձրացման նպատակով անցել է Տաշիրի անտառտնտեսությանը
	1	231	-	-	+231	Դաշտային չափագրումների և արբանյակային պատկերների ուսումնասիրության արդյունքում նախկինում չընդկրված անտառածածկ տրածքների և/կամ սերմնայի բնական վերականգնված անտառների ընդգրկում (համարակալման փոփոխություն)
	2	157	2	75	82	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառածածկ տրածքների և/կամ սերմնայի բնական վերականգնված անտառների ընդգրկում
	3	216	3	61	155	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառածածկ տրածքների և/կամ սերմնայի բնական վերականգնված անտառների ընդգրկում
	4	79	4	46	33	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառածածկ տրածքների և/կամ սերմնայի բնական վերականգնված անտառների ընդգրկում
	5	193	5	110	83	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա
	6	121	6	39	82	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա
	7	130	7	129	1	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա
	8	68	8	17	51	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա
	9	201	9	124	77	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառածածկ տրածքների և/կամ սերմնայի բնական վերականգնված անտառների ընդգրկում
	10	71	10	37	34	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա
	11	92	11	66	26	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա
	12	133	12	88	45	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառածածկ տրածքների և/կամ սերմնայի բնական վերականգնված անտառների ընդգրկում
	13	87	13	126	-39	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա
	14	94	14	102	-8	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա
	15	175	15	173	2	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կաղաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա

Անտառապետության անվանում	Քառակուսու համարը 2020թ.	Մակերեսը, հա	Քառակուսու համարը 2008թ.	Մակերեսը, հա	Տարբերությունը, հա	Բացատրություն
						անտառաձածկ տրածքների և/կամ սերմնայի բնական վերականգնված անտառների ընդգրկում,
	Ընդ.	6009	Ընդ.	4121,3	+1887,7	
1	130	1	116	14	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
2	158	2	143	15	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառաձածկ տրածքների ընդգրկում	
3	118	3	117	1	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
4	140	4	136	4	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
5	201	5	194	7	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
6	136	6	128	8	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառաձածկ տրածքների ընդգրկում	
7	112	7	114	-2	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
8	120	8	76	44	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառաձածկ տրածքների ընդգրկում	
9	296	9	205,7	90,3	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառաձածկ տրածքների ընդգրկում, նախկին 22-րդ քառակուսու վերաբաշխում	
10	173	10	135	38	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառաձածկ տրածքների ընդգրկում	
11	213	11	158	55	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառաձածկ տրածքների ընդգրկում	
12	220	12	212	8	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
13	72	13	79	-7	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
14	179	14	164	15	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկինում չընդկրված անտառաձածկ տրածքների ընդգրկում	
15	116	15	120	-4	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
16	156	16	153	3	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
17	77	17	73	4	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
18	125	18	115	10	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
19	87	19	75	12	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
20	29	20	25	4	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա	
21	6	21	5	1	Սահմանների ճշտման արդյունք՝ կադաստրային քարտեզների, արբանյակային պատկերների և դաշտային չափագրումների հիման վրա, նախկին 22-րդ քառակուսու վերաբաշխում	
-	-	22	3	-3	վերաբաշխվել է 9-րդ և 21-րդ քառակուսիների միջև	
Ընդ.	2864	Ընդ.	2543,7	+320,3		
Ամբողջը	8873		6665	+2208		

1.6. **Լեռնագրության, ռելիեֆի և հողերի բնութագրեր**

Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառները գտնվում են Փոքր Կովկասյան լեռնաշղթայի կենտրոնական հատվածի արևելամասնադրված կասյան անտառածածկի գոտում և հիմնականում տեղաբաշխված են Բազումի լեռնաշղթայի հյուսիսային լեռնաբազուկների ու լանջերի վրա, որոնք աստիճանաբար ցածրանալով ձուլվում են Գարգառի և Կուրթանի բարձրադիր գոգահովիտներին: Ոչ մեծ անտառային զանգվածներ հանդիպում են նաև Լեջան լեռնազանգվածի հարավային լեռնալանջերում՝ հիմնականում անտառմշակույթների տեսքով:

Անտառտնտեսությունում անտառները տեղաբաշխված են ծովի մակերևույթից 1000-2200 մետր բարձրությունների վրա, ընդ որում մինչև 1200մ բարձրության վրա գտնվում է անտառների ընդհանուր տարածքի ընդամենը 2,3%-ը (195,5հա), 1201-1800մ բարձրությունների վրա՝ 76,5%-ը (5292,1հա), իսկ 1800մ-ից բարձր 21,2%-ը (1469,0հա): Անտառպետություններում հետևյալ հարաբերակցությունն է՝ Ստեփանավանի անտառպետությունում համապատասխանաբար՝ 2,4%, 75,9%, 21,7%, իսկ Գյուլագարակի անտառպետությունում՝ 3,7%, 76,0% և 20,3%:

Անտառտնտեսության տարածքում ռելիեֆը բնութագրվում է խիստ կտրտվածությամբ և լանջերի դիրքադրության փոփոխությամբ, որտեղ գերակշռում են հյուսիսային դիրքադրության լանջերը, սակայն անկախ կողմնադրություններից, գերակշռող են 25-30° թեքության լանջերը:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքի, և ընդհանրապես լեռնային ծագման հողերի, կազմավորման պրոցեսում կարևոր դեր են խաղում տեղագրական պայմանները, որին համապատասխան հաճախակի փոփոխվում է հողերի ջրագրական ռեժիմը: Վերջինս իր ազդեցությունն է թողնում բուսականության տեսակային կազմի, էոզոնի պրոցեսների ինտենսիվության և դրանից կախված՝ հողակազմավորման ընթացքի տարբերության, հողերի բազմազանության բնութագրի, նրանց զարգացման և քիմիական ու մեխանիկական կազմի վրա:

Համաձայն հանրապետության հողային քարտեզագրական նյութերի անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են լեռնային դարչնագույն, լեռնային գորշ անտառային և լեռնային մարգագետնային հողերի տիպերը:

Հյուսիսային կողմնադրության լանջերին ձևավորված լեռնային մուգ շագանակավուն հողերը բավականաչափ հզոր են, իսկ հարավային կողմնադրության լանջերում գերիշխում են բաց գորշավուն հողերը, որոնք բնորոշ են կաղնու և կաղնուտ-բոխուտային տարբեր տիպի ծառատներին:

Լեռնային (անտառային) դարչնագույն հողերը հանդիպում են մինչև 1700մ բարձրությունների վրա, որոնցում զարգացած են բոխի, կաղնու, թխկ անտառային զանգվածները:

Անտառային գորշ հողերը հիմնականում հանդիպում են 1400-1900մ բարձրության՝ չափավոր տաք և խոնավ կլիմայի, լվացվող ջրային ռեժիմի և բոխու, կաղնու, հաճարի ծառատեսակների ծածկոցի պայմաններում, իսկ

լեռնամարգագետնային հողերը հիմնականում զբաղեցնում են 1900մ-ից բարձր տարածքները:

Անտառածածկ մակերեսի 69%-ը տեղաբաշխված է հյուսիսային դիրքադրության, իսկ 31%-ը հարավային դիրքադրության լանջերին (քարտեզ 3):

Լանջերի մինչև 10° թեքությունների վրա գտնվում է անտառածածկի 7,4%-ը (510,7հա), 11-20°-14,8%-ը (1022,3հա), 21-30°-37,3%-ը (2435հա), իսկ 2807,5հա (40,5%-ը գտնվում է 30°-ից բարձր թեքությունների վրա:

1.7. Կլիման

Համաձայն Հայաստանի ագրոկլիմայական տեղեկագրի՝ Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքը հիմնականում վերագրվում է 7-րդ ագրոկլիմայական գոտուն՝ չափավոր ցուրտ, ԾՄԲ 900մ-ից բարձր: Անտառի տարածման վերին գոտում կլիմայական պայմանները համեմատաբար խիստ են:

Ստեփանավանի անտառտնտեսությունում կլիմայական պայմանները խիստ տարբերվում են՝ կախած ծովի մակարդակից ունեցած բարձրությունից և տարբեր դիրքադրությունների վրա ծառուտների տեղաբաշխումից:

Տարածաշրջանն առանձնանում է բարեխառն կլիմայով՝ զով, խոնավ ամառներով և չափավոր ցուրտ ձմեռներով: Մինչև 1300-1400 մետր բացարձակ բարձրությունների վրա կլիման չափավոր տաք է, 1600 – 1700մ բարձրությունների վրա չափավոր ցուրտ, իսկ մինչև 2100մ բարձրություններում գերիշխում է ցուրտ կլիմայական գոտին:

Առավելագույն դրական և բացասական ջերմաստիճանները դիտվում է հուլիս-օգոստոս ամիսներին՝ +32°, դեկտեմբերին - 16°: Գերիշխում են հյուսիսային և հյուսիս-արևմտյան քամիները:

Ընդհանուր առմամբ, Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում կլիմայական պայմանները բարենպաստ են ասեղնատերևավոր և լայնատերևավոր շատ տեսակների անտառածման համար:

Կլիմայական բարենպաստ պայմանները հնարավորություն են ընձեռնել տարածաշրջանում ստեղծելու առողջարանային և հանգստի լայն ցանց (աղյուսակ 3):

Աղյուսակ 3. Կլիմայական բնութագրերը ըստ Ստեփանավանի օդերևութաբանական կայանի տվյալների

	Ստեփանավան												Առավել.
	Օդի դիտված առավելագույն ջերմաստիճանը (°C)												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
2018	11	14	23	20	26	31	32	29	26	23	16	11	+32
2019	12	15	14	21	27	28	32	32	27	27	21	17	+32
	Օդի դիտված նվազագույն ջերմաստիճանը (°C)												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Նվազ.
2018	-12	-7	-6	-5	4	7	8	8	4	-5	-8	-16	-16
2019	-12	-12	-13	-5	2	7	2	8	-2	-3	-10	-9	-12
Օդի միջին ամսական և տարեկան ջերմաստիճան (°C)													

	Ստեփանավան												տարի
	Օդի դիտված առավելագույն ջերմաստիճանը (°C)												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
2018	1.8	1.7	6.7	7.8	12.6	15.9	20.4	17.3	14.8	9.9	3.1	0.8	9,4
2019	-0.9	0.4	1.9	6.3	13.2	17.5	18.2	17.9	12.3	10.9	1.6	1.1	8,4
	Ամսական և տարեկան տեղումների քանակը (մմ)												տարի
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
2018	23.7	12.9	54.4	57.8	148.6	113.5	103.2	87.5	35.9	36	34.8	21.1	729,4
2019	8,0	20.8	40.8	48.5	86.3	84.3	48.0	31.0	54.3	6.0	15.0	10.0	453,0

1.8. Զրագրություն

Ուսումնասիրվող տարածքի ջրագրական ցանցը պատկանում է Դեբեդ գետի ավազանին, որը զբաղեցնում է 4080կմ² տարածք, որից 3790կմ² Հայաստանի տարածքում:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում ամենամեծ գետը Ձորագետն է՝ Դեբեդի վտակը, վտակներն են՝ Տաշիրը, Հովնաձորը, Ուռուտը և Չքնաղը: Ձորագետը սկիզբ է առնում Զավախքի լեռնաշղթայից և, հոսելով Լոռվա հրաբխային սարավանդով, առաջացնում է մոտ 80-100 մետր խորության կանիոն: Գետի երկարությունը 67 կմ է, ավազանը՝ 1461 քառ կմ, տարեկան հոսքը մոտ 531 միլիոն մ³, ջրի ծախսը մոտ 43մ³, հոսքի գործակիցը՝ 0,48: Գետի կարևոր առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ սնումը խառն է, կատարվում է անձրևաջրերի, ձնհալքի և ստորերկրյա ջրերի հաշվին, ընդ որում 53%-ը ձնհալից և անձրևաջրերից, 47%-ը ստորգետնյա ջրերից: Զրային տրանսպորտի համար պիտանի չէ: Ձորագետից սկիզբ է առնում Լոռվա ջրանցքը, գետի վրա է կառուցված Ձորագետ ՀԷԿ-ը: Տարածքը հարուստ է սառնորակ աղբյուրներով:

Անտառտնտեսության տարածքում լճեր և ճահիճներ չկան:

1.9. Բուսական և կենդանական աշխարհ

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքն աչքի է ընկնում խիստ արտահայտված ուղղաձիգ գոտիականությամբ, ռելիեֆի խայտաբղետությամբ և դրան համապատասխան բուսական հարուստ կենսաբազմազանությամբ, որը հիմնականում պայմանավորված է աշխարհագրական դիրքով և ծովի մակերևույթից բարձրությամբ:

«Ստեփանավանի» անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են անոթավոր բույսերին 62 ընտանիքի և 142 ցեղին պատկանող 389 տեսակ, որոնցից 6 տեսակ ընդգրկված են Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքում:

«Ստեփանավանի» անտառտնտեսության տարածքը հարուստ է բազմաթիվ օգտակար բուսատեսակներով, որոնցից շատերը լայնորեն և վաղուց օգտագործվում են մարդու կողմից: Ըստ նախնական տվյալների՝ տարածքում լայն տարածում ունեն ուտելի և համեմունքային (102 տեսակ), մեղրատու (150), դեղատու (144), կերային (102) նշանակության տեսակները:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքը ըստ անտառաճման պայմանների մտնում է Լոռվա սարահարթի չափավոր խոնավ շրջանի մեջ, ընդգրկում է սարահարթի մեջ մտնող Ձորագետի աջափնյակը, ինչպես նաև նախկին Ստեփանավանի շրջանի լեռնային հատվածը:

Գյուլագարակի անտառապետությունում է գտնվում բնական սոճուտի տարածքը, որի հարևանությամբ գտնվում է 31,8 հա զբաղեցնող դեմոնոպարկը:

Անտառկազմող գլխավոր ծառատեսակներն են արևելյան հաճարին, խոշորառէջ կաղնին, կովկասյան բոխին, կովկասյան սոճին, իսկ ուղեկցող ծառատեսակներն են լորենին, հացին, կեչին, սրատերև թխկին և այլ տեսակներ, որոնք մասնակցում են հաճարի և կաղնու խառը կամ բարդ ծառուտների կազմավորմանը, իսկ առանձին դեպքերում ձևավորում են միատարր ոչ մեծ ծառուտներ:

Միջին լեռնային գոտում հյուսիսային կողմնադրության լանջերը հիմնականում զբաղեցնում են հաճարկուտները, հարավային լանջերը՝ կաղնու համակցությունները: Հաճարկուտներում ծառուտի կազմի մեջ մտնում են բոխին, կաղնին, լորին, հացին:

Թփերից հիմնականում հանդիպում են սզնին, մոռին, մասրենին, հազվադեպ՝ իլենին, մոշին, հոնին: Անտառի միջին և բարձրադիր գոտիներում հաճախ հանդիպում են անտառային տանձենի և խնձորենի:

Բացատներում և անտառի ենթանտառում թփերից հանդիպում են ցախակեռաս, մասրենի, զկռենի, կտակենի:

1400մ-ից բարձր, մինչև անտառի տարածման վերին սահմանի հարավային լեռնալանջերը հիմնականում զբաղեցնում են խոշորառէջ կաղնու ծառուտները: Կաղնու անտառներին բնորոշ է խառը կազմ՝ բոխու, հացու, թխկու, լորենու, անտառային խնձորենու և տանձենու մասնակցությամբ:

Գյուլագարակի անտառապետության կազմում է գտնվում բնական սոճու ծառուտների պահպանության նպատակով դեռևս 1958թ. 2586 հեկտարի վրա ստեղծված «Գյուլագարակի սոճուտ» պետական արգելավայրը:

Կենդանական աշխարհը ներկայացված է Կովկասյան լայնատերև անտառների բնորոշ տեսակներով: Տարածքի կենդանական աշխարհի բազմազանությանն ու հարստությանը նպաստում է լեռնային խիստ կտրտված ռելիեֆը, բնական քարանձավների առկայությունը, անտառները և ջրերի առատությունը:

Բաժին 2. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ ԵՎ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

2.1. Անտառի կատեգորիաներ

Ստեփանավանի անտառտնտեսության կառավարման պլանի պատրաստման աշխատանքները իրականացվել են համաձայն սույն ծրագրի տեխնիկական առաջադրանքի՝ հիմք ընդունելով ՀՀ Անտառային օրենսգիրքը (2005), համաձայն որի

Հայաստանի Հանրապետությունում անտառներն ըստ նպատակային նշանակության դասակարգվում են հետևյալ կատեգորիաների՝

Պաշտպանական նշանակության անտառներ, որոնք են.

- ջրային օբյեկտների ջրապահպան գոտիների անտառները,
- բարձր թեքության (30° -ից ավել) վրա գտնվող անտառները,
- անտառների վերին և ստորին սահմանների 200մ լայնությամբ շերտը,
- բուսաբանական, կենդանաբանական այգիների, դենդրոպարկերի շրջակա անտառները՝ 100 մետր շառավղով,

• կիսաանապատային, տափաստանային, անտառտափաստանային գոտիներում աճող անտառները:

Հատուկ նշանակության անտառներ, որոնք են.

- Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներում ընդգրկված անտառները,
- Քաղաքային և քաղաքամերձ անտառները,
- Ռեկրեացիոն և առողջարարական անտառները,
- Սահմանային, ռազմական նշանակության անտառները,
- Պատմական և գիտական արժեք ներկայացնող անտառները,
- Սանիտարական գոտիները պահպանող անտառները:

Արտադրական նշանակության անտառներ, որոնք են

• բնափայտի շարունակական արտադրությունն ապահովող անտառները, որոնք չեն դասվում հատուկ և պաշտպանական նշանակության անտառների շարքին:

2.2. Անտառների գնահատման մեթոդը

Անտառների ընդհանուր գույքագրումն իրականացվել է համաձայն Հայաստանի անտառներում անտառչինության և անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգի, ընտրելով աչքաչափային-չափողական մեթոդը, որը հիմնված է բնականում անտառի աչքաչափային, ընտրողական չափողական և հաշվարկային գնահատման մեթոդների համատեղման վրա, իսկ միջոցառումներ նախատեսվող հատվածներում կիրառվել է հաշվարկային մեթոդը՝ հիմնական շառավղով շրջանաձև հրապարակների տեղադրմամբ:

Անտառի գնահատման բոլոր ցուցանիշները գրանցվել են գնահատման քարտում, որը հանդիսացել է հիմնական դաշտային փաստաթուղթը, ընդ որում այն լրացվել է գնահատման յուրաքանչյուր անտառային հատվածի համար:

Լանջերի բաժանումն ըստ թեքության աստիճանի կատարվել է համաձայն լեռնային պայմաններում հատումների կատարման գործող կանոնների:

Լանջերն ըստ թեքության բաժանվում են հարթ՝ մինչև 10° թեթև զառիվայր, $11-20^\circ$ զառիվայր, $21-30^\circ$ կտրուկ զառիվայր, 30° -ից բարձր խիստ կտրուկ զառիվայր:

Շարահարկերի բաժանումը կատարվել է հետևյալ պայմաններում.

1. յուրաքանչյուր շարահարկի լրիվություն պետք է լինի ոչ պակաս 0,3,

2. շարահարկների միջին բարձրության տարբերությունը պետք է կազմի ոչ պակաս 20%,

3. շարահարկի միջին բարձրությունը կազմում է վերին շարահարկի բարձրության ոչ պակաս 1/4-ը:

Պարզ ծառուտներում տեսակային կազմը կամ բարդ ծառուտներում շարահարկը որոշվում է տոկոսային հարաբերությամբ անտառկազմող տեսակի պաշարից (անտառի էլեմենտ) և գրանցվում է ֆորմուլայով, որտեղ բերվում են յուրաքանչյուր ծառատեսակի կրճատ նշանակումը և յուրաքանչյուրի մասնակցության բաժինը ծառուտի կազմում՝ արտահայտված գործակցի տեսքով (ամբողջ թվով), որում յուրաքանչյուր միավորը համապատասխանում է 10% մասնակցության չափի ընդհանուր պաշարում:

Ծառատեսակը, որի պաշարը կազմում է մինչև 2-5% ծառուտի ընդհանուր պաշարից (շարահարկ), գրվում է ֆորմուլայի կազմում «+» նշանով:

Միջին տարիքը որոշվել է անտառկազմող յուրաքանչյուր տեսակի համար և գրանցվել գնահատաման քարտերում:

Բոնիտետային դասը որոշվել է միջին տարիքով և միջին բարձրությամբ անտառի հիմնական էլեմենտի համար (շարահարկ):

Լրիվությունը որոշվել է առանձին ծառուտի ամեն շարահարկի համար՝ ծառերի տրամագծերի ընդլայնական կտրվածքների ընդհանուր մակերեսների գումարով, կամ շրջանաձև հրապարակներում ծառերի հաշվառման ճանապարհով կամ էլ ժապավենային հաշվառումով:

Բնափայտի 1հա-ի պաշարը որոշվել է անտառի գնահատման ժամանակ ծառուտների առանձին շարահարկերի համար տարածաշրջանի համար ընտրված ծավալային աղյուսակներով:

Անտառի բնական վերաճի նկարագրության համար նշվել են. տեսակային կազմը՝ կենսունակ նմուշների ընդհանուր քանակի համեմատությամբ, տարիքը (միջին), միջին բարձրությունը, նմուշների քանակը՝ հազար հատ 1հա-ի հաշվով:

Ենթանտառի նկարագրության ժամանակ նշվել են թփերի հիմնական տեսակները և նրանց խտության աստիճանը: Խտության աստիճանը որոշելու համար օգտագործում են հետևյալ չափանիշները՝ խիտ (տարածքի 50%-ից ավել ծածկված), միջին խտության (10-49% ծածկված) և նոսր (10%-ից պակաս):

Ճանապարհային հասանելիությունը նշվել է յուրաքանչյուր հատվածի համար: Մատչելի համարվում է հատվածը, եթե նրանով անցնում է ճանապարհը կամ հատվածի սահմանից մինչև ճանապարհը պակաս է 200մ-ից: Գոյություն ունեցող բոլոր ճանապարհները պատկերվել են անտառային քարտեզներում:

Հատվածները հաջորդաբար համարակալվել են արաբական թվանշաններով՝ քառակուսու հյուսիս-արևմուտքից դեպի հարավ-արևելք:

2.3. Անտառտնտեսության հողերի դասակարգում:

Հողատեսքերի գույքագրման և գնահատման ժամանակ հիմք է ընդունվել անտառշինության և անտառկառավարման պլանների պատրաստման հրահանգով սահմանված հետևյալ դասակարգումը.

1. *Անտառային հողեր* - անտառապատ, կենդանական և բուսական աշխարհի պահպանման, բնության պահպանության, ինչպես նաև անտառով չծածկված, բայց անտառային տնտեսության կարիքների համար տրամադրված կամ նախատեսված հողեր: Անտառային հողերին պատկանում են.

- անտառածածկ հողերը,
- ոչ անտառածածկ հողերը,
- չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթները,
- անտառային տնկարանները և պլանտացիաները:

2. *Անտառածածկ տարածքներին վերագրվում են.*

- 0,4 և բարձր լրիվությամբ երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտները,
- մնացած տարիքային խմբերի 0,3 և բարձր լրիվության ծառուտները,
- թփերով պատված հողատեսքերը, որոնցում առանց հատուկ անտառմելիորատիվ աշխատանքների հնարավոր չէ հիմնել անտառ:

3. *Ոչ անտառածածկ անտառային հողերին պատկանում են.*

- հատված տարածքները,
- անտառվերականգնման համատարած հատման հատատեղերը,
- բացատներ - որտեղ բացակայում կամ առկա են առանձին ծառեր,
- նոսրուտներ - 0,1-0,2 լրիվության ծառուտները (բացի երիտասարդ խումբը),
- հրդեհված - անտառի հատված մինչև աճի դադարեցման աստիճան վնասված,
- մահացած ծառուտներ - անտառամասեր ֆիտո և էնտո ներգործությունից, արտադրական արտանետումներից, ռեկրեացիոն բեռնվածության և այլ գործոնների ազդեցությունից արմատի վրա չորացած, մահացած ծառուտներ, ինչպես նաև համատարած քամատապալ և ձնետապալ անտառամասերը:

Գնահատման ժամանակ առանձնացվում են ոչ անտառային հողերի հետևյալ կատեգորիաները.

• գյուղատնտեսական հողահանդակներ և հատուկ նպատակային նշանակության հողեր, վարելահող, խոտհարքներ, արոտավայրեր, այգիներ, պտղատու տնկարաններ, անտառային ճանապարհներ, անտառուղիներ և հակահրդեհային ճեղքեր, էլեկտրահղորդակցության, հեռախոսակապի գծեր, բնակատեղեր, ավազահանքեր, մելիորատիվ առուներ և այլն,

• հողեր, որոնք առանց հատուկ մելիորատիվ միջոցառումների պիտանի չեն անտառաճեցման համար,

- ժայռեր, քարացրոններ, ճահճուտներ, ոչ անտառածածկ թեք լանջեր և այլն:

Աղյուսակ 4. Գնահատման հատվածների նվազագույն մակերեսը

h/h	Հողատեսքեր	Մակերեսը, հա
1	Ստուգման ժամանակաշրջանի անտառմշակույթներ	0,1
2	Բնական ծառուտներ	0,3
3	Ոչ անտառածածկ տարածքներ	0,3
4	Անտառսերմնային բազաներ	0,1
5	Բնության և մշակութային ժառանգության արժեքավոր օբյեկտներ	0,1
6	Վարելահողեր, այգիներ, ավազուտներ	0,1
7	Խոտհարք, արոտավայր	0,3

2.4. Գույքագրման տվյալների ծրագրային ապահովում

Անտառտնտեսության դաշտային գույքագրման արդյունքները ենթարկվել են СОЛН-3 համակարգչային ծրագրային մշակման, որում համեմատած СОЛН-ի տարածաշրջանային անտառաճման պայմաններին համապատասխանեցնելու նպատակով՝ կատարելագործված և ավելացված են նոր մակետներ, ինչպիսիք են՝ ֆլորայի բնութագիրը, ֆաունայի հանդիպման արեալները, մարդածին ձևախախտումը, հողի բնութագիրը, ճանապարհներով ապահովվածությունը և այլն, որից և փոփոխվել է տվյալների բազայի կառուցվածքը, և որ շատ կարևոր է, մշակվել է կապերկրատեղեկատվական համակարգի (GIS) հետ:

Քարտեզագրական նյութերը համակարգչով մշակվել են՝ օգտագործելով ArcGIS ծրագրային ապահովումը, որը հնարավորություն է ընձեռնում դաշտային գույքագրման նյութերի վրա ստեղծելու բազմանպատակային ԵՏՀ տվյալների բազա, որից և պատրաստվել են թեմատիկ քարտեզներ: Ստեղծված թվայնացված հատվածային քարտեզագրական բազան լրացվում է ինֆորմացիայով՝ թեմատիկ քարտեզների համար հատվածների բնութագրերի հետ EXCEL-ի աղյուսակների կցման ճանապարհով, ընդ որում, թեմատիկ քարտեզներ հնարավոր է կազմել ցանկացած ցուցանիշի համար, որը առկա է անտառային հատվածային բնութագրերի բազայում:

Հատվածների մակերեսները ներմուծվել են գնահատման քարտերի մեջ քարտեզագրական նյութերի թվայնացումից և ArcGIS բազայից համակարգչով հատվածների մակերեսների (կլորացված մինչև տասնորդական) որոշումից հետո:

Տվյալների քարտեզագրական բազան ունի հատվածային բնութագիր, որը հնարավորություն է ընձեռնել պատրաստել թեմատիկ քարտեզներ:

2.5 Քարտեզագրական աշխատանքներ

Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառների քարտեզագրման համար հիմք են հանդիսացել.

- Ստեփանավանի անտառտնտեսության երկու անտառպետությունների նախորդ անտառշինության քարտեզագրական նյութերը,
- 1:25000 մասշտաբի տեղագրական քարտեզները,
- ծրագրի տարածքի արբանյակային պատկերները,

- համայնքների հատակագծերն ու կադաստրային վերջին քարտեզները:
 Վերը նշված նյութերը տեղափոխվել են երկրատեղեկատվական համակարգ: Կատարվել է քարտեզների և պլանշետների թվայնացում և դրանց գրանցում աշխարհագրական կոորդինատային ցանցում:
 Համայնքների հատակագծերից, կադաստրային քարտեզներից և 2008թ անտառշինական պլան-քարտեզներից վերցվել են անտառային տարածքների ուրվագծերը: Տեղագրական քարտեզները վերցվել են գետային և ճանապարհային ցանցերը, բնակավայրերը, բարձրության իզոգծերը (հորիզոնականներ) և այլ տվյալներ, որոնց միջոցով ճշտվել է անտառային տարածքների որոշ սահմաններ, օրինակ՝ քառակուսիների միջև սահմանները, որոնք անցնում են գետերով կամ ջրաբաժաններով:
 Արբանյակային հանույթների օգնությամբ կատարվել է անտառային տարածքի նախնական բաժանում՝ ըստ հատվածների: Ճշտվել են նաև ճանապարհային և գետային ցանցի որոշ տվյալներ, ինչպես նաև անտառային տարածքի արտաքին և ներքին սահմանները:
 Համայնքների վարչական տարածքներում անտառային հողերի գույքագրման և գնահատման արդյունքներով բացահայտվել են համայնքների կադաստրային քարտեզներում անտառային հողատեսքերի անճշտությունները, որոնք կազմակերպության կողմից քարտեզագրվել և համաձայնեցվել են համապատասխան համայնքների հետ:

2.6 Արբանյակային պատկերներ

Աշխատանքների իրականացմանն անհրաժեշտ արբանյակային նկարները տրամադրվել է ծրագրի կողմից: Օգտագործվել են Pleiades 1A արբանյակից ստացված 0.5մ լուծաչափության պանխրոմատիկ և 2մ լուծաչափության բազմասպեկտրալ նկարներ, ինչպես նաև ArcGIS Basemap WorldImagery առցանց բաց աղբյուրի արբանյակային նկարները (աղյուսակ 5):

Աղյուսակ 5. Արբանյակային պատկերների տեսակը և պատկերներով ապահովված մակերեսը

N	Անտառապետության անվանումը	Արբանյակային պատկերի տեսակը և լուծաչափությունը	Պատկերներով ապահովված մակերեսը, հա
1	Ստեփանավանի	Pleiades (0.5 մ/փիքսել պանխրոմատիկ, 2 մ/փիքսել բազմասպեկտրալ) ArcGis Basemap (1 մ/փիքսել)	4620 ամբողջությամբ
2	Գյուլագարակի	Pleiades (0.5 մ/փիքսել պանխրոմատիկ, 2 մ/փիքսել բազմասպեկտրալ) ArcGis Basemap (1 մ/փիքսել)	2784 ամբողջությամբ

2.7 Քառակուսիների տեղաբաշխման սխեմա

Անտառտնտեսության տարածքի բաժանումը քառակուսիների կատարվել է հաշվի առնելով տեղանքի աշխարհագրական տարրերը՝ գետեր, ճանապարհներ և այլ գործոններ, ընդ որում նախորդ գույքագրման քառակուսային ցանցը հիմնականում պահպանվել է: Անտառտնտեսության տարածքը բաժանվել է 55 քառակուսիների, ամենափոքր քառակուսու մակերեսը 6հա է (Գյուլագարակի անտառապետություն), իսկ ամենամեծը Ստեփանավանի անտառապետությունում 551հա, միջին մակերեսը 177,0հա: Անտառի գնահատման հատվածների ընդհանուր քանակությունը 2625 է, հատվածների միջին մակերեսը՝ 3,4հա: Նախորդ կառավարման պլանի համեմատ՝ հատվածների ընդհանուր թիվն ավելացել է 654-ով, սակայն հատվածի միջին մակերեսը չի փոխվել (աղյուսակ 6, քարտեզ 4)

Աղյուսակ 6. Անտառտնտեսության կազմակերպման հիմնական տարրերը

Անտառապետության անվանումը	Տարին	Մակերեսը, հա	Քառակուսիների քանակը, հատ	Քառակուսիների մակերեսը			Հատվածների քանակը, հատ	Հատվածի միջին մակերեսը
				Առավելագույն	Նվազագույն	Միջին		
Ստեփանավանի	2020	6009,0	34	551	68	177	1512	4,0
	2008	4121,3	34	238	17	120	905	4,5
Գյուլագարակի	2020	2864,0	21	296	6	136	1113	2,6
	2008	2543,7	22	212	3	115	1066	2,4
Ընդամենը	2020	8873,0	55			161	2625	3,4
	2008	6665,0	56			119	1971	3,4

2.8 Կոլեկտիվ ուսուցում

Համաձայն Հայաստանի անտառներում անտառշինության և անտառկառավարման պլանների պատրաստման հրահանգի, դաշտային գույքագրումից առաջ կազմակերպվել անտառի գույքագրման և քարտեզագրման գործնական կամ կոլեկտիվ ուսուցումներ:

Կոլեկտիվ ուսուցումներն իրականացվել են նախօրոք ընտրված ծառուտներում, որի նպատակը գույքագրող հիմնական և տեխնիկական անձնակազմին նախապատրաստելն ու անտառի գնահատում իրականացնելն է կոնկրետ գույքագրման տարածքի պայմաններում պահանջվող ճշտությամբ, յուրաքանչյուր կատարողի մասնագիտական մակարդակի և անտառի գնահատմանը նրա մասնակցության որոշումը և ճիշտ անտառտնտեսական միջոցառումներ նախագծելու հմտություն ուսուցանելը:

Կոլեկտիվ ուսուցումներին մասնակցել են ծրագրի հիմնական և տեխնիկական անձնակազմը, նույն թվում անտառտնտեսության համապատասխան մասնագետները, ինչպես նաև շրջակա համայնքից ներկայացուցիչներ:

Կոլեկտիվ ուսուցումը ներառել է

- ա) անտառագույքագրման չափումների կատարման հրահանգավորում, շրջանաձև ռելասկոպիկ և հաշվարկային հրապարակներով վարժանքներ, չափագրումների տվյալների օգտագործում՝ ինքնաստուգման համար,
- բ) մասնագետների ծանոթացում համապատասխան իրավական ակտերին,
- գ) ծանոթացում անտառածման պայմանների և անտառային տիպերի հետ, նրանց փոխկապակցվածությանը ծառուտների տեսակային կազմի, բոնիտետային դասերի և ծառուտների գնահատման այլ ցուցանիշների հետ,
- դ) ծանոթացում ծառուտների, առանձին ծառերի վնասատուներով և հիվանդություններով վարակվածության նշանների հետ,
- ե) ծանոթացում ծառուտների և այլ հողային կատեգորիաների արբանյակային նկարների վերծանմանը, գնահատման հատվածների սահմանների ճշտման և հատվածի ընդհանուր գնահատման բնութագրի գործնական ցուցադրում,
- զ) տեղեկացում դաշտային տեխնիկական փաստաթղթերի ձևակերպման և դրանց լրացման պահանջների մասին:

Ուսուցանվել է նաև մշտական փորձահրապարակների տեղադրման և հաշվարկման մեթոդիկան: Տեղադրվել է Ստեփանավանի անտառպետության հաճարի գերակշռությամբ ծառուտում 0,2 հա մակերեսով մեկ մշտական փորփահրապարակ:

2.9 Անտառկառավարման պլանավորման մասնակցային մոտեցում

Անտառկառավարման պլանավորման մասնակցային մոտեցման հիմնական նպատակը շահագրգիռ խմբերին հնարավորության ընձեռնումն է աջակցելու անտառկառավարման պլանավորման պրոցեսին: Անտառային պաշարների պլանավորման մեջ բազմակողմանի մասնակցային մոտեցումն անտառագիտության ռեֆորմի կարևոր նախապայմաններից է:

Տեղաբնակները կարող են օժանդակել տվյալների հավաքագրմանը, պաշարների վիճակի վերաբերյալ պատմական տվյալների և տեղային կարիքների ու պաշարների օգտագործման ավանդույթների վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրմանը:

Մասնակցային մոտեցումն անկասկած կբարձրացնի տեղաբնակների հետաքրքրությունն անտառների պահպանության և պաշարների արդյունավետ օգտագործման գործընթացներում: Մասնակցային պլանավորման մոտեցումը և դրա կիրառումը պետք է հաշվի առնի ազգային սովորույթներն ու ավանդույթները: Ռեսուրսների մասնակցային պլանավորման և կառավարման մեջ ընդհանուր պրոբլեմները որոշվում են համագործակցության միջոցով: Մասնակցային կառավարում նախ և առաջ նշանակում է համագործակցություն կազմակերպության ներսում և պլանավորողների, հասարակության ու հետաքրքրվող կողմերի միջև: Մասնակցային պլանավորման պրոցեսի արդյունավետությունը երաշխավորված է համապատասխան ուսուցման դեպքում:

Ծրագրի շրջանակներում հանդիպումներ են իրականացվել անտառտնտեսության աշխատակիցների հետ և մի խոշորացված համայնքներում, քննարկվել են կառավարման պլանի հիմնական դրույթները, անտառային քարտեզները համադրվել են համայնքների կադաստրային քարտեզների հետ, վերհանվել և ճշտվել են առկա անհամապատասխանությունները:

Բաժին 3. ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՀՈՂԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

3.1. Անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի բաժանումն ըստ հիմնական նպատակային նշանակության և հողատեսքերի

Արտադրական նշանակության ընդհանուր հողատեսքերը զբաղեցնում են ընդամենը 142,6հա (1,6%), ամբողջությամբ անտառածածկ:

Պաշտպանական նշանակության հողատեսքերի ընդհանուր մակերեսը զբաղեցնում է ամբողջ տարածքի 60,6%-ը (5373,9հա), այդ թվում անտառային հողերը՝ 5072,5հա, որից անտառածածկը՝ 3910,3հա է, նույն թվում անտառմշակույթները՝ 1025,2հա, չմիակցված աղարթով անտառմշակույթները՝ ընդամենը 2,1հա: Հրդեհված, հատված և չվերականգնված անտառային տարածքները զբաղեցնում են՝ 167,4հա, անտառային բացատները և բաց (պարապուտ) տարածքները՝ 863,1հա, նոսրուտները՝ 164,7հա: Ոչ անտառային հողերը զբաղեցնում են 266,3հա (ընդհանուր ոչ անտառային հողերի 78,6%-ը):

Հատուկ նշանակության հողատեսքերը զբաղեցնում են 3356,5հա (37,8%), այդ թվում անտառային հողերը՝ 3284,2հա, որից անտառածածկ մակերեսը՝ 2865,0հա, անտառմշակույթները՝ 307,0հա, չմիակցված աղարթով անտառմշակույթները՝ 11,9հա: Հրդեհված, հատված և չվերականգնված անտառային տարածքները զբաղեցնում են 81,3հա, անտառային բացատները և բաց տարածքները՝ 220,0հա, նոսրուտները՝ 102,0հա: Ոչ անտառային հողերը զբաղեցնում են 72,3հա (21,4%-ը):

Անտառտնտեսության ընդհանուր հողատեսքերում անտառածածկ մակերեսը 6917,9հա է (78,0%), որից ընդհանուր 1337,1 հեկտարն է միակցված սաղարթով անտառմշակույթ (37,6%), հրդեհված, համատարած հատված և չվերականգնված մակերեսը՝ 248,7հա, անտառային բացատները և պարապուտները՝ 1083,1հա, նոսրուտները՝ 266,7հա:

Ոչ անտառային հողերի մակերեսը կազմում է 338,6հա:

Անտառտնտեսության և անտառպետությունների ընդհանուր մակերեսների բաշխվածությունն ըստ անտառապաշտպանական կատեգորիաների և հողատեսքերի տրված է աղյուսակ 7-ում, պատկերված՝ քարտեզ 5-ում, իսկ անտառի կատեգորիաներն ըստ անտառպետությունների նշված է աղյուսակ 8-ում:

Աղյուսակ 7. Ստեփանավանի անտառտնտեսության հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ հիմնական նպատակային նշանակության կատեգորիաների

№	Հողատեսք	Կատեգորիա	Մակերեսը, հա
1	Ընդհանուր մակերեսը	Արտադրական	142,6
		Պաշտպանական	5373,9
		Հատուկ նշանակության	3356,5
		Ընդամենը	8873,0
2	Անտառածածկ մակերեսը	Արտադրական	142,6

№	Հողատեսք	Կատեգորիա	Մակերեսը, հա
		Պաշտպանական	3910,3
		Հատուկ նշանակության	2865,0
		Ընդամենը	6917,9
2.1	Այդ թվում անտառմշակույթներ	Արտադրական	4,9
		Պաշտպանական	1025,2
		Հատուկ նշանակության	307,0
		Ընդամենը	1337,1
3	Զմիակցված անտառմշակույթներ	Պաշտպանական	2,1
		Հատուկ նշանակության	11,9
		Ընդամենը	14,0
4	Անտառային տնկարան	Հատուկ նշանակության	4,0
		Ընդամենը	4,0
5	Ոչ անտառածածկ	Պաշտպանական	1195,2
		Հատուկ նշանակության	403,3
		Ընդամենը	1598,5
5.1	Հրդեհված, հատված և չվերականգնված	Պաշտպանական	167,4
		Հատուկ նշանակության	81,3
		Ընդամենը	248,7
5.2	Բացատներ և պարապուտներ	Պաշտպանական	863,1
		Հատուկ նշանակության	220,0
		Ընդամենը	1083,1
5.3	Նոսրուտներ	Պաշտպանական	164,7
		Հատուկ նշանակության	102,0
		Ընդամենը	266,7
6	Ոչ անտառային հողեր	Պաշտպանական	266,3
		Հատուկ նշանակության	72,3
		Ընդամենը	338,6

Աղյուսակ 8. Անտառպետությունների բաշխվածությունը ըստ հիմնական նպատակային նշանակության և անտառպետությունների

№	Անտառպետություն	Նպատակային նշանակությունը / մակերեսը, հա						Ընդամենը	
		Արտադրական		Պաշտպանական		Հատուկ		Ընդհանուր մակերեսը	Անտառածածկ մակերեսը
		Ընդհանուր մակերեսը	Անտառածածկ մակերեսը	Ընդհանուր մակերեսը	Անտառածածկ մակերեսը	Ընդհանուր մակերեսը	Անտառածածկ մակերեսը		
1	Ստեփանավանի	-	-	4261,3	3189,0	1772,0	1352,2	6009,0	4541,2
2	Գյուլագարակի	142,6	142,6	1112,6	721,3	1584,5	1512,8	2864,0	2376,7
	Ընդամենը	142,6	142,6	5373,9	3910,3	3356,5	2865,0	8873,0	6917,9

3.2. Անտառային հողերի և փոփոխությունն ըստ հողատեսքերի

Անտառտնտեսության ընդհանուր մակերեսի 2008-ի համեմատությամբ 2020թ. ավելացումը 2208,0 հեկտարով, իսկ անտառածածկի մակերեսը 1243,0 հեկտարով

բացատրվում է անտառտնտեսության շրջակա համայնքների հետ սահմանների և անտառշինական ու համայնքների կադաստրային քարտեզագրական նյութերում առկա անհամապատասխանությունների ճշտման, վերջին տարիներին բնական վերականգնման հետևանքով անտառապատված տարածքների ներառմամբ, ինչպես նաև երկրատեղեկատվական համակարգով մակերեսների ճշտման հանգամանքներով (աղյուսակ 9): 2021թ դրությամբ հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ անտառապետությունների ներկայացված է աղյուսակ 10-ում:

Աղյուսակ 9. Անտառտնտեսության անտառային հողերի հողատեսքերի փոփոխությունը

N°	Հողատեսքը	2008		2021		Տարբերությունը
		Հա	%	Հա	%	
1.	Ընդհանուր	6665,0	100	8873,0	100	+2208,0
2.	Անտառային հողեր, ընդամենը	6384,5	95,8	8534,4	96,2	+2149,9
2.1.	Անտառածածկ, ընդամենը	5674,9	88,9	6917,9	8,1	+1243,0
2.1.1.	Այդ թվում անտառմշակույթներ	1231,6		1337,1		+105,5
2.2.	Չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթներ	51,8		14,0		-37,8
2.3.	Անտառային տնկարան	17,0		4,0		-13,0
2.4.	Ոչ անտառածածկ, ընդամենն, այդ թվում	641,8		1598,5		+956,7
2.4.1	Նոսրուտներ	347,7		266,7		-81
2.4.2	Հրդեհված, հատված և չվերականգնված տարածքներ	16,7		248,7		+232
2.4.3	Բացատներ և պարապուտ տարածքներ	276,4		1083,1		+806,7
3.	Ոչ անտառային հողեր	252,5	4,2	338,6	3,8	+86,1

Աղյուսակ 10. Ստեփանավանի անտառտնտեսության հողատեսքերի բաշխվածությունն ըստ անտառապետությունների

N°	Հողատեսքը	Ստեփանավանի	Գյուլագարակի	Ընդամենը
1	Մակերեսը, հեկտար	6009,0	2864,0	8873,0
2	Անտառածածկ, ընդամենը	4541,2	2376,7	6917,9
2.1	Այդ թվում անտառմշակույթներ	976,4	360,7	1337,1
3	Չմիակցված անտառմշակույթներ	3,4	10,6	14,0
4	Տնկարան	2,9	1,1	4,0
5	Ոչ անտառածածկ, այդ թվում.	1153,6	444,9	1598,5
5.1	Հրդեհված, հատված և չվերականգնված	157,9	90,8	248,7
5.2	Նոսրուտներ	206,6	60,1	266,7
5.3	Բացատներ և պարապուտ տարածքներ	789,1	294,0	1083,1
6	Ոչ անտառային	307,8	30,8	338,6

3.3. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունը ըստ անտառակազմող ծառափատեսակների

Անտառտնտեսությունում հիմնական անտառակազմող տեսակներն են արևելյան հաճարին, որի գերակշռությամբ ծառուտները զբաղեցնում են 1547,2հա՝ 224300մ³ ընդհանուր պաշարով, կամ անտառածածկ մակերեսի 22,4%-ը և ընդհանուր պաշարի 31,9%-ը, ընդ որում 2008թ. համեմատությամբ մակերեսը նվազել է 410,1 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 124300խմ-ով, բոխու գերակշռությամբ ծառուտները զբաղեցնում են 2698,9հա, ընդհանուր պաշարը 207920մ³ (անտառածածկի 39,0%-ը և պաշարի 29,5%-ը), 2008թ. համեմատությամբ զբաղեցրած մակերեսը ավելացել է 1070,6հեկտարով, ընդհանուր պաշարը 26730 խմ-ով, կաղնուտները՝ 850,3հա, 63450խմ (անտառածածկ տարածքի 12,3%-ը և պաշարի 9,0%-ը), սոճուտները՝ 1272,2հա, 186080մ³ պաշարով (18,4% և 26,4%) և մնացած տեսակները միասին կազմում են անտառածածկի 7,9%-ը և ընդհանուր պաշարի 3,2%-ը (աղյուսակ 11, քարտեզ 6):

Աղյուսակ 11. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ անտառակազմող ծառատեսակների

Գերակշռող ծառատեսակը	2008		2021	
	մակերեսը, հա	պաշարը, մ ³	մակերեսը, հա	պաշար, մ ³
Սոճի	1141,7	134450	1272,2	180680
Եղևնի			0,7	170
Կաղնի	711,4	51700	850,3	63450
Հաճարի	1957,3	348600	1547,2	224300
Բոխի	1628,3	181190	2698,9	207920
Հացի	31,5	1930	28,5	1770
Թխկի	38,9	1150	38,0	1980
Կեչի	28,8	1540	296,2	10890
Սպիտակ ակացիա	5,0	60	5,8	140
Կաղամախի			3,1	480
Լորենի	5,5	720	17,0	1980
Բարդի	23,1	3000	45,5	5640
Տանձենի	35,9	1220	30,6	1510
Ղաժի	3,4	50		
Խնձորենի	6,4	100	15,0	550
Ձիակասկ	1,4	70		
Ուռի	49,0	1320	59,4	2000
Արոսենի	5,2	220	3,2	150
Սալորենի	1,2	30	5,1	90
Թփեր	0,9	10	1,2	20
Ընդամենը	5674,9	727360	6917,9	703720

3.4. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունը ըստ ծովի մակերևույթից բարձրության

Անտառտնտեսությունում անտառները տեղաբաշխված են ծովի մակերևույթից 800-2200մ բարձրությունների վրա, ընդ որում մինչև 1200մ բարձրության վրա գտնվում է ընդամենը 195,5հա մակերես, 10160մ³ ընդհանուր պաշարով (ընդհանուր անտառածածկ տարածքի 2,8% և պաշարի 1,4%), 1201-1600մ բարձրությունների վրա՝ 1940,1հա, 186030մ³ ընդհանուր պաշարով (28,0% և 26,4%), 1601-1800մ՝ 3352հա, 356910մ³ ընդհանուր պաշարով (48,4% և 49,9%), 1801-2000մ՝ 1395,2հա, 153590մ³, համապատասխանաբար 20,2% և 21,8% և 2000մ-ից բարձր՝ անտառածածկի ընդամենը 0,6%-ը, ընդհանուր պաշարի 0,5%-ը (աղյուսակ 12):

Աղյուսակ 12. Անտառածածկ մակերեսի և ընդհանուր պաշարի բաշխվածությունն ըստ ծովի մակերևույթից բարձրության

Անտառապետություն	Անտառածածկը, հա Պաշարը, մ ³	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մետր					
		Մինչև 800	801-1200	1201-1600	1601-1800	1801-2000	2000-ից բարձր
Ստեփանավանի	4541,2	9,5	97,4	1123,0	2323,5	925,7	62,1
	459030	650	5020	112280	240400	98600	2080
Գյուլագարակի	2376,7		88,6	817,1	989,8	469,5	11,7
	244690		4490	73750	110980	54990	480
Անտառտնտեսություն	6917,9	9,5	186,0	1940,1	3352,0	1395,2	73,8
	703720	650	9510	186030	351380	153590	2560

3.5. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ տարիքային խմբերի

Անտառտնտեսությունում անտառածածկ մակերեսի և պաշարի հետևյալ բաշխվածությունն է ըստ տարիքային խմբերի: Երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտները (I և II հասակային դասեր) զբաղեցնում են 639հա, 68780մ³ պաշարով (անտառածածկի 9,2% և պաշարի 9,5%-ը), 2008թ. համապատասխանաբար կազմել են՝ 20,9% և 6,1%-ը: Միջին տարիքի ծառուտները, որոնք բացարձակ գերակշռում են, զբաղեցնում են 5050,8հա, 603380մ³ պաշարով (համապատասխանաբար 73,0% և 85,7%):

Հասունացող և հասուն ծառուտները զբաղեցնում են համապատասխանաբար 164,5հա (2,4%) և 63,6հա (0,9%), 21400մ³ (3,0%) և 10160մ³ (1,5%): Անտառտնտեսության 2008թ. գնահատման արդյունքներով հասունացող և հասուն ծառուտները միասին՝ 7,8% և 10,9% (աղյուսակ 13, քարտեզ 7):

Աղյուսակ 13. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ տարիքային խմբերի

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Մակերեսը, հա							Պաշարը, խտմ ³							Միջին տարիքը
		Ընդհանուր Մակերեսը, հա	այդ թվում ըստ տարիքային խմբերի						Ընդհանուր պաշարը, մ ³	այդ թվում ըստ տարիքային խմբերի						
			երիտասարդ		միջին տարիքի	հասունացող	հասուն և գերհասուն			երիտասարդ		միջին տարիքի	հասունացող	հասուն և գերհասուն		
			1	2			ընդամենը	այդ թվում գերհասուն		1	2			ընդամենը	այդ թվում գերհասուն	
1	Սոճի	1272,2	68,7	187,9	1015,6				186080	880	10050	16975				53
2	Եղևնի	0,7		0,1	0,6				170		10	160				62
3	Կաղնի	850,3	0,4	130,1	719,8				63560	10	4040	59510				69
4	Հաճարի	1547,2	6,4	162,6	1354,2	19,6	4,4		224300	120	7810	212070	3330	970		94
5	Բոխի	2698,9	33,5	975,1	1535,5	125,1	29,7		207920	800	42440	143080	16360	4830		53
6	Հացի	28,5	2,8	13,7	12,0				1770	70	450	1250				40
7	Թխկի	38,0		8,4	29,6				1980		390	1590				56
8	Կեչի	296,2			292,5	3,7			10890			10680	210			54
9	Բարդի	45,5		1,3	7,3	15,9	21,0		5640		10	520	1500	3610		52
10	Կաղամախի	3,1							480					480		60
11	Ակացիա սպիտակ	5,8			2,9				1400			20		120	20	24
12	Լորի	17,0			17,0				1980			1980				66
13	Ուղի ծառանման	59,4		4,3	55,1				2000		50	1950				34
14	Արոսենի	3,2							150					150		30
15	Սալորենի	0,9		0,9					20		20					20
16	Տանձենի	30,6		24,0	6,6				1510		1130	380				39
17	Խնձորենի	15,0	0,8	13,8	0,4				550	10	530	10				35
18	Թփեր	5,4		5,1	0,1	0,2			90		90					20
Անտառտնտեսություն 2020թ		6917,9	112,6	526,4	5050,8	164,5	63,6	0,7	703720	1890,0	66890	603380	21400	10160	20	62
Ստեփանավանի անտառպետ.		4541,2	95,5	868,0	3456,4	95,3	26,0		459030	1520,0	36980	401960	13760	4810	-	57
Գյուլագարակի անտառպետ.		2376,7	17,1	658,4	1594,4	69,2	37,6	0,7	244690	370	29910	201420	7640	5350	20	66
Անտառտնտեսություն 2008թ		5674,9	360,9	825,5	4045,5	368,9	74,1		727360	4110	40680	603200	64000	15370	-	71

3.6. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ լանջի թեքության և տարիքային խմբերի

Անտառածածկ տարածքի ընդամենը 7,4%-ը (510,7հա) և պաշարի 6,2%-ը (43740խտմ³) գտնվում են հարթ՝ մինչև 10° թեքությունների վրա, 11-20° թեքությունների վրա՝ 1022,3հա մակերես (14,8%) և 111920խտմ³ պաշար (15,9%), 30°-ից բարձր թեքություններում տեղաբաշխված են 2807,5հա անտառներ՝ 300800խտմ³ ընդհանուր պաշարով (համապատասխանաբար 40,6% և 42,7%), իսկ 21-30° թեքությունների վրա՝ 2577,4հա մակերես (37,2%) և 247260խտմ³ պաշար (35,2%):

Անտառտնտեսության երիտասարդ և միջին տարիքային խմբերի ծառուտների մակերեսների 57,2%-ը (3960,4հա) գտնվում են մինչև 30° թեքությունների վրա, որոնցում համապատասխան հատվածներում նախատեսվել են խնամքի հատումները (աղյուսակ 14):

Աղյուսակ 14. Անտառածածկ ընդհանուր մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ լանջի թեքության աստիճանի և տարիքային խմբերի

Լանջի թեքության աստիճանը	անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, խտմ ³	Տարիքային խումբ									
			երիտասարդ		միջին տարիքային		հասունացող		հասուն և գերհասուն		այդ թվում գերհասուն	
			անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, խտմ ³	անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, խտմ ³	անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, մ ³	անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, խտմ ³	անտառածածկ մակերեսը, հա	պաշարը, խտմ ³
մինչև 5°	240,6	20410	98,2	3470	101,1	11640	17,4	1570	23,9	3730	0,7	20
6-10°	270,1	23330	96,4	2950	173,4	20350			0,3	30		
11-15°	386,1	44380	99,3	4910	278,7	38590			8,1	880		
16-20°	636,2	67540	220,0	10370	403,9	55570	8,2	1040	4,1	560		
21-25°	1442,6	139710	485,7	21220	907,2	112180	43,7	5890	6,0	420		
26-30°	1134,8	107550	336,0	12760	760,5	87890	26,7	4420	11,6	2480		
31-35°	1855,6	217840	263,0	11430	1515,5	195870	68,5	8480	9,6	2060		
36-40°	949,0	82860	40,7	1660	908,3	81200						
40°-ից բարձր	2,9	100	0,7	10	2,2	90						
Ստեփանավանի անտառապետություն	4541,2	408370	919,4	38040	2795,4	351760	95,3	13760	26,0	4810		
Գյուլագարակի անտառապետություն	2376,7	244690	675,5	30260	1594,4	201420	69,2	7640	37,6	5350	0,7	20
Անտառտնտեսություն	6917,9	703720	1639	68780	5050,8	603380	164,5	21400	63,6	10160	0,7	20

3.7. Անտառածածկ տարածքի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ բոնիտետային դասերի

Անտառների միջին բոնիտետային դասը III-4 է, համեմատաբար բարձր բոնիտետային դասով առանձնանում են հաճարկուտները, որոնց միջին բոնիտետային դասը III-3 է, սոճին II-5, սերմնային բոխու և հացենու գերակշռությամբ ծառուտները՝ III-5 և III-2, բարձրաբուն կաղնուտներինը՝ IV-1 (աղյուսակ 15, քարտեզ 8):

Աղյուսակ 15. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ բնիտետային դասերի

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Բնիտետային դասեր							Միջին բնիտետ
		1	2	3	4	5	5ա	Ընդ. հա	
1	Սոճի	234,6	533,7	319,6	155,6	23,2	5,5	1272,2	II-5
2	Եղևնի	0,2	0,5					0,7	I-8
3	Կաղնի	0,8	16,6	123,8	384,9	246,3	77,9	850,3	IV-1
4	Հաճարի		81,9	977,7	437,0	50,6		1547,2	III-3
5	Բոխի	1,0	139,5	1189,1	1069,6	313,4	17,7	2698,9	III-5
6	Հացի	3,7	1,7	10,9	12,2			28,5	III-2
7	Թխկի		1,4	20,7	6,6	9,3		38,0	III-2
8	Ակացիա սպիտակ		0,7	0,5	3,8	0,8		5,8	III-6
9	Բարդի	18,9	14,5	12,1				45,5	I-9
10	Կաղամախի	2,8		0,3				3,1	I-8
11	Լորի	0,6	3,5	0,9	12,0			17,0	III-5
12	Կեչի	1,5	4,1	31,5	51,2	178,4	29,5	296,2	IV-3
13	Տանձենի	1,4	3,2	18,4	5,9	1,7		30,6	III-2
14	Խնձորենի	0,1	0,1	7,2	4,3	3,3		15,0	III-7
15	Ուռի			9,9	4,4	45,1		59,4	IV-7
16	Արոսենի					3,2		3,2	V-0
17	Սալորենի					5,1		5,1	V-0
18	Թփեր					0,3	0,9	1,2	V-8
19	Ամբողջը	265,6	801,4	2722,6	2147,5	841,3	139,5	6917,9	III-4

3.8. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ ծառուտի լրիվության

Անտառտնտեսության ծառուտների միջին լրիվությունը 0,55 է, ընդ որում հիմնական անտառկազմող բարձրաբուն կաղնուտներում և հաճարկուտներում համապատասխանաբար 0,53 և 0,54:

Ցածր լրիվության (0,3-0,4) ծառուտները զբաղեցնում են ընդհանուր 1552,7հա մակերես, կամ ընդհանուր մակերեսի 22,34%-ը: 2008թ. գույքագրման արդյունքներով կազմել 814,5հա (14,3%):

Միջին լրիվության (0,5-0,6) ծառուտները զբաղեցնում են ընդհանուր 4034,9հա մակերես՝ 58,0%-ը, 2008թ. 4029,8հա (71%):

Բարձր լրիվության (0,7 և բարձր) ծառուտները կազմում են ընդհանուր անտառածածկի 18,6%-ը, 2008թ՝ 14,6% (աղյուսակ 16, քարտեզ 9):

3.9. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի բաշխվածությունն ըստ հասակային դասերի

Անտառածածկ մակերեսի 23,7%-ը (1639հա) երիտասարդ տարիքային խնբի (1-ին և 2-րդ հասակային դաս) ծառուտներ են, ընդհանուր պաշարը 68780խտմ³ (9,8%), 2008թ. համեմատությամբ ավելացել է 2,8%-ով, ընդհանուր պաշարը 24740խտմ³-ով, կամ 3,6%-ով, 7 և բարձր հասակային դասերի ընդհանուր մակերեսը 2020թ. 544,7հա (7,9%), 95300խտմ³ (13,5%), 2008թ. գույքագրմամբ՝ 583,9հա (10,3%), 114210խտմ³

(15,7%), իսկ մակերեսներն ու պաշարները գերակշռությամբ տեղաբաշխված են 3-6-րդ դասերում,

2020թ. համապատասխանաբար՝ 4734,2հա (68,4%), 539640խտ.մ³ (76,7%), 2008 թվականին՝ 3904,6հա (68,8%), 568360խտմ³ (78,1%) (աղյուսակ 17, քարտեզ 10):

Աղյուսակ 16. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ ծառուտի լրիվության

Գերակշռող ծառատեսակը	Տարին	Լրիվությունը								Ընդամենը	Միջին
		0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0		
Սոճի	2008	13,1	64,2	130,4	502,9	314,2	87,7	27,5	1,7	1141,7	0,62
	2020	89,9	161,4	182,7	310,9	250,8	226,9	43,4	7,2	1272,2	0,61
Եղևնի	2020		0,1	0,1	0,4	0,1				0,7	0,57
Կաղնի	2008	40,5	118,7	311,3	200,2	36,8	3,9			711,4	0,51
	2020	77,0	201,9	236,0	253,5	75,2	6,7			850,3	0,51
Հաճարի	2008	41,5	166,2	452,0	1098,1	150,5	49,0			1957,3	0,57
	2020	101,1	192,6	414,2	694,5	123,4	21,4			1547,2	0,54
Բոխի	2008	57,9	205,0	495,2	732,5	66,4	58,7	12,6		1628,3	0,55
	2020	167,4	286,7	741,8	951,2	394,4	96,1	44,4	16,9	2698,9	0,56
Հացի	2008	4,5	10,4	9,1	1,0	2,1	4,4			31,5	0,50
	2020	3,5	3,2	8,2	6,3	5,1			2,2	28,5	0,56
Թխկի	2008	1,4	25,0	11,7		0,8				38,9	0,43
	2020	3,5	25,3	4,9	4,3					38,0	0,43
Կեչի	2008	3,0	15,4	7,9	2,5					28,8	0,43
	2020	22,7	124,3	65,6	68,1	15,5				296,2	0,48
Կաղամախի	2008										
	2020		0,3	2,8						3,1	0,49
Ուղի	2008		20,2	15,6	13,2					49	0,50
	2020	1,9	46,6	4,5	6,4					58,4	0,43
Լորենի	2008			2,1	3,4					5,5	0,56
	2020			12,2	3,8	1,0				17,0	0,53
Արոսենի	2008				2,2	2,1	0,9			5,2	0,68
	2020	0,7					2,5			3,2	0,69
Տանձենի	2008	2,3	8,9	9,5	6,2	0,9	8,1			35,9	0,55
	2020	0,8	9,5	6,6	5,0	6,6	2,1			30,6	0,54
Խնձորենի	2008	4,2	1,1			1,1				6,4	0,39
	2020		0,7	11,4	2,2				0,7	15,0	0,52
Սալորենի	2008		0,9							0,9	0,40
	2020					1,6	3,5			5,1	0,77
Սպիտակ ակացիա	2008			1,6	3,4					5,0	0,57
	2020	2,4	1,9		0,7	0,8				5,8	0,42
Բարդի	2008	0,6	9,5	5,7	7,3					23,1	0,49
	2020	5,5	16,0	8,6	15,0		0,4			45,5	0,48
Թփեր	2008					0,5	0,7			1,2	0,76
	2020		0,2	0,3			0,7			1,2	0,66
Անտառանտեսություն	2008	169,0	645,5	1452,1	2577,7	575,4	213,4	40,1	1,7	5674,9	0,56
	2020	475,4	1070,7	1699,9	2322,3	874,5	360,3	87,8	27,0	6917,9	0,55
Ստեփանավանի անտառայեսություն	2008	89,8	408,8	814,7	1695,3	420,7	50,1	20,4		3499,9	0,56
	2020	342,9	812,4	1083,8	1423,1	550,1	247,1	66,7	15,1	4541,2	0,55
Գյուլագարակի անտառայեսություն	2008	79,1	236,7	637,4	882,4	154,7	163,3	19,7	1,7	2175,0	0,56
	2020	132,5	258,3	616,1	899,2	324,4	113,2	21,1	11,9	2376,7	0,56

Աղյուսակ 17. Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի փոփոխության դինամիկան ըստ գերակշռող ծառատեսակների ու հասակային դասերի

Գերակշռող ծառատեսակը	Գույքագրման տարին	Հասակային դասեր									Ընդամենը
		Համարիչ- մակերեսը (հա), Հայտարար- պաշարը (մ ³)									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX և բարձր	
Սոճի	2020	68,7	187,9	701,6	272,6	19,9	11,8	9,7			1272,2
		880	10050	109090	54550	2170	2370	1570			180680
	2008	83,9	308,1	560,4	77,5	53,5	33,5	24,8			1141,7
		1130	16240	85490	14210	7750	6120	3510			134450
Եղևնի	2020		0,1		0,6						0,7
			10		160						170
Կաղնի	2020	0,4	130,1	206,9	204,0	190,0	51,9	48,4	18,6		850,3
		10	3930	11420	14660	16530	6220	7860	2820		63450
	2008	5,7	131,4	197,4	88,6	134,0	87,5	38,9	27,9		711,4
		80	4680	10940	7850	8310	10890	6630	2320		51700
Հաճարի	2020	6,4	162,6	186,7	256,1	218,8	315,8	293,8	95,5	11,5	1547,2
		120	7810	17940	31960	31820	56770	56170	19560	2150	224300
	2008	182,5	68,8	112,8	169,6	381,1	576,5	388,4	77,7		1957,3
		1610	5480	16550	26190	70520	12848	84230	15540		348600
Բոխի	2020	33,5	975,1	974,8	401,1	241,5	61,3	9,2	2,4		2698,9
		800	42440	75410	47970	29890	10260	790	360		207920
	2008	74,7	243,7	328,7	302,3	462,5	209,2				1628,3
		1170	12270	24470	35750	64820	42500				181190
Հացի	2020	2,8	13,7	11,0	1,0						28,5
		70	450	1170	80						1770
	2008	0,7	11,4	12,0	7,4						31,5
		10	310	1040	570						1930
Հացի	2020		8,4	16,3	11,2	2,1					38,0
			390	990	490	110					1980
	2008	2,1	31,2	2,9	2,7						38,9
		20	760	150	220						1150
Ակացիա սպիտակ	2020			2,9			1,4	0,8	0,7		5,8
				20	20		60	40	20		140
	2008			0,9	4,1						5,0
				10	50						60
Կեչի	2020			2,6	22,1	122,2	114,1	31,5		3,7	296,2
				40	930	3560	4550	1600		210	10890
	2008				3,6		4,8	6,8	0,8	12,8	28,8
					110		140	480	40	770	1540
Կաղամախի	2020						3,1				3,1
							480				480
Լորի	2020				0,6	3,5		11,1		1,8	17,0
					60	450		1420		250	1980
	2008					5,5					5,5
						720					720
Բարդի	2020		1,3	2,2	5,1	15,9	17,5	3,5			45,5
			10	220	300	1500	3080	530			5640
	2008			2,1		16,5	1,7	2,8			23,1
				80		2180	230	510			3000
Ուռի	2020		4,3	2,2	51,6	1,3					59,4
			50	90	1790	70					2000
	2008		1,5	22,6	20,2	1,2	3,5				49,0
			10	410	760	10	130				1320
Տանձենի	2020		24,0	6,6							30,6
			1130	380							1510
	2008	11,3	17,4	7,2							35,9
		90	700	430							1220
Խնձորենի	2020	0,8	13,8	0,4							15,0
		10	530	10							550
	2008		6,4								6,4
			100								100
Արոսենի	2020			0,7				2,5		3,2	

Գերակշռող ծառատեսակը	Գույքագրման տարին	Հասակային դասեր									Ընդամենը
		Համարիչ- մակերեսը (հա), Հայտարար- պաշարը (մ ³)									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX և բարձր	
								150			150
	2008			2,2				3,0			5,2
				40				180			220
Սալորենի	2020		5,1								5,1
			90								90
	2008		0,9								0,9
			10								10
Թփեր	2020			0,1	0,9	0,2					1,2
					20						20
	2008		0,7		0,5						1,2
			20		10						30
Ամբողջը	2020	112,6	1526,4	2115,0	1226,9	815,4	576,9	410,5	117,2	17,0	6917,9
		1890	66890	216780	152970	86100	83790	69930	22760	2610	703720
	2008	360,9	825,5	1249,9	680,5	1057,5	916,7	464,7	106,4	12,8	5674,9
		4110	40680	139630	85700	154540	188490	95540	17900	770	727360
Ստեփանավանի անտառպետություն 2020		95,5	868,0	1524,9	784,5	577,3	384,7	225,9	76,7	3,7	4541,2
Գյուլագարակի անտառպետություն 2020		17,1	658,4	590,1	442,4	238,1	192,2	184,6	40,5	13,3	2376,7
		370	29910	60460	52800	28640	29170	32610	8330	2400	244690

3.10. Անտառի տիպը

Անտառչինության ժամանակ անտառի տիպի բնութագրման համար հիմք են ընդունվել Լ.Բ. Մախատաձեի և Ն.Դ. Պոպովի, նաև Յարոշենկոյի կողմից Կովկասի և Հայաստանի համար մշակված անտառտիպոլոգիական սխեմաները:

Համաձայն վերը նշված սխեմաների՝ անտառտնտեսության անտառները տեղաբաշխված են կենտրոնական-արևմտաանդրկովկասյան մարզում, որի բուսականությունն առանձնանում է հարուստ կենսաբազմազանությամբ, լավ զարգացած անտառներով՝ արևելյան կաղնու և հաճարի ծառատների գերակշռությամբ: Տարածաշրջանի կլիման նպաստում է անտառտնտեսության տարածքում անտառի թարմ (չափավոր խոնավ) տիպերի գերակշռությանը (տարախոտային), որը զբաղեցնում է ընդհանուր անտառածածկի 60,6%-ը (4193հա), ենթալպյան և շուղախոտային տիպերը՝ 9,7 և 9,8% (աղյուսակ 18):

Աղյուսակ 18. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ անտառի տիպերի

№	Անտառի տիպերի խմբեր	Գերակշռող ծառատեսակները							Ընդամենը
		Սոճի	Կաղնի	Վաճառի	Բոխի	Հացի	Այլ տեսակներ		
1	Հացազգիխոտային	1,3	3,6	239,6	51,5				296,0
2	Մեղյալ ծածկույթ	299,2	7,4	37,1	153,8	3,3	3,7		504,5
3	Շուղախոտային	119,0	153,8	139,1	252,3	0,7	15,3		680,2
4	Բոշխային	2,0	0,8		13,3		20,3		36,4
5	Պտերային	5,5		135,4	51,0				191,9
6	Տարախոտային	798,5	537,4	598,8	1952,1	16,1	290,1		4193,0
7	Ենթալպյան	45,4	131,1	157,6	171,7	2,7	161,5		670,0
8	Գետնաստղային	1,3	3,6	239,6	51,5				296,0
9	Բարձրախոտային		12,6		1,7	5,7	29,9		49,9
Ընդամենը		1272,2	850,3	1547,2	2698,9	28,5	520,8		6917,9

3.11. Անտառաճման պայմանների տիպ

Անտառտնտեսությունների սահմաններում անտառաճման պայմանների տիպը բնութագրվել է համաձայն պրոֆ. Ե. Վ. Ալեքսեևի և Պ. Ս. Պոգրեբնյակի կողմից մշակված էդաֆիկ ցանցի, ըստ որի անտառաճման պայմանները հիմնականում որոշվում են երկու էդաֆիկ գործոններով՝ հողերի բերրիությամբ և խոնավացման պայմաններով և այդ գործոնները դիտվում են իրարից անկախ:

Հողերի բերրիությունը առաջացնում է հետևյալ տիպերի հաջորդականությունը.

- A- բնութագրում է աղքատ աճման տարածքով,
- B- համեմատաբար աղքատ աճման տարածքով,
- C- համեմատաբար բերրի աճման տարածքով,
- D- բերրի աճման տարածքով:

Խոնավապահովվածությունից ելնելով անտառի տիպերը բաժանվում են

0-չափազանց չոր,

1- չոր,

2- թարմ (չափավոր խոնավ),

3- խոնավ,

4- թաց,

5- ճահիճ:

Անտառգնահատման տվյալների վերլուծությունից կարելի է եզրակացնել, որ Ստեփանավանի անտառտնտեսությունում գերակշռում են համեմատաբար բերրի աճման պայմաններով չափավոր խոնավ տիպը (C-2) 4685,4հա, կամ ընդհանուր անտառաձածկի 67,7%-ը, իսկ համեմատաբար աղքատ աճման պայմաններով տարածքները՝ (A1,B1,B2) 9,0% (աղյուսակ 19):

Աղյուսակ 19. Անտառաձածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ անտառաճման պայմանների տիպերի

Բոնիտետային դաս	Գերակշռող ծառատեսակների մակերեսը, հա						
	Սոճի	Կաղնի	Հաճարի	Բոխի	Հացի	Այլ տեսակներ	Ընդամենը, հա
A1	3,6						3,6
B1	9,4	4,3		86,2	1,1		101,0
B2	111	153,6	29,0	173,2		55,6	522,4
B3	31,3	117,1	118,7	101,1		118,6	476,8
B4		12,6				29,3	41,9
C1	25,8	174,6	159,0	296,3		112,3	726,4
C2	1098,7	384,4	1080,4	1920,3	25,9	175,7	4685,4
C3	42,7	3,7	20,5	70,8	1,5	8,4	147,6
C4	1,3		139,6	51,0		20,9	212,8
Ընդամենը	1272,2	850,3	1547,2	2698,9	28,5	520,8	6917,9

Կարելի է եզրահանգել, որ անտառտնտեսություններում անտառաճման պայմանները բարենպաստ են թարմ չափավոր խոնավությամբ համեմատաբար բերրի

հողերում աճող անտառային տեսակների համար, որը և հաշվի է առնվել անտառվերականգնման համալիր միջոցառումների նախատեսման ժամանակ:

3.12. Հիմնական անտառկազմող ծառատեսակների գնահատման միջին ցուցանիշները

Անտառտնտեսությունում անտառների միջին տարբը 64 է, միջին բոնիտետային դասը՝ 3,4, ծառուտների միջին լրիվությունը՝ 0,55 է, 1 հեկտարի միջին պաշարը՝ 102մ³, միջին տարեկան աճը՝ 1,59մ³:

Ծառուտի միջին կազմը՝ 3,7բոխի, 1,9հաճարի, 1,8սոճի, 1,3կաղնի, 0,5կեչի, 0,4թխկի, 0,1հացի, 0,1լորի, 0,1ուռի, 0,1բարդի:

Գնահատման նշված ցուցանիշները 2008թ. հետևյալն են՝ միջին տարբը 71, միջին բոնիտետային դասը 3,4, ծառուտների միջին լրիվությունը 0,56, 1 հեկտարի միջին պաշարը՝ 128մ³, միջին տարեկան աճը՝ 1,80խմ:

Միջին կազմը՝ 3,2բոխի, 2,8հաճարի, 2,0սոճի, 1,1կաղնի, 0,5թխկի, 0,1հացի, 0,1ուռի, 0,1լորի, 0,1կեչի:

Անտառպետություններում գնահատման միջին ցուցանիշները 2020թ. հետևյալն է՝ Ստեփանավանի անտառպետությունում միջին տարբը՝ 62, միջին բոնիտետային դասը՝ 3,5, միջին լրիվությունը՝ 0,55, 1 հեկտարի միջին պաշարը՝ 106մ³, միջին տարեկան աճը՝ 1,71մ³: Միջին կազմը՝ 3,5բոխի, 2,3սոճի, 1,7կաղնի, 1,2հաճարի, 0,5կեչի, 0,3թխկի, 0,2ուռի, 0,1հացի, 0,1լորի, 0,1բարդի:

Գյուլագարակի անտառպետությունում համապատասխանաբար՝ 67, 3,4, 0,55, 103մ³, 1,54մ³: Միջին կազմը՝ 4,1բոխի, 3,2հաճարի, 1,5սոճի, 0,4կաղնի, 0,3թխկի, 0,2կեչի, 0,1հացի, 0,1լորի, 0,1բարդի (աղյուսակ 20):

Աղյուսակ 20. Տեղեկագիր անտառգնահատման միջին ցուցանիշների՝ ըստ գերակշռող ծառատեսակների

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Տարիներ	Գնահատման միջին ցուցանիշներ					Ծառուտի միջին կազմը
			Տարիքը	Բռնիտետի դասը	Լրիվությունը	1 հա անտառածածկ մակերեսի միջին պաշտոն. մ ³	Պաշարի 1 հա անտառածածկի միջին անը	
1	Սոճի	2021	53	2,6	0,61	142	2,68	9,0սոճի, 0,5բոխի, 0,2հաճարի, 0,1կաղնի, 0,1թխկի, 0,1կեչի
		2008	50	3,1	0,62	118	2,36	9,5սոճի, 0,3բոխի, 0,2հաճարի
2	Կաղնի	2021	69	4,1	0,53	82	1,19	6,9կաղնի, 1,6բոխի, 0,5հաճարի, 0,2թխկի, 0,2լորի, 0,1ուռի, 0,1սոճի, 0,1կեչի
		2008	65	4,4	0,51	78	1,20	7,1կաղնի, 1,4բոխի, 0,4հաճարի, 0,3թխկի, 0,3լորի, 0,2հացի, 0,1սոչի, 0,1խնթորի, 0,1ուռի
3	Հաճարի	2021	93/90	3,3	0,54	145	1,56/1,61	6,3հաճարի, 2,9բոխի, 0,4թխկի, 0,2կեչի, 0,1սոճի
		2008	95	3,3	0,57	178	1,87	6,8հաճարի, 2,6բոխի, 0,5թխկի, 0,1կեչի
4	Բոխի	2021	53	3,5	0,56	80	1,51	7,0բոխի, 1,3հաճարի, 0,6 կաղնի, 0,7թխկի, 0,1կեչի, 0,1հացի, 0,1սոճի, 0,1լորի
		2008	67	3,7	0,55	116	1,73	6,0բոխի, 1,3հաճարի, 1,2կաղնի, 1,0թխկի, 0,3լորի, 0,1հացի, 0,1կեչի
5	Հացի	2021	41	2,2	0,56	62	1,51	7,0հացի, 1,0բոխի, 0,5կաղնի, 0,4բոխի, 0,4խնձորենի, 0,2սոճի, 0,2ակացիա, 0,1հաճարի, 0,1տանձենի
		2008	47	3,7	0,50	61	1,30	7,4հացի, 1,0բոխի, 0,5կաղնի, 0,3սոճի, 0,3թխկի, 0,2տանձենի, 0,1խնձորենի, 0,1հաճարի, 0,1թեղի
6	Թխկի	2021	44	3,2	0,46	49	1,11	7,3թխկի, 0,7բոխի, 0,4հացի, 0,4կեչի, 0,4խնձորենի, 0,4ակացիա սպիտակ, 0,2թեղի, 0,1հաճարի, 0,1սոճի
		2008	36	4,3	0,43	30	0,83	6,1թխկի, 1,4ակացիա, 1,3խնձորենի, 0,6բարդի, 0,3հաճարի, 0,2տանձենի, 0,1բոխի
7	Բարդի	2021	52	1,9	0,48	124	2,38	8,5բարդի, 0,6թխկի, 0,3տանձենի, 0,2բախի, 0,1հացի, 0,1սոճի, 0,1խնձորենի, 0,1ակացիա սպիտակ
		2008	51	2,2	0,49	130		9,5բարդի, 0,3թխկի, 0,2ուռի
8	Ակացիա սպիտակ	2021	24	3,8	0,42	24	1,0	8,6 ակացիա սպիտակ, 0,5հացի, 0,5թեղի, 0,2ուռի, 0,2բարդի
		2008	19	5,0	0,57	12	0,68	5,2 ակացիա սպիտակ, 2,1թխկի, 1,9տանձենի, 0,6հացի, 0,2ուռի
9	Կաղամախի	2021	60	1,2	0,49	155	2,58	5,2կաղամախի, 1,9տանձենի, 1,6սոճի, 1,0թխկի, 0,3կաղնի
		2008		-	-	-	-	-
10	Լորի	2021	67	3,4	0,53	116	1,73	5,9լորի, 2,7բոխի, 0,6թխկի, 0,4կաղնի, 0,2հաճարի, 0,1հացի, 0,1ուռի
		2008	49	2,1	0,56	131	2,67	8,5 լորի, 0,9բոխի, 0,6ուռի
11	Կեչի	2021	54	4,6	0,48	37	0,80	6,3կեչի, 1,3բոխի, 1,2կաղնի, 0,6թխկի, 0,2սոճի, 0,2արոսենի, 0,2ուռի, 0,1հաճարի,

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Տարիներ	Գնահատման միջին ցուցանիշներ					Ծառուտի միջին կազմը
			Տարիքը	Բունիտետի դասը	Լրիվությունը	1 հա անտառածածկ մակերեսի միջին պաշարը, մ ³	Պաշարի 1 հա անտառածածկի միջին անը	
		2008	69	4,9	0,43	53	0,79	5,6կեչի,2,5թխկի,1,4հաճարի,0,5բոխի
12	Ուռի	2021	35	4,7	0,43	34	0,97	6,9ուռի,1,7բոխի,0,9կաղնի,0,4կեչի,0,1կաղամախի
		2008	35	5,0	0,44	38	1,08	7,4ուռի,2,6բոխի
Անտառտնտեսություն		2021	2021	3,4	0,55	102	1,65	3,7բոխի1,9հաճարի,1,8սոճի,1,3կաղնի,0,5կեչի, 0,4թխկի, 0,1հացի, 0,1լորի0,1ուռի,01բարդի
		2008	2008	3,6	0,56	128	1,80	3,2բոխի,2,8հաճարի2,0սոճի,1,1կաղնի,0,5թխկի0,1հացի,0,1ուռի,0,1լորի,0,1կեչի
Անտառպետություններ								
Ստեփանավանի անտառպետություն		2021	62	3,5	0,55	106	1,71	3,5բոխի,2,3սոճի,1,7կաղնի,1,2հաճարի,0,5կեչի,0,3թխկի,0,2ուռի,0,1հացի, 0,1լորի,0,1բարդի
Գյուլագարակի անտառպետություն		2021	67	3,4	0,55	103	1,54	4,1բոխի,3,2հաճարի,1,5սոճի,0,4կաղնի,0,3թխկի,0,2կեչի,0,1հացի,0,1լորի, 0,1բարդի

3.13. Անտառի ներկա իրավիճակի վերլուծություն

Անտառի վիճակի պատկերման նպատակով նախորդ անտառշինությունից հետո վեր է լուծվել անտառաձածկ մակերեսի և պաշարի փոփոխությունը գերակշռող ծառատեսակների և հասակային դասերի սահմաններում, անտառգնահատման ցուցանիշների փոփոխությունները, ինչպես նաև անտառգնահատման և անտառտնտեսության կառավարման վերաբերյալ առկա համապատասխան նյութերը:

Անտառտնտեսության 2008թ. կառավարման պլանի անտառի գույքագրման և գնահատման տվյալներով անտառի միջին տարիքը եղել է 71, իսկ 2021թ. 62, ինչը վկայում է իրականացված չհամակարգված հատումների մասին: Վերջինս ապացուցվում է նաև անտառաձածկ մակերեսի 1 հեկտարի միջին պաշարի կտրուկ նվազումով՝ 2008թ. 128մ³-ից 2021թ. նվազել է մինչև 102մ³:

Անտառտնտեսության ընդհանուր մակերեսի 2008 թվականի համեմատությամբ 2021թ. ավելացումը 2208 հեկտարով բացատրվում է շրջակա բնակավայրերի կադաստրային և անտառտնտեսության ընթացիկ գույքագրմամբ անտառային հողատեսքերի ու սահմանների ճշտման, նույն թվում նաև անտառտնտեսության գործող սահմաններից դուրս սոճու սերմնային վերականգնված տարածքների միացման հանգամանքով: Նշված ժամանակաշրջանում անտառաձածկ մակերեսն ավելացել է ընդհանուր 1243 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը ավելացման փոխարեն, ընդհակառակը նվազել է 23640մ³-ով, ինչը ևս վկայում է իրականացված ծավալուն հատումների մասին:

Վերը նշված ժամանակաշրջանում իրականացված չհամակարգված հատումների հետևանքով փոփոխությունների է ենթարկվել ծառուտի միջին կազմը՝ որոշակի նվազել է բարձրարժեք հաճարի և սոճի տեսակների մասնակցությունը ծառուտի միջին կազմում, այն է՝ 2008թ՝ 3,2բոխի, 2,8հաճարի, 2,0սոճի, 1,1կաղնի, 0,5թխկի, 0,1հացի, 0,1ուռի, 0,1լորի, 0,1կեչի: 2020թ. ծառուտի կազմը՝ 3,7բոխի, 1,9հաճարի, 1,8սոճի 1,3կաղնի, 0,5կեչի, 0,4թխկի, 0,1հացի, 0,1լորի, 0,1ուռի, 0,1բադի

Անտառտնտեսությունում անտառաձածկ մակերեսի և պաշարի հետևյալ բաշխվածությունն է՝ ըստ տարիքային խմբերի. երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտները (I և II հասակային դասեր) զբաղեցնում են 1639հա, 68780խտմ³ պաշարով (անտառաձածկի 23,7% և պաշարի 9,5%-ը), 2008թ. համապատասխանաբար կազմել են՝ 20,9% և 6,1%-ը: Միջին տարիքի ծառուտները, որոնք բացարձակ գերակշռում են, զբաղեցնում են 5050,8 հա, 603380խտմ³ պաշարով (համապատասխանաբար 73,0% և 85,7%):

Հասունացող և հասուն ծառուտները զբաղեցնում են համապատասխանաբար 164,5հա (2,4%) և 63,6հա (0,9%), 21400մ³ (3,0%) և 10160խտմ³ (1,5%): Անտառտնտեսության 2008թ. գնահատման արդյունքներով հեկյալ պատկերն է՝ երիտասարդ ծառուտները զբաղեցնում են անտառաձածկի 20,9%-ը և պաշարի 6,1%-ը, միջին տարիքի ծառուտները՝ համապատասխանաբար 71,2% և 82,9%, հասունացող և հասուն ծառուտները միասին՝ 7,8% և 10,9%:

Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի առավել ընդգծված փոփոխությունները կատարվել են 5-րդ և բարձր հասակային դասերում՝ 2008թ. համեմատությամբ ընդհանուր մակերեսը նվազել է 1621,1 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 192050խտմ³-ով, ինչից կարելի եզրահանգել, հիմնականում հատվել են 100-120 տարեկան բարձրարուն արժեքավոր ծառերը:

Ըստ գերակշռող ծառատեսակների հաճարենու գերակշռության ծառուտների մակերեսը 2008թ. համեմատությամբ 2021թ. նվազել է 569,1 հեկտարով, ընդհանուր պաշարը 148370խտմ³-ով: Հաճարկուտներում ևս չհամակարգված հատումները, հատկապես կոմերցիոն նպատակով, իրականացվել են 5 և բարձր հասակային դասերի ծառուտներում, արդյունքում, իսկ միայն 5-րդ դասում՝ ընդհանուր մակերեսը նվազել է 163 հեկտարով, ընդհանուր պաշարը 38700խտմ³-ով:

Չհամակարգված հատումների հետևանքով հատված կամ նոսրուտների վերածված տարածքներում, բնական սերմնային վերականգնման և սերմնային վերածին օժանդակման ճանապարհով, երիտասարդ տարիքի ծառուտների մակերեսը ավելացել է 452,7 հեկտարով:

Չհամակարգված հատումների արդյունք է բոխու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսի ավելացել է 1070,6 հեկտարով, ընդհանուր պաշարը ընդամենը 26730խտմ³-ով, իսկ միայն 1-2 դասերում ավելացել է 690,2 հեկտարով:

Սոճուտների զբաղեցրած մակերեսը ավելացել է 130,5 հեկտարով, ի հաշիվ սերմնային վերականգնման և մակերեսների ճշտման, իսկ 5-րդ և բարձր հասակային դասերի սոճուտները, որոնք բնական սոճուտներ են, 2008թ. գույքագրված 111,8 հեկտարից, ընդհանուր պաշարը 17380խտմ³, ներկայումս մնացել է ընդամենը 41,4հա, 6110խտմ³:

Անտառտնտեսությունում հասուն և գերհասուն ծառուտները զբաղեցնում են ընդամենը 63,4հա մակերես, ընդ որում հիմնական անտառկազմող տեսակներից հաճարին ընդամենը 4,4հա, խոշորառէջ կաղնին 3,1հա, կովկասյան բոխին՝ 29,7հա:

Նշված տեսակների հասուն տարիքի անտառների մոտ 94%-ում առկա է մատղաշ, իսկ մատղաշով (բոլոր տեսակի) ապահովված է 24հա (64,5%), այն էլ հիմնականում բոխի տեսակով:

Բաժին 4. ԱՆՏԱՌՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԿԻՑ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

4.1. Ընդհանուր տեղեկություններ

Անտառտնտեսության հարակից համայնքներն են՝ Լոռու մարզի Ստեփանավան խոշորացված համայնքը՝ քաղաք Ստեփանավան, Ուրասար, Կաթնաղբյուր, Արմանիս բնակավայրեր, Գյուլագարակ խոշորոցված համայնքը՝ Գյուլագարակ, Կուրթան, Վարդաբլուր, Հոբարձի, Գարգառ, Ամրակից, Պուշկինո բնակավայրեր և Լոռի Բերդ

խոշորացված համայնքը՝ Լոռի Բերդ, Կողես, Յաղդան, Հովնանաձոր, Ագարակ, Լեջան, Բովաձոր, Ուռուտ, Սվերդլով բնակավայրերը (աղյուսակ 21, քարտեզ 11):

Աղյուսակ 21. Ընդհանուր տվյալներ բնակավայրերի վերաբերյալ

Համայնքներ	Հեռավորությունը մարզկենտրոնից, կմ	Հեռավորությունը Երևանից, կմ	Բարձրությունը ծովի մակարդակից, մ	Մշտական բնակչությունը 01.01.2020թ. դրությամբ	Տնային տնտեսությունների քանակը	Գազաֆիկացում
Ստեփանավան	26	139	1400	20527	5360	+
Ուրասար	36	148	1545	399	135	-
Կաթնաղբյուր	54	155	1635	987	290	-
Արմանիս	36	150	1540	436	107	-
Գյուլագարակ	28	132	1355	2317	617	+
Կուրթան	36	137	1260	2252	461	+
Վարդաբլուր	31	133	1310	1303	440	+
Հոբարձի	30	132	1340	758	268	+
Գարգառ	26	126	1410	1349	465	+
Ամրակից	30	134	1385	530	214	+
Պուշկինո	25	123	1475	249	126	+
Լոռի Բերդ	38	141	1380	414	126	+
Կողես	52	155	1315	395	102	+
Յաղդան	50	151	1350	281	82	+
Հովնանաձոր	52	154	1460	90	24	-
Ագարակ	42	146	1375	1190	403	+
Լեջան	43	144	1475	826	270	+
Բովաձոր	42	144	1415	286	73	+
Ուռուտ	43	145	1450	1050	285	+
Սվերդլով	48	148	1500	1072	271	+
Ընդամենը				36711	10119	

Բնակավայրերը հիմնականում գտնվում են 1260-1640մ բացարձակ բարձրությունների վրա, ինչը նպաստավոր է դաշտավարության և անասնապահության զարգացման համար:

Գյուղական բնակավայրերը հիմնականում գտնվում են զարգացվածության գրեթե նույն մակարդակի վրա և բնութագրվում են բնակչության ցածր կենսամակարդակով, աշխատատեղերի բացակայությամբ, գյուղատնտեսական ենթակառուցվածքների ոչ բավարար վիճակով: Անտառամերձ բնակավայրերի բնակչության մեծ մասի կախվածությունն անտառից չի նվազում և շարունակվում է բնափայտային ռեսուրսների չկարգավորված օգտագործումը:

Համայնքների տեղական ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրը համայնքների բյուջեներն են, ընդ որում համայնքները կարողանում են ինքնուրույն հոգալ իրենց ընթացիկ ծախսերի միայն փոքր մասը և այս հարցում մեծապես կախված են պետական աջակցությունից:

4.2. **Աշխատանքային միգրացիա**

Ուսումնասիրված համայնքներում մեծ է աշխատանքային միգրացիայի խնդիրը: Վերջին տարիների ընթացքում արձանագրվել է աշխատուժի արտահոսքի շարունակական աճ, ընդ որում մեկնողների մեծ մասը երիտասարդ տարիքի արական սեռի ներկայացուցիչներն են: Միգրացիան առավել մտահոգիչ է սոցիալական տեսանկյունից: Ընտանիքի գլխավորի բացակայության պարագայում տնտեսության կենցաղի կազմակերպման և երեխաների դաստիարակության ամբողջ հոգսն ընկնում է կանանց վրա:

4.3. **Սոցիալական ծառայություններ և ենթակառուցվածքներ**

Համայնքներն աչքի չեն ընկնում սոցիալական ենթակառուցվածքների զարգացվածության բարձր մակարդակով:

Համայնքների մեծ մասում գործում են 12-ամյա դպրոցներ, սակայն բոլոր համայնքներում աշակերտների թիվը նվազման միտում ունի: Դա պայմանավորված է ինչպես ծնելիության անկմամբ, այնպես էլ դեպի քաղաքներ երիտասարդ ընտանիքների արտահոսքով: Սա շատ լուրջ խնդիր է համայնքների համար:

Փոքր համայնքներն ունեն բուժկետեր, համեմատաբար խոշոր համայնքներում գործում են ամբուլատոր ծառայություններ, իսկ բնակչության զգալի մասը հիմնականում օգտվում է Ստեփանավանի համապատասխան ծառայություններից:

Բնակավայրերում մշակույթային իրադաժությունները հազվադեպ են: Երբեմն կազմակերպվում են համերգներ, հանդիսություններ տոների առիթով, ներկայացումներ և այլն: Մշակութային միջոցառումների անցկացումը կարևոր նշանակություն ունի համայնքների համար սոցիալական և տնտեսական առումով: Այդպիսի միջոցառումները կարող են տուրիստների և այցելուների լրացուցիչ հոսք և հետևաբար համայնքների համար լրացուցիչ եկամուտներ ապահովել:

4.4. **Տրանսպորտ և ճանապարհներ**

Տրանսպորտը և ճանապարհները հետազոտված համայնքների համար կենսական նշանակություն ունեցող խնդիրներից է: Հասարակական տրանսպորտով մարզկենտրոնի հետ կապի խնդիր կա, ճանապարհների վիճակը հիմնականում բավարար է: Ձմռան ամիսներին մարզկենտրոնի հասանելիության խնդիրներ գրեթե չկան:

4.5. **Գյուղատնտեսություն**

Անտառտնտեսության հարակից համայնքներում գյուղատնտեսության վիճակը բավարար չէ՝ ոռոգվող հողատարածքների սակավություն, ֆիզիկապես և բարոյապես մաշված գյուղատնտեսական մեքենասարքավորումներ, հողագործության մեջ ներդրումներ անելու համար սկզբնական կապիտալի բացակայություն, գյուղմթերքի պահպանման ենթակառուցվածքների անբավարարություն և այլն:

Բանջար-բոստանային կուլտուրաների արտադրությունը հիմնականում ուղղված է տնտեսությունների սեփական կարիքների բավարարմանը և աճեցվում են ոռոգվող տնամերձ հողամասերում:

Համայնքներն ունեն անասնապահության զարգացման մեծ պոտենցիալ, որն առաջին հերթին պայմնավորված է ընդարձակ արոտավայրերի առկայությամբ: Սակայն ոլորտում առկա են որոշակի խնդիրներ, որոնք ընդհանուր են ՀՀ գրեթե բոլոր գյուղական համայնքների համար: Դրանց շարքում կարելի է նշել կենդանական ծագման արտադրանքի ոչ կայուն շուկան, հեռագնա արոտավայրերի ճանապարհների վատ վիճակը, դրանց մեծ մասի ոչ ջրարբիացված լինելը, մոտակա արոտավայրերի գերարածեցումը, պարբերաբար կրկնվող համաճարակները և այլն:

Համայնքներում գյուղատնտեսության ոլորտում առկա խնդիրների մեծ մասը պայմնավորված է գյուղատնտեսական ենթառուցվածքների բացակայության կամ դրանց վատ վիճակի հետ: Ենթակառուցվածքների մեծ մասը մնացել են դեռևս խորհրդային ժամանակներից: Դրանք ֆիզիկապես և բարոյապես մաշված են և չեն կարող նպաստավոր լինել արդյունավետ գյուղատնտեսության վարման տեսանկյունից:

Գյուղատնտեսական մեքենասարքավորումները բնակավայրերում հիմնականում նորացման կարիք ունեն:

4.6. **Անտառամերձ համայնքների փայտանյութի պահանջարկ և թափուկ բնափայտի հաշվարկ**

Անտառտնտեսության շրջակա համայնքները հիմնականում տեղաբաշխված են անտառտնտեսության անտառներին անմիջական 10կմ-ոց գոտում, ընդհանուր հաշվով 19 բնակավայրերում՝ 10119 ծուխ, ընդ որում Ստեփանավան քաղաքն ունի 5360 ծուխ, գյուղական բնակավայրերը՝ 4759 ծուխ: Ընդհամենը 4 բնակավայրեր ընդհանուր 556 ծխով դեռևս գազաֆիկացված չեն, իսկ որոշ գյուղեր դեռևս ոչ լրիվությամբ են գազաֆիկացված: Բնակչության ջեռուցման հիմնական աղբյուրը դեռևս փայտն է, ընդ որում ջեռուցման փայտի նվազագույն պահանջարկը ընդհանուր հաշվով կազմում է մոտ 50000 խտ.մ³:

Անտառտնտեսության հաշվարկային հատատեղային ծավալները տարեկան միջին 1100խտ.խմ է:

Դաշտային գույքագրման ընթացքում հաշվարկվել է ինչպես անտառտնտեսության անտառներում բնական թափուկ, այնպես էլ ապօրինի հատումների հետևանքով անտառում մնացած հիմնականում մանր տրամագծերի (4-

12սմ) բնափայտի պաշարները, որը գնահատվել է շուրջ 8000խտ.մ³, ընդ որում բնափայտի քանակական և որակական գնահատման նկարագիրը հեկյալն է.

1.4000մ³ (51,2%) – հիմնականում 4 և ավել տարիների վաղեմությամբ և շատ թերությունների ու բնակավայրերից մեծ հեռավորությունների վրա գտնվող, բացակայում են ճանապարհները և հնարավոր չէ արտահանել, մյուս կողմից հիմնականում գտնվում են քայքայման փուլում, հիմնականում կորցրել են անհրաժեշտ որակական հատկանիշները և ենթակա չեն իրացման:

2. 2400մ³ (28,9%) - գտնվում են ճանապարհներից մեծ հեռավորության վրա ցրված վիճակում, 1հա-ում 5-10մ³ պաշարով, դժվարամատչելի տեղանքներում և արտահանման համար պահանջվում է տեխնիկական և նյութական մեծ ներդրումներ, ինչը բնակչությանը հասանելի չէ:

3.1600մ³ (20%) - վերջին տարիների գոյացած բնական թափուկի, ինչպես նաև պլանային և ապօրինի հատումներից մնացած և տեխնիկական հատկությունները դեռևս պահպանած բնափայտն է, ցրված անտառտնտեսության ողջ տարածքում, հիմնականում մանր չափերի, որից որպես վառելիքայտ օգտվում է ազգաբնակչությունը:

Յուրաքանչյուր տարի անտառտնտեսության անտառներում առաջացած բնական թափուկը կազմում է մոտ 3500մ³ (անտառածածկի 1հա-ի հաշվով մոտ 0,50մ³), որը գրեթե ամբողջությամբ իրացվում է ազգաբնակչության կողմից ջեռուցման նպատակներով:

Բաժին 5. ԿԵՆՍԱԲԱԶՄԱԶԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանը գտնվում է Կովկասի էկոտարածաշրջանում, որտեղ առանձնացվում են 5 լանդշաֆտային տիպեր՝ կիսաանապատային, տափաստանային, անտառային, ենթալպյան և ալպյան մարգագետնային:

Հայաստանի տարածքում աճում են շուրջ 3800 տեսակ անոթավոր բույսեր, 428 հողային և ջրային ջրիմուռներ, 399 մամուռներ, շուրջ 4500 սնկեր, 464 քարաքոսեր, բնակվում են 549 ողնաշարավոր և շուրջ 17200 տեսակ անողնաշար կենդանիներ: Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքում ընդգրկված են 452 տեսակ, որը կազմում է ամբողջ ֆլորայի 11,89%-ը:

Հայաստանի կենդանիների Կարմիր գրքում ընդգրկված են 308 տեսակ՝ 155 անողնաշար և 153 ողնաշարավոր:

Հանդիսանալով մարդու կենսագործունեության համար անհրաժեշտ էկոլոգիական միջավայր, Հայաստանի կենսաբազմազանությունն ունի բնապահպանական կարևոր նշանակություն: Այդ տեսակետից Հայաստանի հարուստ կենսաբազմազանությունը, ունենալով էկոհամակարգերի կայունությունն ապահովող

բարձր հատկանիշներ, միաժամանակ հանդիսանում է երկրի տնտեսական զարգացման կարևոր նախապայմաններից մեկը:

5.1. Ֆլորա

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են անոթավոր բույսերին 62 ընտանիքի և 142 ցեղին պատկանող 389 տեսակ:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում աճող բույսերից 6 տեսակ ընդգրկված են Հայաստանի Կարմիր գրքում (աղյուսակ 22, քարտեզ 10): Այս տվյալները անհրաժեշտ են Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում բնապահպանական բարձրարժեք անտառների առանձնացման համար:

Աղյուսակ 22. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում աճող ՀՀ Բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված հազվագյուտ բուսատեսակները

№	Տեսակի լատիներեն անվանումը	Տեսակի հայերեն անվանումը	Կատեգորիան ըստ ՀՀ Կարմիր գրքի
1.	<i>Rhododendron caucasicum</i>	Մրտավարդ կովկասյան	EN
2.	<i>Fritillariacollina</i>	Արքայաձաղիկ բլրակային	EN
3.	<i>Chamaeneriondodonaei</i>	Նեղտերևի Դոդոնի	EN
4.	<i>Epipogiumaphyllum</i>	Էպիպոգիում նեղատերև	CR
5.	<i>Primula amoena</i>	Գնարբուկ սքանչելի	VU
6.	<i>Primula cordifolia</i>	Գնարբուկ սրտատերև	CR

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքը հարուստ է բազմաթիվ օգտակար բուսատեսակներով, որոնցից շատերը լայնորեն և վաղուց կիրառվում են մարդու կողմից: Ըստ նախնական տվյալների տարածքում լայն տարածում ունեն ուտելի և համեմունքային (102 տեսակ), մեղրատու (150), դեղատու (144), կերային (102) նշանակության տեսակները:

Հիմնական վտանգներ: Հիմնական վտանգներ շարունակում են մնալ ապօրինի հատումները, արածեցումը՝ հատկապես համայնքամերձ անտառներում անասունների անարգել մուտքը, բույսերի չհամակարգված հավաքը և արոտավայրերի ոչ ճիշտ կառավարումը:

Անտառային էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության վրա ազդեցություն կարող է ունենալ կլիմայի փոփոխությունը՝ ջերմաստիճանի բարձրացման և խոնավության նվազման միտումները:

Բուսական էկոհամակարգերի համար սպառնալիք կարող է հանդիսանալ նաև ինվազիվ և էքսպանսիվ բուսատեսակների տարածումը, օրինակ՝ *Ailanthus altissima*, *Robinia pseudacacia*, *Silybum marianum*, *Astragalus galegiformis*, *Ambrosia artemisiifolia* և այլն:

5.2. Ֆաունա

5.2.1. Անողնաշար կենդանիներ

Ընդհանուր առմամբ, հայտնաբերվել է Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքից հավաքված ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված 11 տեսակների նմուշներ, այդ թվում. Ճահճային ճպուռը *Leucorrhinia pectoralis* (Charpentier, 1825), Ստեփանավանյան առվակային ցայտագնայուկը *Duvalius stepanavanensis* Khnzorian, 1963, Սանրաբեղ չրխկանը *Ctenicera pectinicornis* (Linnaeus, 1758), Կաղնու մեծ երկարաբեղիկը *Cerambyx cerdo* Linnaeus, 1758, Մնեմոզինան *Parnassius mnemosyne* Linnaeus, 1758, Մթնշաղային կապտաթիթեռը *Phengaris nausithous* (Bergstrasser, 1779), Բրենթիս ինոն *Brenthis ino* (Rottemburg, 1775), Պրոզերպինա իլիկաթիթեռը *Proserpinus proserpina* (Pallas, 1772), Մանուշակագույն մեղու-ատաղձագործը *Xylocopa violacea* Linnaeus, 1758, Հողային *Bombus terrestris* Linnaeus, 1758 և Հայկական *Bombus armeniacus* Radoszkovski, 1877 իշամեղուները: Բացի այդ, տնտեսության անմիջական հարևանությամբ գտնվել է Սպիտակ խխունջը *Giraulus albus* (O.F. Muller, 1774), որի գոյատևումը անմիջականորեն կապված է հիդրոլոգիական ռեժիմի պահպանման հետ, որն իր հերթին անմիջակակնորեն կապված է անտառի վիճակի հետ: Սրանցից Կարմիր գրքում Լոռու մարզի համար չէին նշվել Մնեմոզինան, Պրոզերպինա իլիկաթիթեռը, Մանուշակագույն մեղու-ատաղձագործը և Հողային իշամեղուն: Այս տեսակները մարզում գտնվել են գրքի հրատարակումից հետո: Մյուս կողմից, անտառտնտեսության տարածքից չեն հայտնաբերվել Լոռու մարզից հայտնի Զարդավոր չրխկանի *Aeloides figuratus* (Germar, 1844) նմուշներ:

Հիմնական վրանգները: Հիմնական վտանգ կարող է հանդիսանալ ապօրինի անտառհատումը, որը հանգեցնում է տարածքների մասնատմանը և դեգրադացմանը:

Պահպանություն: Սանիտարական/խնամքի հատումներ իրականացնելիս տարածքներում անհրաժեշտ է պահպանել անողնաշար կենդանիների ապրելավայ հանդիսացող առանձին ցցաչոր փչակավոր ծառեր:

Վնասատուների հնարավոր բնկումների դեպքում ցանկալի է խուսափել ավիացիոն պայքարի ձևերից և կիրառել կենսաբանական պայքարի ձևերը: Ավիացիոն պայքարի անխուսափելիության պարագայում անհրաժեշտ է հնարավորինս տեղայնացնել պայքարը և չընդլայնել գործողությունները բնկումից դուրս տարածքներում:

5.2.2. Ողնաշարավոր կենդանիներ

Ձկներ

Նկարագրություն: Անտառտնտեսության տարածքով անցնող Ձորագետ և նրա աջակողմյան վտակ Գարգառ գետերում և նրանց վտակներում հանդիպում են 11 ձկնատեսակներ, այդ թվում.

- Կարմրախայտ (*Salmo trutta fario* L.)՝ հազվադեպ տեսակ է, քանակը շարունակում է նվազել:

- Արևելյան տառեխիկ (*Alburnoides bipunctatus eichwaldii* Filippi), տեղաբնակ տեսակ է, ձկնորսական նշանակություն չունի:
- Մուրծի (*Barbus mursa* Guldenstadt), **տեղաբնակ հազվագյուտ տեսակ է** (*Barbus mursa*)՝ սիրողական ձկնորսության օբյեկտ:
- Կովկասյան թեփուղ (*Leuciscus cephalus orientalis* Nordmann), տեղաբնակ տեսակ է, սիրողական ձկնորսության օբյեկտ:
- Արծաթափայլ կարաս (*Carassius auratus gibelio* (Bloch), կլիմայավարժված տեսակ է, սիրողական ձկնորսության օբյեկտ:
- Քուռի քարթակ (*Gobio persus* Gunter, 1899)՝ տեղաբնակ տեսակ է, ձկնորսական նշանակություն չունի, գրանցված է ՀՀ Կարմիր գրքում DD կարգավիճակով:
- Քուռի սպիտակաձուկ (*Alburnus filippii* Kessler)՝ տեղաբնակ տեսակ է, ձկնորսական նշանակություն չունի:
- Քուռի բեղլու (*Barbus lacerta cyri* Filippi), տեղաբնակ տեսակ է, սիրողական ձկնորսության օբյեկտ:
- Քուռի կողակ (*Capoeta capoeta capoeta* Gueldenstaedt), տեղաբնակ տեսակ է, սիրողական ձկնորսության օբյեկտ:
- Կովկասյան լերկաձուկ (*Barbatula brandli* (Kessler))՝ տեղաբնակ տեսակ է, ձկնորսական նշանակություն չունի:
- Առաջավորասիական ծական *Sabanejewia aurata*, Filippi, 1863, գրանցված է ՀՀ Կարմիր գրքում DD կարգավիճակով:

Հիմնական վտանգներ: Անտառտնտեսության ձկնաշխարհին սպառնացող հիմնական վտանգները ներառում են չկանոնակարգված ձկնորսությունը, ինչպես նաև գետերի աղտոտումը կենցաղային ջրերով: Որպես պոտենցիալ վտանգ կարող է հանդիսանալ անտառտնտեսության տարածքում և դրա անմիջական մոտակայքում ՀԷԿ-երի հնարավոր կառուցումը:

Պահպանություն: Պահպանության կարիք ունեն ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված և էնդեմիկ տեսակները:

5.2.3. Երկկենցաղներ և սողուններ

Նկարագրություն: Անտառտնտեսության տարածքում գրանցվել է երկկենցաղների 4 (այդ թվում գորտերի 2, ծառագորտերի՝ 1, դողդեղների՝ 1 տեսակ), և սողունների 19 տեսակ (որոնց թվում մողեսների 12 և օձերի 7 տեսակ):

Հայտնաբերված երկկենցաղներից որևէ տեսակ գրանցված չէ Հայաստանի Կարմիր գրքում, դրանք բոլորն ընդգրկված են ԲՊՄՄ դասակարգիչների կիրառմամբ գնահատվել են LC կարգավիճակով: Ստեփանավանի անտառտնտեսությունում այդ տեսակների գոյությանը սպառնող վտանգներ չեն հայտնաբերվել:

Սողուններից ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված են մողեսների 3 և օձերի՝ 1 տեսակ: Բոլոր 19 տեսակները գնահատված են ԲՊՄՄ դասակարգիչների կիրառմամբ,

որոնցից 4 ունեն այս կամ այն վտանգման կարգավիճակ: Պահպանության կարիք ունեն հետևյալ վտանգված տեսակները՝ Դալի ժայռային մողես (*Darevka dahl* (Darevsky, 1957) - EN B1a+2a, Ռոստոմբեկովի մողես (*Darevksia rostombekowi* (Darevsky, 1957) - EN B2ab(ii,iii), մարգագետնային մողես (*Darevksia praticola* (Eversmann, 1834) - VU B1ab(iii)+2a, անդրկովկասյան սահնոճ – (*Zamenis hohenackeri*, Strauch, 1873) - VU B1ab (iii)

Դիտարկված տեսակների զգալի մասի ապրելավայրերը տեղակայված են ենթակառուցվածքի օբյեկտների (ճանապարհների) տարածքներում: Անտառային գոտում սողունները սակավաթիվ են, դրանք առավել հաճախ հանդիպում են համեմատաբար չոր քարերով պատված տարածքներում և ժայռային մերկացումների հատվածներում:

Հիմնական վտանգներ: Սողունների բազմազանության վրա ազդող հիմնական վտանգներն են.

- Մարդու գործունեության արդյունքում (հատումներ) կենսամիջավայրերի փոփոխություն և բնական ապրելավայրերի (բիոտոպների) ոչնչացում:
- Կենսամիջավայրի աղտոտում օրգանական և անօրգանական թափոններով:
- Անօրինական որսը՝ սիրող կուլեցիոնների կողմից:

Պահպանություն: Անհրաժեշտ է իրականացնել հանրային իրազեկման քարոզարշավներ, մշակել և հրատարակել բնապահպանական բրոշյուրներ և տարածել համայնքներում, ներկայացնել այդ տեսակների կարևորությունը և նշանակությունը էկոտուրիզմի հետ կապված գործողությունների ընթացքում և այլն:

5.2.4. Թռչուններ

Նկարագրություն: Անտառտնտեսության սաղարթավոր անտառների, լեռնային մարգագետինների, ինչպես նաև խիստ կտրտված ռելիեֆի և հարուստ ժայռաբեկորների առկայությունը նպաստավոր են թռչունների ապրելամիջավայրի և բազմազանության համար:

Ընդհանուր առմամբ, տարածաշրջանում հանդիպում են թռչունների մոտ 150 տեսակ, որոնց մոտ 75%-ը բնադրում են այդ տարածքներում, իսկ մնացածը հանդիպում են միայն չուի ժամանակ և ձմեռում են: Մոտ 20 տեսակներ գրանցված են Հայաստանի Կարմիր գրքում, դրանք բոլորը գնահատված են ԲՊՄՄ դասակարգիչների կիրառմամբ: Անտառտնտեսության տարածքում տվյալները հավաքվել են գրական աղբյուրներից և դաշտային դիտարկումների արդյունքում: Ստացված տվյալների համաձայն անտառտնտեսության թռչնաշխարհը ներկայացված է մոտ 100 տեսակով, որոնց մեծամասնությունն անտառային թռչուններ են՝ կեռնեխներ, երաշտահավեր, փայտփորներ և այլն, սակայն ժայռային գոյացություններում և քարացրոններում հանդիպում են նաև ժայռային թռչնատեսակներ, օրինակ՝ գիշանգղը և սապսանը, իսկ բաց տարածքներում՝

մարգագետնային և տափաստանային տեսակներ: Ձորագետ գետի գետահովտում երբեմն հանդիպում են տարբեր կտցարներ, որորներ, բադեր, տառեղներ և այլն: Անտառտնտեսության թռչնաֆաունայի 14 տեսակ գրանցված է Հայաստանի Կարմիր գրքում՝ վտանգվածության տարբեր կարգավիճակով, այդ թվում՝ սև արագիլ *Ciconia nigra* Linnaeus, 1758 - VU D1, գառնանգղ /մորուքավոր անգղ/ - *Gypaetus barbatus*, Linnaeus, 1758 - VU D1, գիշանգղ *Neophron percnopterus* Linnaeus, 1758 - EN A2bcde+3bcde+4bcde, սպիտակագլուխ անգղ - *Gyps fulvus* (Hablizl, 1783) - VU D1, փոքր ենթարծիվ - *Aquila pomarina* C.L. Brehm, 1831 - VU D1, տափաստանային արծիվ - *Aquila nipalensis*, Hodgson, 1833 - VU C2a(i); D, քարարծիվ - *Aquila chrysaetos*, Linnaeus, 1758 - VU D1, գաճաճ արծիվ - *Hieraetus pennatus*, J.F. Gmelin, 1788 - VU D1, ցախաքլորավոր, - *Accipiter gentilis* (Linnaeus, 1758) - VU B1ab(iii)+2ab(iii); D1, գեղանի կռունկ - *Anthropoides virgo*, Linnaeus, 1758 - VU B1ab(iii)+2ab(iii), մոխրագույն կռունկ - *Grus grus*, Linnaeus, 1758 - EN D, սապսան - *Falco peregrinus*, Tunstall, 1771 - VU D1, բվեճ - *Bubo bubo*, Linnaeus, 1758 - VU B1a; C2a(i); D1, սև փայտփոր - *Dryocopus martius*, Linnaeus, 1758 - VU D1, կիսասպիտակավիզ ճանճոր - *Ficedula semitorquata* (Homeyer, 1885) – DD:

Հիմնական վտանգներ: Թռչունների բնադրավայրերի ոչնչացումն առաջին հերթին պայմանավորված է ինտենսիվ անտառահատումներով: Հասուն ծառերի հատումը խոչընդոտում է մեծ գիշատիչ թռչունների բնադրմանը: Նմանապես, մահացած փշակավոր ծառերի հատումը բացասաբար է ազդում անտառաբլերի և փշակներում բազմացող այլ հազվագյուտ տեսակների վրա: Գարնանային ու ամառային անտառահատումը խոչընդոտում է գիշատիչ և այլ մեծ տեսակի թռչունների բազմացմանը, որոնք առավել զգայուն են անհանգստության հանդեպ:

Վտանգ է ներկայացնում նաև որսագողությունն ու թռչունների հատուկ տեսակների, հատկապես հավազգիների (մոխրագույն կաքավ, լոր) ու խոշոր գիշատիչ թռչունների (մասնավորապես անգղներ) ուղղակի հետապնդումը և որսը ապօրինի առևտրի նպատակով:

Պահպանություն: Պահպանության կարիք ունեն ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված տեսակները: Դեգրադացված անտառների վերականգնումը թռչնաֆաունայի վիճակի բարելավման կարևոր միջոցառումներից է:

5.2.5. Կաթնասուններ

Նկարագրություն: Ստեփանավանի տարածաշրջանում բնակվող կաթնասունները բնորոշ են Հայաստանի լայնատերև անտառներին: Բացի դրանից, որոշ տեսակներ կապված են անտառից վերև գտնվող լեռնային մարգագետինների և տարբեր բարձրություններում նեղ տարածում ունեցող քարքարոտ տեղամասերի հետ:

Հիմք ընդունելով գրականության տվյալները, բնակչության բանավոր հաղորդած տվյալները և անտառտնտեսությունների աշխատողների տվյալները, ինչպես նաև անհատական դիտարկումները (ոտնահետքերի կամ կենսակերպի հետքերի

դիտարկումները) անտառտնտեսության տարածքում հայտնաբերվել է 52 տեսակի կաթնասուններ:

Գիշատիչներից տարածքում առավել հանդիպում են աղվեսը և շնագայլը: Սմբակավորներից լայնատերև անտառային վայրերում հանդիպում է այծյամը: Աքիսանմաններից հաճախ են հանդիպում գորշուկը, աքիսը և կզաքիսը:

Հայաստանում բնակվող ձեռնաթևավորների 30 տեսակներից 12 տեսակը հայտնաբերվել է ուսումնասիրվող տարածքում:

Կրծողների ֆաունայում գերակշռում են 2 տեսակի անտառային մկներ, որոնցից հաճախ բռնվել է *Apodemus ponticus (flavicollis)*: Վերջինս նշվում է ինչպես բաց, այնպես էլ անտառային տարածքների համար: Դադստանյան դաշտամուկը բռնվել է անտառի և մարգագետնի սահմանին, ավելի հազվագյուտ են թփուտային դաշտամուկը և սովորական դաշտամուկը: Լայնատերև անտառային հատվածում հաճախ են սովորական պարսկական սկյուռը, մեծ քնամուկը, ավելի քիչ է հանդիպում անտառային քնամուկը:

Միջատակերներից հարկ է առանձնացնել Շելկովնիկովի կուտորան, որը բնակվում է գետակների ափերին, սպիտակափոր ոզնին և փոքր խլուրդը:

Անտառտնտեսությունում հանդիպող կաթնասուններից 7 տեսակը գրանցված է Հայաստանի Կարմիր գրքում՝ վտանգվածության տարբեր կարգավիճակով: Դրանք են՝ Շելկովնիկովի կուտորան - *Neomys schelkovnikovi* Sat., 1913 - EN B1a+2a, ասիական լայնականջ չղջիկը - *Barbastella leucomelas* (Cretzschmar, 1826) - VU B1ab(iii), գորշ ականջեղը - *Plecotus auritus* L., 1758 - VU B1a, փոքրասիական գետնասկյուռը - *Spermophilus xanthoprymnus*, Bennet 1835 - EN B2ab (ii, iii, iv), ջրասամույրը - *Lutra lutra* (Linnaeus, 1758) - EN D, գորշ արջը - *Ursus arctos* Linnaeus, 1758 VU B1 b(iii), անտառակատուն - *Felis silvestris* Schreber, 1777 VU B1ab(iii):

Հիմնական վտանգներ: Անկանոն ինտենսիվ անտառհատումները շարունակում են մնալ տեսակների ապրելավայրերի քայքայման և դրանց վիճակի վատացման հիմնական պատճառը: Վտանգ է ներկայացնում նաև ապօրինի որսը:

Պահպանություն: Պահպանության կարիք ունեն Կարմիր գրքում գրանցված տեսակները:

Վտանգված տեսակներից պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել ջրասամույրի (*Lutra lutra*) պահպանությանը: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է իրականացնել տեսակի ապրելավայրերի դաշտային ուսումնասիրություն և մոնիթորինգ:

Անհրաժեշտ է իրականացնել լրացուցիչ դաշտային ուսումնասիրություններ ազնվացեղ եղջերուի ապրելավայրերում վերաբնակեցման հնարավորությունները:

Դեգրադացված անտառների վերականգնումը տեսակների վիճակի բարելավման կարևոր միջոցառումներից է:

5.3. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ

Արգելավայրեր

Ստեփանավանի անտառտնտեսության կառավարման տարածքում է գտնվում Գյուլագարակի պետական արգելավայրը:

5.3.1 «Գյուլագարակ» պետական արգելավայր

«Գյուլագարակ» պետական արգելավայրը ստեղծվել է ՀՍՍՀ մինիստրների սովետի N 341 որոշման համաձայն ընդհանուր 2586 հեկտարի վրա՝ մնացուկային բնական սոճու անտառների պահպանության նպատակով:

Արգելավայրի տարածքները տեղաբաշխված են Բազումի և Գուգարաց լեռնալանջերի վրա, Գյուլագարակ բնակավայրի մոտ՝ Քարհանք ջուր գետակի հովտում: Ստեփանավանի անտառտնտեսության 2008թ. կառավարման պլանով արգելավայրի տարածքը կազմել է 2722հա:

2020թ. դաշտային գույքագրման և գնահատման արդյունքներով արգելավայրի ընդհանուր տարածքը կազմել է 2970 հա, ընդ որում մակերեսի ավելացումը 248հա-ով արդյունք է՝ բնական սերմնային վերականգնվող տարածքների և դենդրոպարկի սահմանների ճշտման՝ հիմք ընդունելով դենդրոպարկի հաստատված սահմանները, ինչպես նաև հաշվի է առնվել արգելավայրի կայուն կառավարման տեսանկյունից անտառտնտեսության ներքին սահմանների որոշակի փոփոխությունները:

Արգելավայրի տարածքից 1768 հեկտարը, ընդհանուր 747 հատվածներով գտնվում է Գյուլագարակի անտառպետությունում, իսկ 1202 հեկտարը, ընդհանուր 232 հատվածներով՝ Ստեփանավանի անտառպետությունում:

Արգելավայրի ընդհանուր տարածքի 87,2%-ը անտառածածկ է (2548,9հա), նույն թվում անտառմշակույթները 281,5հա, չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթները ընդամենը՝ 11,9հա: Մահացած, հրդեհված, հատված և չվերականգնված տարածքները ընդհանուր 115,4հա, նոսրուտները՝ 53հա, բացատները և պարապուտ տարածքները միասին՝ 153,8 հա, իսկ ոչ անտառային հողատեսքերը՝ 23,8հա:

Արգելավայրի անտառները տեղաբաշխված են ծովի մակարդակից 1300-ից մինչև 2050 մետր բարձրությունների վրա, ընդ որում մինչև 1600մ բացարձակ բարձրությունների վրա գտնվում է 465,4հա մակերես՝ ընդհանուր 44580խտմ³ ընդհանուր պաշարով, 1600-1800 մետր՝ 1254,9հա, 135120խտմ³, 1801-2000 մետր՝ 802հա, 110180խտմ³ և 2000 մետրից բարձր ընդամենը 26,6հա, 1240մ³ պաշարով:

Մինչև 5° թեքությունների վրա գտնվում է 70,4հա մակերես, 7250մ³ պաշարով, համապատասխանաբար 6-10° - 117,2հա, 8710մ³, 11-15° - 164,1հա, 16890խտմ³, 16-20° - 244,4հա, 25610խտմ³, 21-25° - 451,4հա, 42760խտմ³, 26-30° 401,5հա, 41460խտմ³, 31-35° 984,2հա, 130040խտմ³ և 35°-ից բարձր թեքության լանջերին 115,7հա, 18400խտմ³ ընդհանուր պաշարով:

Աղյուսակ 23. Արգելավայրի անտառածածկի բաշխվածությունն ըստ լրիվության

Անտառակազմող ծառատեսակը	Լրիվություն								Ընդամենը, հա	Միջին լրիվությունը
	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0		
Սոճի	16,6	46,1	69,0	141,6	64,5	29,8	0,1	1,2	368,3	0,58
Եղևնի			0,1	0,4	0,1				0,6	0,60
Կաղնի	10,9	15,0	27,4	55,7	3,3				112,3	0,52
Հաճարի	40,2	129,7	204,7	397,7	119,7	21,4			913,4	0,55
Բոխի	68,4	155,2	246,1	318,0	195,6	46,0	1,4	10,4	1071,1	0,57
Հացի		1,2	5,5		1,2				7,9	0,52
Թխկի	2,1								2,1	0,30
Կեչի		7,5	19,9	25,3	14,2				66,9	0,57
Լորենի			0,5	1,7	1,0				3,2	0,62
Ուռի	1,2		0,6						1,8	0,37
Տանձենի		0,6							0,6	0,40
Խնձորենի		0,7							0,7	0,40
Ընդամենը	139,4	356,0	573,7	940,0	399,5	127,2	1,5	11,6	2548,9	0,56

Երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտները զբաղեցնում են ընդհանուր 633,1հա, 28940մ³ ընդհանուր պաշարով, միջին տարիքային խումբը համապատասխանաբար՝ 1851հա, 253180մ³, հասունացող տարիքային խումբը՝ 48,9հա, 6880մ³ և հասուն տարիքային խմբի ծառուտները՝ ընդամենը 16մ³, 2120մ³ ընդհանուր պաշարով:

Աղյուսակ 24. Անտառածածկ մակերեսի բաշխվածությունն ըստ բռնիտետային դասերի

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Բռնիտետային դասեր						Ընդ. հա	Միջին բռնիտետ
		1	2	3	4	5	5ա		
1	Սոճի	24,1	159,2	114,3	56,0	9,2	5,5	368,3	II-8
2	Եղևնի	0,1	0,5					0,6	I-8
3	Կաղնի	0,4	1,5	8,4	82,9	16,0	3,1	112,3	IV-1
4	Հաճարի		60,2	543,1	282,1	28,0		913,4	III-3
5	Բոխի	1,0	50,7	545,9	431,8	30,2	11,5	1071,1	III-5
6	Հացի	0,3		4,1	3,5			7,9	II-0
7	Թխկի					2,1		2,1	V-0
8	Լորի		3,2					3,2	II-0
9	Կեչի				23,4	43,5		66,9	IV-5
10	Տանձենի				0,6			0,6	IV-0
11	Խնձորենի				0,7			0,7	IV-0
12	Ուռի			1,2	0,6			1,8	IV-5
Ամբողջը		25,9	275,3	1217,0	881,6	129,0	20,1	2548,9	III-4

Անտառածածկ մակերեսի 19,4% ցածր լրիվության ծառուտներ են, 59,4%-ը միջին (0,5-06) լրիվության և 0,7 և բարձր լրիվության ծառուտները՝ 21,2% (աղյուսակ 24):

Բարձր բնիտետային (I և II) դասերի ծառուտները կազմում են ընդհանուր անտառածածկի 11,8%-ը, ցածրը (V- V-a) 5,8%-ը, իսկ բացարձակ գերակշռում են միջին բնիտետային դասերի ծառուտները՝ 82,8% (աղյուսակ 25):

Ծառուտների միջին տարբը 74 է, միջին լրիվությունը 0,56, 1հեկտարի միջին պաշարը՝ 114մ³ 1 հեկտարի տարեկան միջին աճը՝ 1,54մ³, ծառուտի միջին կազմը՝ 4,2բոխի, 3,2հաճարի, 1,2սոճի, 0,5կաղնի, 0,4թխկի, 0,4կեչի, 0,1ուռի:

Աղյուսակ 25. Անտառզնահատման միջին ցուցանիշները ըստ գերակշռող ծառատեսակների

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Գնահատման միջին ցուցանիշներ					Ծառուտի միջին կազմը
		Տարիքը	Բնիտետի դասը	Լրիվությունը	1 հա անտառածածկ միջին պաշարը, մ ³	1 հա. միջին աճը	
1	Սոճի	63	2,8	0,58	132	2,10	7,6սոճի, 1,3բոխի, 0,7հաճարի, 0,1կեչի, 0,1կաղնի, 0,1լորի, 0,1թխկի
2	Եղևնի	66	1,8	0,60	267	4,0	10եղևնի
3	Կաղնի	92	4,1	0,52	114	1,24	5կաղնի, 2,3հաճարի, 1,9բոխի, 0,4ուռի, 0,2թխկի, 0,1կեչի, 0,1հացի
4	Հաճարի	99	3,4	0,55	153	1,55	6,4հաճարի, 2,8բոխի, 0,4թխկի, 0,1կաղնի, 0,1կեչի, 0,1սոճի, 0,1ուռի
5	Բոխի	55	3,5	0,57	80	1,45	6,9բոխի, 1,6հաճարի, 0,5կաղնի, 0,4թխկի, 0,3կեչի, 0,2սոճի, 0,1ուռի
6	Թխկի	90	5,0	0,30	52	0,58	6,2թխկի, 1,9բոխի, 1,0հաճարի, 0,9կեչի
7	Կեչի	55	4,5	0,57		42	7,0կեչի, 0,9բոխի, 0,6սոճի, 0,6թխկի, 0,4արոսենի, 0,3ուռի, 0,2հաճարի
8	Հացի	58	3,6	0,52	73	1,26	6,4հացի, 1,6կաղնի, 0,8սոճի, 0,4բոխի, 0,4հաճարի, 0,4թխկի
9	Լորենի	50	2,0	0,62	128	2,56	9,4լորի, 0,3բոխի, 0,3ուռի
10	Տանձենի	50	4,0	0,40	33	0,66	
11	Խնձորենի	41	4,0	0,40	14	0,34	
Արգելավայր		74	3,4	0,56	114	1,54	4,2բոխի, 3,2հաճարի, 1,2սոճի, 0,5կաղնի, 0,4թխկի, 0,4կեչի, 0,1ուռի

Բնության հուշարձաններ

Լոռվա մարզի բնության հուշարձանները

«Հայաստանի հանրապետության Բնության հուշարձանների ցանկը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 14.08.2008թ. որոշման համաձայն, Հայաստանի հանրապետությունում գրանցված 232 բնության հուշարձաններից, Լոռվա մարզում գրանցված է եղել 5 հուշարձան:

ՀՀ Բնապահպանության նախարարության կողմից 2014թ. Լոռվա մարզում իրականացված ուսումնասիրության արդյունքով, ՀՀ բնապահպանության նախարարի 2014 թվականի օգոստոսի 5-ի 218-Ն հրամանով հաստատվել են ՀՀ Լոռու մարզի 9 բնության հուշարձանների անձնագրերը՝ «Բազալտանման ապարների (դիաբազների)

զուլավոր դայք» երկրաբանական, «Գետնանձավ» անձավային թունել» երկրաբանական, «Օձի պորտ» բնապատմական, «Դսեղի ծովեր» ջրագրական, «Քոշաքարի մրտավարդ» կենսաբանական, «Տրավերտիններ դոլերիտային բազալտներում» երկրաբանական, «Ձորագետի հրային ներժայթուկ» երկրաբանական, «Շամլուղի լճակ» ջրագրական, իսկ ՀՀ բնապահպանության նախարարի 2012 թ. նոյեմբերի 9-ի N 293-Ն հրամանով՝ «Թոչկան» ջրվեժ» ջրագրական բնության հուշարձանի անձնագիրը:

Բաժին 6. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱՐԺԵՔ ԱՆՏԱՌՆԵՐ

Բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների հայեցակարգը առաջարկվել է Անտառի հոգաբարձուների խորհրդի կողմից 1999 թվին: Ներկայումս այս հասկացությունն ունի ավելի լայն օգտագործման շրջանակներ՝ կիրառվելով տարածքների գործառնական գոտիավորման կամ բնության պահպանության գերակա օբեկտների ընտրության համար: Համաձայն այդ հայեցակարգի ԲԲԱԱ-ների խմբին դասվում են այն անտառները, որոնք անհրաժեշտ են մարդկանց գոյության, ինչպես նաև կենսոլորտի պահպանության համար: ԲԲԱԱ-ի առանցքային դերը կապված է դրանց բարձր էկոլոգիական, սոցիալ-տնտեսական, ինչպես նաև կենսաբազմազանության պահպանությունն ապահովող արժեքների հետ:

Ամեն դեպքում ԲԲԱԱ հայեցակարգի հիմքում դրված է այն գաղափարը, որ հատուկ կամ առանցքային արժեքի առկայության դեպքում անտառի բարվոք վիճակն ապահովելու համար անհրաժեշտ է կիրառել լրացուցիչ գործողություններ՝ անտառօգտագործման ընթացքում նման արժեքները պահպանելու համար:

ԲԲԱԱ-ի համար կիրառվել է անգլիական ProForest կազմակերպության կողմից առաջարկված ԲԲԱԱ-ի դասակարգումը (2004), որի համաձայն ԲԲԱԱ-ը բաժանվել են վեց տիպերի՝ որոնց որոշումը, առանձնացումը և արդյունավետ կառավարումը սերտորեն կապված է տվյալ երկրի առանձնահատկությունների հետ՝ անտառային զանգվածների վիճակի, կենսաբազմազանության հարստության և դրա պահպանության համար տարվող քաղաքականության, անտառների կառավարման կառույցների, անձնակազմի պատրաստակամության և այլն:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում բնապահպանական բարձրարժեք անտառները առանձնացվել են ըստ Ազգային ուղեցույցում (2016) բերված մեթոդաբանության:

6.1. ԲԲԱԱ 1 Անտառային տարածքներ, որտեղ ներկայացված է միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակություն ունեցող կենսաբազմազանություն

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 1.1. ԲՀՊՏ-ներ

Ելնելով երկրի առանձնահատկություններից, ԲՀՊՏ-ի կատեգորիայից, դրանում առկա անտառների և կենսաբազմազանության վիճակից, որպես ԲԲԱԱ 1.1 կարող է սահմանվել պահպանվող տարածքը ամբողջությամբ կամ դրա անտառային զանգվածի որոշակի մասը: Ստեփանավանի անտառտնտեսության կազմում է գտնվում Գյուլագարակի արգելավայրը (3521հա): Ողջ արգելավայրը կարող է առանձնացվել որպես 1.1 ենթատիպի ԲԲԱԱ:

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 1.2. Հազվագյուտ և անհետացող տեսակների կուտակման վայրեր

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 1.3. Էնդեմիկ տեսակների կուտակման վայրեր

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 1.4. Կենդանիների առանցքային սեզոնային ապրելավայրեր

Հաշվի առնելով Հայաստանին բնորոշ պայմանները և երկրի հարուստ կենսաբազմազանությունը, ԲԲԱԱ 1 (ենթատիպ 1.2) առանձնացման դեպքում Հայաստանի Կարմիր գրքում CR և EN կարգավիճակ ունեցող տեսակների համար սահմանվում է հետևյալ նվազագույն շեմը՝ տվյալ անտառային տարածքում հանդիպող ընդհանուր առմամբ 5 բույսերի/կենդանիների տեսակներ կամ 3 գերակա տեսակներ:

Ինչ վերաբերում է կոնկրետ հազվագյուտ/գերակա տեսակների պոպուլյացիաների կամ կուտակումների պահպանության համար անհրաժեշտ նվազագույն տարածքի սահմանման հարցին, ապա անհրաժեշտ է կիրառել անհատական մոտեցում: Հաշվի առնելով հետազոտվող վայրի արտաքին էկոլոգիական պայմանները և տեսակների բնութագրական տվյալները՝ այս տարածքի չափերը կարող են տատանվել 10 հա-ից մինչև ողջ անտառային էկոհամակարգի սահմանները:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են ՀՀ Բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված 6 հազվագյուտ անոթավոր բույսեր, 32 կենդանատեսակներ:

Ազգային ուղեցույցում (2016) բերված մեթոդաբանության հիման վրա առանձնացվել է ԲԲԱԱ 1-ի 1.2 ենթատիպի տարածքները: ԲԲԱԱ 1-ի 1.2 ենթատիպը զբաղեցնում է 915 հա, 1.3 ենթատիպը բացակայում է, քանի որ Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում բացակայում են Հայաստանի էնդեմիկ բուսատեսակները: ԲԲԱԱ 1-ի 1.4 ենթատիպը ներառում է թռչունների բնադրավայրերը, կենդանիների միգրացիոն ուղիները և միջանցքները, ինչպես նաև սեզոնային կուտակումների տարածքները (օրինակ՝ ձմեռային կերակրման կամ ամառային բազմացման տարածքներ):

6.2. ԲԲԱԱ 2. Միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակություն ունեցող խոշոր անտառային լանդշաֆտներ

Խոշոր անտառային լանդշաֆտներ, որտեղ գոյություն ունեն բնականում հանդիպող տեսակների կենսունակ պոպուլյացիաները՝ իրենց բնորոշ

տարածվածությամբ և առատությամբ: ԲԲԱԱ-ի տիպը Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում բացակայում է:

6.3. ԲԲԱԱ 3. անտառային տարածքներ, որոնք ներառում են հազվագյուտ կամ անհետացման վտանգի տակ գտնվող էկոհամակարգեր

ԲԲԱԱ 3 տիպին են պատկանում գլոբալ, տարածաշրջանային կամ ազգային նշանակության հազվագյուտ և/կամ յուրօրինակ անտառային էկոհամակարգեր, որոնք արագ կրճատվում են արտահայտված մասնատվածության և մարդածին ազդեցության պայմաններում: Նման անտառների էկոհամակարգերը կամ լայն տարածում ունեին անցյալում, բայց գրեթե ամբողջությամբ ոչնչացվել են մարդու գործունեության ընթացքում, կամ բնական պատճառներով միշտ հազվագյուտ են եղել՝ սահմանափակող էկոլոգիական պայմանների պատճառով:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են հետևյալ հազվագյուտ էկոհամակարգերը՝

F2.2261 – Մրտավարդի թփուտներ.

F9.131 – Թփուտներ *Chamaenerion dodonaei* հետ

G3.4E – Սոճուտներ

ԲԲԱԱ 3-ի առանձնացված տարածքները միասին կազմում են 108,6 հա:

6.4. ԲԲԱԱ 4. Անտառային տարածքներ, որոնք իրականացնում են պաշտպանական հատուկ գործառույթներ

Անտառային տարածքների կողմից տրամադրվող էկոհամակարգային ծառայությունների շարքում առանձնահատուկ նշանակություն ունեն անտառների ջրապաշտպան և հակաէրոզիոն գործառույթները, որոնք էական նշանակություն ունեն տարբեր էկոհամակարգերի հավասարակշռության պահպանման և մարդկանց կենսամակարդակի ու բարեկեցության ապահովման համար: ԲԲԱԱ 4 տիպի առանձնացումը և կառավարման բարելավումն ուղղված է այդպիսի անտառների խոցելիության նվազեցմանը և դրանց էկոհամակարգային ծառայություններին սպառնացող ռիսկերի կանխարգելմանը:

Ենթատիպ ԲԲԱԱ 4.1. Ջրապաշտպան հատուկ նշանակություն ունեցող անտառներ:

ԲԲԱԱ 4.1 ենթատիպը սահմանված է ջրային օբյեկտների՝ գետեր, լճեր, լճակներ, ջրա-ճահճային տարածքներ, բնական ջրային գոյացումներ, առափնյա անտառների համար, որոնց պահպանությունը կարող է կանխարգելել անտառտնտեսական գործողությունների բացասական ազդեցությունը բնական հունների կայունության, ջրի որակի ու քանակի, ջրային էկոհամակարգերի բարվոք վիճակի վրա, ինչպես նաև

պահպանել ավիամերձ տարածքների տեսակային բազմազանությունը: Նման անտառներն ապահովում են մաքուր ջրի շարունակական մատակարարում՝ կենցաղային, արդյունաբերական ու գյուղատնտեսական նպատակներով աճող ջրապահանջարկի պայմաններում:

Ըստ Ազգային ուղեցույցի, ԲԲԱԱ 4.1 ենթատիպի չափանիշներին համապատասխանող անտառների համար սահմանվում են հետևյալ շեմերը՝

- 5կմ-ից ավելի երկարությամբ գետերի և գետակների երկայնքով ձգվող 200մ լայնությամբ անտառաշերտերը,
- 3-5կմ երկարությամբ գետերի և գետակների երկայնքով ձգվող 100մ լայնությամբ անտառաշերտերը,
- բնակավայրի խմելու ջրի գոյացման հիմնական աղբյուրի շուրջ 300մ շառավիղով անտառաշերտերը,
- ջրամբարների շուրջ 200 մ շառավիղով անտառաշերտերը,
- աղբյուրների շուրջ 100 մ շառավիղով անտառաշերտերը:

Հաշվի առնելով այս շեմերը, առանձնացվել են ԲԲԱԱ 4.1 ենթատիպի տարածքները, որոնք զբաղեցնում են 1288 հա:

ԲԲԱԱ 4.3 ենթատիպի անտառները (հակահրդեհային հատուկ նշանակություն ունեցող անտառներ) Ստեփանավանի անտառտնտեսությունում բացակայում են:

6.5. ԲԲԱԱ 4.2 ԵՎ ԲԲԱԱ 5

ԲԲԱԱ 4.2 ենթատիպը (հակաէռոզիոն հատուկ նշանակություն ունեցող անտառներ) միացրել ենք ԲԲԱԱ 5-ին (անտառային տարածքներ, որոնք անհրաժեշտ են տեղական բնակչության կենսապահովման համար), քանի որ տարածքները, ըստ էության, համընկնում են:

Ազգային ուղեցույցում ԲԲԱԱ 4.2 ենթատիպի համար սահմանվել են հետևյալ չափանիշները և շեմերը՝

- 30°-ից ավել թեքության լանջերում տեղաբաշխված անտառներ,
- Բնակավայրերի շրջակա սելավավտանգ լանջերին աճող 200մ լայնությամբ անտառաշերտեր, 0.6 կավելի լրիվությամբ և 10 հա նվազագույն մակերեսով:

ԲԲԱԱ 5 տիպը ներառում է տեղաբնակների համար մեծ կարևորություն ունեցող անտառային տեղամասեր, որոնք ծառայում են որպես սննդի, ջրի, վառելիքի, դեղամիջոցների, խոտհնձի և գոյության այլ կենսապահանջներն ապահովող անփոխարինելի տարածքներ: Անտառների կողմից տրամադրվող այդ բարիքները համարվում են բնակչության համար անփոխարինելի, եթե չկան դրանք ձեռք բերելու այլընտրանքային տարբերակները կամ դրանք հասանելի չեն գոնե տարվա որոշակի ժամանակահատվածում:

Ըստ Ազգային ուղեցույցի, անտառային տարածքը կարող է ստանալ ԲԲԱԱ 5 տիպի կարգավիճակ, եթե այն համապատասխանում է հետևյալ չափանիշներից որևէ մեկին՝

- անտառը հարակից է համայնքին, որը գազաֆիկացված չէ կամ գազաֆիկացված է, սակայն բնակչության մեծ մասն անվճարունակ է,
- անտառը հարակից է համայնքին, որը մագիստրալային ճանապահներով կապված չէ խոշոր բնակավայրերի հետ, իսկ տարվա որոշ սեզոններին բնական անբարենպաստ պայմանների պատճառով ժամանակավորապես լրիվ մեկուսացված և կտրված է այլ վայրերից,
- անտառը հարակից է համայնքին, որի բնակիչների նվազագույն զամբյուղի առնվազն 40% ապահովվում է անտառային ռեսուրսների օգտագործման հաշվին:

Հաշվի առնելով այս չափանիշները և շեմերը, առանձնացվել են ԲԲԱԱ 5 տիպի տարածքները՝ 532 հա:

Համաձայն ներկայացված հաշվարկների Ստեփանավանի անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի 71,7%-ը (6364,6հա) համարվում է բնապահպանական բարձրարժեք անտառներ:

Բաժին 7. ԱՆՏԱՌԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Անտառային էկոհամակարգերի զարգացման բնականոն հաշվեկշիռն ապահովելու նպատակով՝ հաշվի առնելով անտառկազմող ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկությունները, ներկա անտառչինությունը իրականացվել է հիմք ընդունելով հատման հասակների հետևյալ դասակարգումն՝ ըստ 2005թ. ընդունված անտառային օրենսգրքի (աղյուսակ 26):

Աղյուսակ 26. Անտառի պաշտպանական կատեգորիաները և ըստ գերակշռող ծառատեսակների հատման տարիքները

Ծառատեսակի անվանումը	Հասակային դասի տևողությունը	Անտառի կատեգորիան ըստ նշանակության		
		Արտադրական	Պաշտպանական	Հատուկ
1. Սոճի	20	121	141	161
2. Կաղնի սերմնային	20	161	181	201
3. Հաճարի	20	141	161	181
4. Հացի, թեղի, թխկի	20	121	141	161
5. Ընկուզենի հունական	20	141	161	181
6. Կաղնի շիվային	10	61	71	81
7. Բոխի սերմնային	20	81	101	121
8. Լորենի	10	91	101	111
9. Կեչի	10	61	71	81
10. Կաղամախի, ուռենի, բարդի	10	41	51	71
11. Բոխի շիվային և այլ ցածրաբուն տեսակներ	10	61	71	81
12. Ղաժի	10	41	51	61
15. Տանձենի, Խնձորենի	20	101	121	141

7.1. Անտառաշահագործման և փայտամշակման բնութագիրը

Անտառտնտեսությունում հատուկ անտառպատրաստման արտադրություն և անտառհումքային բազաներ չկան:

Բնափայտի պատրաստումը կատարվում է՝

- հատման նշանակված կանգուն ծառերի հատում բենզասղոցով,
- շինափայտի, վերամշակման ենթակա փայտի և վառելափայտի առանձնացում և կուտակում անտառում,
- անտառից տեղափոխում մեքենայի բարձման հարթակ տրակտորով կամ հատուկ տեխնիկայով,
- բարձումը և բեռնաթափումը կատարվում է ձեռքով:

Անտառտնտեսությունում անտառանյութի մթերումը կատարվում է պայմանագրային և ինքնապատրաստման եղանակով՝ գնորդների կողմից:

7.2. Բնափայտային անտառօգտագործում

Անտառտնտեսությունում բնափայտը մթերվում է անտառվերականգնման հատումներից (արտադրական նշանակության անտառներում), անտառի խնամքի և սանիտարական հատումներից և մասամբ այլ հատումներից:

2009-2019 թվականներին անտառտնտեսության կողմից պլանային հատումներից պատրաստվել և մթերվել է ընդհանուր հաշվով 8220,5խտմ³ անտառանյութ, այդ թվում շինափայտը 1488մ³:

7.2.1 Անտառվերականգնման հատումներ

Համաձայն անտառվերականգնման հատումների իրականացման կարգի, անտառվերականգնման հատումներ նշանակվում են բացառապես արտադրական նշանակության հասուն և գերհասուն անտառներում, որի նպատակն է անտառային պաշարների կայուն և արդյունավետ օգտագործման, անտառի ջրապահպան, ջրակարգավորիչ և պաշտպանական հատկանիշների ամրապնդման, անտառվերականգնման, տնտեսապես արժեքավոր ծառատեսակների վերարտադրության, անտառի արտադրողականության բարձրացման, բնական միջավայրի բարելավման ու պահպանման բարելավումը, ինչպես նաև հասուն և գերհասուն տարիքի ծառերի փոխարինումը երիտասարդ, բարձրարժեք ծառատեսակներով:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության արտադրական նշանակության ընդհանուր 147,1հա ծառուտներում, ընդհանուր պաշարը՝ 11770մ³, երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտները զբաղեցնում են 53,3հա, 2710մ³ պաշարով, միջին տարիքային խմբի ծառուտները՝ 76,2հա, 7670մ³ պաշարով և հասունացող ծառուտները՝ 11,6 հա, 1390մ³ պաշարով:

Հիմք ընդունելով Հայաստանի անտառներում անտառվերականգնման հատումների իրականացման կարգը (ՀՀ կառավարության 07 սեպտեմբերի 2006թ.

N:1412-Ն որոշում), հաշվի առնելով, որ անտառտնտեսությունում բացակայում են արտադրական նշանակության կատեգորիայի հասուն տարիքային խմբի ծառուտները, անտառվերականգնման հատումներ չեն նախատեսվել:

7.2.1.1 Խնամքի հատումներ

Համաձայն անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգի՝ խնամքի հատումները նշանակվում են այն բոլոր ծառուտների համար, որտեղ, անտառագիտական հասկացողությամբ, խնամք է պահանջվում, ընդ որում խնամքի հատումները չեն նախատեսվում անտառվերականգնման հատումից մեկ հասակային դաս առաջ:

Ծառուտի տարիքից, լրիվությունից և ընդհանուր վիճակից կախված՝ նախագծվել են խնամքի հատումներ՝ հատման կրկնման հետևյալ հաճախականությամբ.

1. լուսավորման - մաքրման – հատման կրկնման հաճախականությունը 5 տարի,
2. նոսրացման – հատման կրկնման հաճախականությունը 10 տարի,
3. անցումային – հատման կրկնման հաճախականությունը 10 տարի:

2021-2030 թվականների համար խնամքի հատումներ նախատեսվել են ընդհանուր 551,9հա անտառաձածկ հատվածներում ընդհանուր պաշարը 68878խտմ³, հատման նախատեսած ընդհանուր պաշարը 10259խտմ³, այդ թվում իրացման ենթակա բնափայտը 7997խտմ³, որից շինափայտի պաշարը 3352մ³, վառելափայտը 4645խտմ³:

Մատղաշի խնամք նախատեսվել է երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտներում ընդամենը 104,6 հեկտարի վրա, հատման նախատեսած պաշարը՝ 643խտմ³:

Նոսրացման հատումներ նախատեսվել են ընդհանուր 222,1 հեկտարի վրա, հատվածների ընդհանուր պաշարը 14336խտմ³, հատման նախատեսած պաշարը 2114խտմ³, այդ թվում իրացման ենթակա պաշարը 1666խտմ³, որից շինափայտի պաշարը 87մ³, իսկ վառելափայտը 1579խտմ³:

Անցումային հատումներ նախատեսվել են ընդհանուր 225,2 հեկտարի վրա, հատվածների ընդհանուր պաշարը 50510խտմ³, հատման նախատեսած պաշարը 7502խտ մ³, այդ թվում իրացման ենթակա պաշարը 6012խտմ³, որից շինափայտի պաշարը 3265մ³, իսկ վառելափայտը 2747խտմ³ (աղյուսակ 27):

Աղյուսակ 27. Ամփոփագիր խնամքի հատումների հաշվարկային ծավալների

Անտառապետություն	Քառակուսու №	Հատվածի №	Մակերեսը, հա	Կողմնադիրությունը, լանջի թեքությունը	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մ	Ծառուտի կազմը	Բունխտուտ		Լրիվությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշարը, մ ³	Հատման համար նախատեսված պաշարը, մ ³	Իրացվող		
													Ընդամենը	որից	
														Շինափայտ	Վառելափայտ
Մաքրման հատում															
Ստեփանավան	22	35	1,0	Հս-ալ 20	1715	10ս	2	0,8	20	40	6	4	-	4	
	23	14	0,6	Հս-5	1470	5բ5ուռ	3	0,8	15	10	1	1	-	1	

Անտառապետություն	Քառակուսու №	Հատվածի №	Մակերեսը, հա	Կողմնադրությունը, լանջի թեքությունը	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մ	Ծառատի կազմը	Քոնիստետ	Լրիվությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշարը, մ ³	Հատման համար նախատեսված պաշարը, մ ³	Իրացվող		
												Ընդամենը	որից	
													Շինարկայտ	Վառելիքայտ
	23	32	1,5	Ալ 10	1540	8ս2խնձ	2	0,8	20	70	10	7	-	7
	23	73	0,3	Հս-5	1470	4թս2հց2կղ1ս1ուտի	3	0,9	20	10	2	1	-	1
	24	5	17,1	Հս-ալ 25	1570	7բ2կ1հ Առ. ծառեր 9կ1բ	3	0,7	15	680	102	51	-	51
	24	10	9,6	Հս-ամ 25	1575	8կ2բ 7բ2կ1հ	4	0,3 0,5	130 15	140	20	10	-	10
	24	21	9,2	Հս-ալ 30	1700	7բ2կ1հ+թ+կչ Առ. ծառեր 8բ2կ	3	0,7	20	280	40	20	-	20
	24	26	0,7	Հս-ամ 25	1555	6բ3հ1կ Առ.ծառեր կ	2	0,9	20	10	2	1	-	1
	24	28	5,1	Հս-25	1625	6բ3հ1կ Առ.ծառեր կ	2	1,0	15	120	40	20	-	20
	24	34	5,2	Հս-ալ 30	1650	7բ2հ1կչ+թ Առ.ծառեր 7հ3բ	3	0,7	20	50	8	4	-	4
	24	36	8,6	Հս 25	1650	7բ2հ1կ	2	0,7	15	430	65	30	-	30
	29	1	18,2	Ալ 25	1730	8բ1կ1թ+կչ	3	0,7	20	1270	190	90	-	90
	29	3	2,3	Հվ-ալ 10	1605	8բ2թ Առ. ծառեր 5բ3թ2կ+h	4	0,7	15	70	10	5	-	5
	29	7	5,6	Ալ 10	1615	8բ1թ1կ+կչ	3	0,7	20	170	25	12	-	12
	29	9	1,7	Հս-ալ 10	1590	8բ2թ Առ. ծառեր 7բ2հ1թ+կ	3	0,7	15	50	7	3	-	3
	29	11	7,0	Ալ 15	1675	9բ1թ+կ+h+ուռ	3	0,8	15	180	27	14	-	14
	30	1	9,7/2,0	Հս-ալ 25	1575	10բ+կ+կոս 10բ	3	0,3 0,4	70 15	187	6	3	-	3
	Ընդամենը		95,7							3767	561	276	-	276
Գյուլագարակի	4	26	0,4	Հս-ալ 5	1475	10ս	2	1,0	20	20	6	4	-	4
	5	87	0,6	Հս-5	1425	5ս2հց2խնձ1տնձ	2	0,9	20	20	6	3	-	3
	5	88	0,3	Հս-5	1415	5հց3ս2խնձ	3	1,0	20	10	3	2	-	2
	5	89	4,6	Հս-5	1435	5ս3հց1խնձ1տնձ	2	0,9	20	110	40	20	-	20
	5	90	0,4	Հս-5	1440	10ս	2	0,9	20	15	4	2	-	2
	5	91	0,6	Հս-5	1455	10ս	2	0,9	20	20	6	3	-	3
	5	92	0,4	Հս-5	1450	10ս	2	0,9	15	10	2	1	-	1
	5	94	1,6	Հս-5	1460	10ս	3	0,8	20	60	15	8	-	8
		Ընդամենը		8,9							265	82	43	-
Ամբողջը			104,6							4032	643	319	-	319
Ստեփանավանի	Նտրագման հատում													
	4	10	1,4	Հվ-ամ 5	1610	7տձ2խնձ1թխ	1	0,8	40	1700	255	204	-	204
	5	9	1,1	Հվ 15	1630	10ս	3	0,8	40	150	25	20	8	12
	5	13	1,4	Հվ 15	1625	10ս	3	0,8	40	200	30	24	10	14
	5	51	1,1	Հվ 25	1550	10ս	2	0,8	35	130	20	16	6	10
	10	20	1,1	Հվ-ամ 20	1525	10բ+կ+ս	3	0,8	40	120	18	14		14
	11	29	1,3	Հվ-ամ 20	1500	10ս	2	0,8	30	170	26	20	6	14
	16	7	1,4	Հս-ամ 25	1670	10ս	4	0,8	30	70	10	8	2	6
	16	10	13,7	Հս-ամ 30	1750	10ս	4	0,8	30	690	104	83	25	58
	16	16	2,3	Հս-ամ 25	1740	10ս	4	0,8	30	120	18	14	4	10
	23	38	1,8	Ալ 10	1550	10ս	2	0,8	30	180	24	19	6	13
	23	56	7,6	Հս-ալ 25	1600	7բ2կչ1կ Առ.ծառեր ս,կ,	3	0,9	25	460	92	64	10	54
	23	57	2,1	Հս-Ալ 20	1570	6բ2կ1հ1թխ	4	0,7	30	110	11	8	-	8
	23	68	8,9	Հս-Ալ 20	1590	5բ2կ2հ1թխ	3	0,9	25	400	80	64	-	64
	24	13	3,7	Ամ 15	1560	6բ3հ1թխ Առ.ծառեր կ	2	0,9	25	220	44	35	-	35
	24	41	1,4	Հս-ամ 15	1635	10բ+h	2	1,0	25	80	20	16	-	16
29	20	0,8	Ալ 10	1620	10ս	3	1,0	25	30	5	3	1	2	
29	25	10	Հս-ալ 25	1720	10բ+կ+թխ	3	0,8	25	200	30	22	-	22	

Անտառապետություն	Քառակուսու №	Հատվածի №	Մակերեսը, հա	Կողմնադրությունը, լանջի թեքությունը	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մ	Ծառատի կազմը	Բնիտներ	Լրիվությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշարը, մ ³	Հատման համար նախատեսված պաշարը, մ ³	Իրացվող		
												Ընդամենը	որից	
													Շինարարական	Վառելիքային
	29	31	2,1	Ալ 25	1775	7բ2լ1հ	2	0,7	35	120	12	10	-	10
	34	22	2,6	Հս-ամ 15	1625	10ս+բ	2	0,9	25	160	38	29	9	20
	Ընդամենը		65,8							5310	862	673	87	586
Գյուլագարակի	Նոսրացման հատում													
	2	13	1,0	Հս-ամ 20	1565	6բ3ս1հ	1	0,8	40	210	30	24	-	24
	3	3	2,3	Հս-ամ 30	1525	9բ1հ+թխ 8բ2հ	4	0,3 0,4	25	140 46	6	3	-	3
	3	10	1,4	Հս-ամ 25	1575	7բ3հ Առ.ծառեր բ	3	0,9	25	60	15	11	-	11
	3	16	4,0	Հս-ամ 25	1610	7բ3հ Առ.ծառեր բ,հ	4	0,8	30	180	27	22	-	22
	4	10	1,2	Հս-ալ 5	1460	7բ2կ1թխ Առ.ծառեր ս,կ	4	0,8	30 70	40	6	5	-	5
	4	14	1,5	Հս-ալ 5	1450	10բ Առ.ծառեր ս,բ	4	1,0	30 60	60	18	14	-	14
	4	20	8,9	Հս-ալ 20	1550	7բ2հ1կ	3	1,0	25	360	100	75	-	75
	5	4	3,6	Հս-ալ 5	1480	8բ1թխ1կ Առ.ծառեր բ	3	0,8	40	360	54	46	-	46
	5	9	2,5	Հս-ալ 10	1555	8բ2հ Առ ծառ բ,ս,կ	4	0,7	40 10	100	10	7	-	7
	5	23	4,1	Հս-ալ 15	1525	7բ2հ1կ Առ.ծառեր բ,ս	4	0,8	35 60	210	32	27	-	27
	5	24	2,6	Հս-ալ 30	1575	7բ2հ1կ Առ.ծառեր բ,ս	3	0,8	30 70	130	22	18	-	18
	5	32	0,9	Հս-ալ 30	1550	7բ3հ 5հ3բ1կ1լ	3	0,6 0,2	40 90	90 50	12	8	-	8
	5	43	2,6	Ալ 25	1575	7բ2հ1կ Առ.ծառեր բ,ս	3	0,8	25 150	80 10	20	16	-	16
	5	46	5,6	Ալ 25	1675	8բ2հ+թխ	2	0,7	40	730	73	62	-	62
	5	81	4,9	Հվ-ալ 25	1650	8բ2հ Ցցաչոր հ,բ,ս	3	0,8	25 130	220	33	30	-	30
	6	31	2,9	Հվ-ամ 25	1525	9բ1հ Առ. Ծառեր ս,բ	3	0,8	25 70	90 10	15	12	-	12
	7	11	9,3	Հս-20	1660	5բ3հ2կչ Առ.ծառեր բ,հ	4	0,7	35 90	370	37	32	-	32
	7	13	8,8	Հս-ալ 30	1725	6բ3հ1կչ Առ.ծառեր բ	4	0,7	40 90	530 20	55	45	-	45
	7	14	5,9	Հս 25	1700	6բ3հ1թխ Առ.ծառեր բ,հ	4	0,7	40 90	350 10	34	28	-	28
	8	10	8,3	Հս-ամ 25	1635	8բ1հ1կչ Ա. Ծառ բ	4	0,7	30	300 80	30	20	-	20
	8	17	2,4	Հս-ամ 30	1635	7բ2հ1թխ Առ.ծառ բ,հ	3	0,6	30	100 10	10	7	-	7
	8	24	6,9	Ամ 30	1700	8բ1կ1թխ 8բ2հ	4	0,3 0,4	90 25	410 140	14	8	-	8
	9	53	19,6	Հս-25	1580	9բ1հ Ցցաչոր բ,հ	3	0,9	30 110	980 10	300	240	-	240
	9	59	2,3	Հս-20	1480	7բ2հ Առ.ծառեր բ,հ	3	0,7	30 90	60 30	10	7	-	7
	9	67	1,9	Հս-25	1560	8բ2հ Ցցաչոր ,հ,բ	3	0,7	25 110	40 10	5	4	-	4
14	13	6	Ալ-25	1675	6բ1հ1ս Ցցաչոր բ,հ	3	0,8	30	300	45	36	-	36	
16	1	7,4	Հս-ալ 10	1640	8բ2հ	3	0,7	25	220	22	16	-	16	
16	4	16,7	Հս-ալ 30	1700	5հ4բ1թխ Առ ծառ հ,բ	3	0,8	30 90	840 10	100	80	-	80	
16	8	4,9	Ալ-30	1800	8բ2հ	2	0,8	40	580	60	48	-	48	

Անտառապետություն	Քառակուսու №	Հատվածի №	Մակերեսը, հա	Կողմնադրությունը, լանջի թեքությունը	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մ	Ծառատի կազմը	Քոնիստեղծ	Լրիվությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշարը, մ ³	Հատման համար նախատեսված պաշարը, մ ³	Իրացվող			
												Ընդամենը	որից		
													Շինարարական	Վառելիքային	
	17	11	5,9	Հվ-ամ 30	1725	Առ.ծառ հ,բ 6բ2կ1թխհ	4	0,8	30	120	50	40	32	-	32
	Ընդամենը		156,3							8996	1235	983	-	983	
	Ամբողջը		222,1							14206	2097	1656	87	1569	
Ստեփանավանի	Անցումային հատում														
	4	18	2,2	Ամ 20	1625	10ս+թխ	3	0,8	45	330	50	40	18	22	
	4	22	6,2	Հվ-ամ 25	1675	10ս	2	0,8	45	1050	157	126	56	70	
	4	23	6,4	Ամ 25	1690	10ս	2	0,9	45	1320	264	211	95	116	
	5	5	1,8	Հվ-ամ 20	1700	10ս	2	0,8	50	360	54	43	22	21	
	5	14	3,1	Ամ 25	1625	10ս	2	0,8	50	620	93	74	37	37	
	5	28	3,5	Ամ 25	1600	10ս	1	0,8	70	1300	195	156	94	62	
	5	39	1,6	Հվ-ամ 25	1655	10ս	1	0,8	70	510	75	60	36	24	
	5	40	2,8	Հս-ամ 20	1580	10ս	1	0,8	70	760	114	91	55	36	
	5	52	8,8	Հս-ամ 20	1550	10ս	1	0,8	70	2640	396	317	190	127	
	5	64	6,8	Հվ-ամ 15	1490	10ս	1	0,9	70	2240	448	358	215	143	
	6	15	2,3	Հս-ալ 25	1715	10ս	1	0,8	55	620	93	74	41	33	
	6	18	0,8	Հս-Ալ 25	1740	10ս	2	0,8	50	160	24	20	10	10	
	7	2	1,0	Հս-Ալ 30	1700	10ս	2	0,8	50	200	30	24	12	12	
	7	5	1,2	Ալ 20	1550	10ս	3	0,8	55	180	27	22	12	10	
	7	22	1,5	Հվ-Ալ 30	1525	8ս2կ	2	0,8	55	300	45	36	20	16	
	7	29	4,7	Հվ 20	1540	10ս	2	0,8	50	940	140	112	56	56	
	7	40	4,0	Հս-Ալ 25	1470	10ս+կ+թխ	1	0,8	60	1080	162	130	78	52	
	7	46	3,6	Հվ-Ալ 25	1475	10ս	2	0,9	60	900	135	108	65	43	
	7	53	1,2	Հվ-15	1500	10ս	2	0,8	60	290	44	36	22	14	
	7	54	7,2	Հվ-ալ 20	1475	10ս	2	0,9	60	1940	388	294	176	118	
	8	5	4,6	Հվ-ամ 30	1640	10ս	2	0,8	60	970	145	116	60	56	
	10	12	2,7	Հս-ամ 30	1420	10ս	3	0,8	45	410	60	48	22	26	
	10	14	1,4	Հվ-ամ 30	1560	10ս	2	1,0	45	340	70	56	25	31	
	10	16	5,1	Հս-ամ 30	1510	10բ+կ+ս	3	0,8	45	710	106	85	38	47	
	10	19	0,9	Հվ-ամ 15	1450	10ս	2	0,9	45	190	38	30	14	16	
	10	24	2,5	Հվ-ամ 25	1460	7կ1խնձ1բ1տձ	3	0,8	45	280	42	34	15	19	
	10	25	2,9	Հս-ամ 15	1530	10ս	1	0,9	45	350	52	42	19	23	
	11	9	1,3	Հվ-Ալ 20	1560	10ս	2	0,8	50	260	39	32	16	16	
	11	12	1,3	Հվ-Ալ 20	1560	10ս	2	0,8	50	260	39	32	16	16	
	11	16	4,8	Հվ-ալ 30	1530	10բ+կ	2	0,8	45	770	116	93	42	51	
	11	23	2,9	Հվ-ալ 25	1530	10բ+կ	2	0,8	45	460	69	55	25	30	
	11	32	2,5	Ալ 25	1525	9բ1կ	2	0,9	45	480	96	77	35	42	
	11	33	1,8	Հվ-ալ 30	1525	10ս	1	0,8	50	400	60	64	32	32	
	11	40	3,4	Հվ-ալ 25	1450	10ս	2	0,8	45	610	45	36	16	20	
	11	43	1,0	Հվ-20	1510	10ս	2	0,9	45	210	30	24	11	13	
	11	44	2,8	Հվ-ալ 25	1450	10ս	2	0,8	50	590	90	72	26	26	
	17	5	6,1	Հս 20	1685	10ս	2	0,7	45	980	98	78	35	43	
	17	14	8,0	Հս-ամ 25	1750	10ս	3	0,8	60	1600	240	192	115	77	
	20	22	5,3	Հս-ամ 25	1580	10ս	2	0,8	60	1480	296	237	142	95	
21	44	2,2	Հս-ամ 15	1740	10հց Առ. ծառ. Հց	1	1,0	50	550	140	112	66	66		
22	11	12,2	Հս-ամ10	1705	10ս	1	0,8	70	3900	585	468	281	187		
22	17	1,1	Հս-ալ 5	1535	10ս	1	0,9	55	320	64	51	28	23		
22	18	11,5	Հս-ամ 25	1375	10ս	2	0,8	65	3110	466	373	224	149		
23	28	13,5	Ալ 10	1540	10ս	1	0,8	60	3510	351	281	168	113		
23	35	5,2	Հս 5	1520	10ս	1	0,8	60	1350	202	162	97	65		
23	42	5,4	Հս 15	1570	10ս+կ	1	0,8	60	1400	210	168	100	68		
23	55	10,6	Հս-ամ 20	1620	9ս1կ	1	0,7	65	2970	298	238	143	95		
23	58	1,5	Հս-ալ 20	1735	10ս	1	0,9	55	410	60	48	26	22		
	Ընդամենը		195,2							46610	7041	5636	3147	2489	
Գյուլագարակի անտառապետություն															

Անտառապետություն	Քառակուսու №	Հատվածի №	Մակերեսը, հա	Կողմնադրությունը, լանջի թեքությունը	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մ	Ծառուտի կազմը	Քոնիստետո	Լրիվությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշարը, մ ³	Հատման համար նախատեսված պաշարը, մ ³	Իրացվող		
												Ընդամենը	որից	
													Շինական	Վառելիական
	1	1	3,8	Հս-ալ 20	1675	5բ2հ3կ	3	0,7	80	680	68	60	33	58
	1	17	1,7	Ալ 30	1630	10ս	1	0,8	55	510	75	60	33	27
	2	11	2,9	Հս-ամ 15	1565	10ս	1	0,8	50	700	105	84	42	42
	2	21	2,2	Հս-ամ 25	1615	6բ2հ1ս1հց	2	0,7	50	360	36	29	14	15
	5	3	2,8	Հս-Ալ 5	1450	10ս 5տնձ5խխնձ	3	0,5 0,3	50 25	280 40	30	24	10	14
	6	18	2,4	Հս-ամ 15	1475	10ս 6հ2կ2բ	2	0,4 0,4	55 30	240 60	45	36	14	22
	14	17	4,2	Հս 10	1625	4հ5բ1թխ	3	0,7	50	420	42	34	5	29
	16	11	10,0	Ալ 25	1785	7բ2կ1թխ Առ.ձառ.բ.թխ	4	0,7	50 110	600 10	60	51		51
Ընդամենը			30,0							3900	461	376	118	258
Ամբողջը			225,2							50510	7502	6012	3265	2747
Ամբողջը անտառտնտեսությունում			551,9							68878	10259	7997	3352	4645

7.2.2 Անտառապաշտպանական միջոցառումներ

ՀՀ անտառային օրենսգիրքը (2005թ), սանիտարական հատումների իրականացման կարգը և անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգը սահմանում են անտառապաշտպանական միջոցառումների իրավական ասպեկտները և իրականացման կարգը, համաձայն որոնց անտառապաշտպանական միջոցառումները ներառում է անտառապաթլոգիական ուսումնասիրություններ, անտառի վնասատուների և հիվանդությունների կանխարգելում և սանիտարական հատումներ:

Սանիտարական հատումների անհրաժեշտությունը և ծավալները հիմնավորվում են անտառապաթլոգիական ուսումնասիրությունների կամ մոնիթորինգի արդյունքում ստացված տվյալների հիման վրա (ՀՀ անտառային օրենսգիրք, հոդված 25), ընդ որում անտառապաթլոգիական ուսումնասիրությունները պլանավորվում և ֆինանսավորվում են անտառչինական ծրագրից առանձին, ինչը Ստեփանավնի անտառտնտեսությունում չի իրականացվել:

Համաձայն անտառային տնտեսության կառավարման պլանների հրահանգի (ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարի 10.08.2005թ. N 130-Ն հրաման) գլուխ 8, կետ 2-ի, անտառի գույքագրման ժամանակ գնահատման քարտում նշվում է նաև վնասատուներով և հիվանդություններով ծառուտների կամ առանձին ծառերի վարակվածության աստիճանը, վնասված ծառերի պաշարը և տնտեսական միջոցառումները:

Հիմք ընդունելով նշվածը, գույքագրման ժամանակ առանձին հատվածներում հաշվարկել է՝ հիվանդ, չորացող և չորացած ծառերի ծավալները և սանիտարական հատումների անհրաժեշտությունը, ընդ որում սանիտարական հատումները կատարվում են անտառների սանիտարական վիճակի բարելավման, ինչպես նաև վնասատուների և հիվանդությունների բացասական ազդեցության հետևանքով

Կենսունակությունը կորցրած կամ ցցաչոր և չորացող ծառերի հեռացման նպատակով: Ընտրովի սանիտարական հատումներն իրականացնելիս հատվում են նշված պատճառներով կենսունակությունը կորցրած առանձին ծառեր, ընդ որում վերջինի դեպքում չպետք է խախտվեն ծառուտի կենսունակությունը, կառուցվածքը, արտադրողականությունը և նպատակային գործառույթները:

Կարևոր հանգամանք է, որ գերհասուն և ցցաչոր ծառերը կենդանական աշխարհի համար մնալու միջավայր են հանդիսանում և կենսաբազմազանության պահպանության նպատակով հատման բոլոր տեսակների ժամանակ արմատի վրա թողնվում են գերհասուն և ցցաչոր փչակով ծառեր՝ 1 հա-ի հաշվով 2-5 մ³:

Գույքագրման արդյունքներով սանիտարական հատման նախատեսվել են բացառապես ցցաչոր, նույն թվում նաև սոճու ծառերը, ընդհանուր 280խտ մ³, որից իրացման ենթակա պաշարը՝ 229խտ մ³, որից էլ շինափայտը՝ 37մ³ (աղյուսակ 28):

Աղյուսակ 28. Ամփոփագիր սանիտարական հատումների հաշվարկային ծավալների 2021 – 2030թթ

Անտառատեսություն	Քառակուսու №	Հատվածի №	Մ ակերեսը, հա	Կողմնարրություն, լանջի թեքություն	Ծովի մակերևույթից բարձրությունը, մ	Շարահարկը	Մատղաշի քանակությունը	Ծառուտի կազմը	Բոնիտեսը	Լրիվությունը	Տարիքը	Հատվածի պաշարը, մ ³	Հատման համար նախատեսվող քանակությունը, մ ³	Իրացվող	որից		
															Շինափայտ	Շինափայտ	
Ստեռնավանի	4	24	1,7	Հվ-ամ 10	1560	1		10ս ցցաչոր	1	0,6	50	310	50	40	10	30	
	7	10	5,0	Ալ 25	1600	1		10ս ցցաչոր	2	0,7	60	1000	100	85	25	60	
	30	4	0,9	Հւ-ամ 10	1580	1	3000	4ս4բ2հ Սոճի ցցաչոր	2	0,3	50	70 10	10	8	2	6	
	Ընդամենը		7,6										1390	160	133	37	96
Փյուլագարակի	2	15	2,2	Հւ-ամ 15	1585	1	3000	6բ3ս1կ Ցցաչոր բ,հ	2	0,5	45 130	200 40	40	35	-	35	
	2	20	2,4	Հւ-ամ 15	1600	1	2000	5բ3ս2հ Ցցաչոր բ,հ	4	0,5	150	360 40	60	45	-	45	
	5	58	0,9	Հվ-ալ 30	1650	1	2000	10ս	5	-	90	20	20	16	-	16	
	Ընդամենը		5,5										660	120	96	-	96
Ամբողջը			13,1										2050	280	229	37	192

7.2.3 Նախագծված անտառօգտագործման ծավալներն ըստ հատման տեսակների

Ստեփանավանի անտառտնտեսությունում նախատեսված բոլոր հատումների ընդհանուր ծավալը 565,0հա-ի վրա կազմում է 10539խտ մ³, այդ թվում իրացման ենթակա անտառանյութի պաշարը 8266խտմ³ է, որից շինափայտը՝ 3389մ³:

Ըստ հատման տեսակների՝ խնամքի հատումները կազմում են հատումներ նախատեսած մակերեսի 97,7%-ը և հատման նախատեսած պաշարի 97,1%-ը, իսկ սանիտարական հատումները ընդամենը 2,3% և 2,9%-ը:

Ընդհանուր անտառօգտագործման մակերեսների 64,2%-ը և հատման ենթակա պաշարների 81,8%-ը նախատեսվում է Ստեփանավանի անտառապետությունում, համապատասխանաբար 35,8% և 18,2%-ը Գյուլագարակի անտառապետությունում (աղյուսակ 29, 30.):

Աղյուսակ 29. Ամփոփագիր անտառօգտագործման նախատեսած ծավալների ըստ հատման տեսակների 2021-2030 թթ.

№	Հատման տեսակները	Անտառօգտագործման ծավալները					
		Մակերեսը	Հատվածներում ընդհանուր պաշարը	Հատման նախատեսած պաշարը, խտ.մ ³			
				Ընդհանուր	Այդ թվում իրացման ենթակա	որից	
					շինափայտ	վառելափայտ	
1	Խնամքի հատումներ (հա/%)	551.9	68878	10259	7997	3352	4654
		97.7	97.1	97.3	97.2	98.9	96.0
2	Սանիտարական հատումներ (հա/%)	13.1	2050	280	229	37	192
		2.3	2.9	2.7	2.8	1.1	4.0
3	Ամբողջը (հա/%)	565.0	70928	10539	8226	3389	4846
		100	100	100	100	100	100

Աղյուսակ 30. Ամփոփագիր անտառապետությունների անտառօգտագործման նախատեսած ծավալների 2021-2030 թթ.

№	Անտառապետություններ	Անտառօգտագործման ծավալները					
		Մակերեսը, հա/%	Հատվածներում ընդհանուր պաշարը	Հատման նախատեսած պաշարը, խտ մ ³			
				Ընդհանուր	Այդ թվում իրացման ենթակա	որից	
					շինափայտ	վառելափայտ	
1	Ստեփանավանի	364.3	57077	8624	6718	3271	3456
		64.2		81.8			
2	Գյուլագարակի	200.7	13851	1915	1508	118	1390
		35.8		18.2			
3	Ամբողջը	565.0	70928	10539	8226	3389	4846
		100		100			

7.3. Ոչ բնափայտային անտառօգտագործում

Անտառկառավարման պլանում բնափայտային արտադրանքից զատ կարևորում է նաև անտառի ոչ բնափայտային արտադրանքը, որը ամրագրված է նաև Հայաստանի Անտառային Օրենսգրքում (2005թ): Համաձայն օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի՝ անտառներում, բացի բնափայտի մթերումից, կարող են ի կատար ածվել հետևյալ անտառօգտագործման տեսակները.

- երկրորդական անտառանյութի (կոճղեր) մթերում
- կողմնակի անտառօգտագործում (խոտհունձ, անասունների արածեցում, մեղվափեթակների տեղադրում, վայրի պտղի, ընկույզի, հատապտղի, սնկերի, դեղաբույսերի և տեխնիկական հումքի հավաքում)
- կենդանական աշխարհի վերարտադրության կազմակերպման և օգտագործման նպատակներով անտառօգտագործում

- գիտահետազոտական նպատակներով անտառօգտագործում
- մշակութային-առողջարարական սպորտի, հանգստի և զբոսաշրջության նպատակներով անտառօգտագործում:

Նշված անտառօգտագործման ձևերից տեղի բնակչության համար առանձնակի կարևորվում է անտառի կողմնարդյունքը:

Անտառտնտեսության անտառներում պտուղ-հատապտուղները հիմնականում ստացվում են ենթանտառից, որի գնահատումը կատարվել է հիմք ընդունելով անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգը, համաձայն որի, ենթանտառը որոշակի անտառամասում խտության աստիճանով դասակարգվում է՝

1. խիտ, երբ տարածքի 50 %-ից ավելին է ծածկված թփատեսակներով,
2. միջին խտության, երբ տարածքի 10-49%-ն է ծածկված թփատեսակներով,
3. նոսր, երբ տարածքի 10%-ից պակասն է ծածկված թփատեսակներով Որպես օրինակափոխություն՝ ենթանտառը հիմնականում կազմավորված է թփերի խառը տեսակներով, իսկ մակերեսները գնահատվել են թփերի կազմում գերակշռող տեսակներով:

Գույքագրման ընթացքում հաշվարկվել և քարտեզագրվել են անտառային պտղատու և հատապտղային տեսակների տարածվածությունը և հաշվարկային բերքը՝ ըստ անտառապետությունների և հատվածների: Գնահատումը կատարվել է դաշտային ուսումնասիրության և փորձագիտային եզրակացության, ինչպես նաև անտառտնտեսության համապատասխան մասնագետների և պահաբաժինների անտառապահների հետ քննարկումների արդյունքներով, իսկ ավելի հավաստի արդյունքների ստացման համար կպահանջվի ևս 2-3 տարիների աշնանային ուսումնասիրություններ:

Դաշտային գույքագրման արդյունքներով՝ անտառային պտուղ-հատապտուղներից ակնկալվող հաշվարկային մոտավոր բերքը գնահատվել է 732,6 հեկտարի վրա տարեկան 54080կգ, որում գերակշռում է անտառային տանձր:

Հաշվարկային տնտեսական բերքի ընդհանուր քանակությունը թեև քիչ չէ, բայց անտառտնտեսության կողմից մեծ ծավալներով իրացումը իրատեսական չէ այն հիմնավորմամբ, որ անտառամերձ համայնքների բնակիչները օգտվում են ՀՀ անտառային օրենսգրքի 44-1 հոդվածով ընձեռնած իրավունքից՝ ազատորեն առանց որեւէ թույլտվության գտնվելու անտառներում հանգստի և անձնական օգտագործման նպատակով վայրի պտուղ-հատապտուղներ հավաքելու համար, սակայն իրականում հավաքում են անձնական կարիքներից շատ ավելի, իսկ հաշվառումը գործնականում հնարավոր չէ իրականացնել, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ընտանիքի անդամները կարող են հավաքը իրականացնել տարբեր անտառամասերում (աղյուսակ 31):

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքում հանդիպող ուտելի խոտաբույսերից շատերը վաղուց կիրառվում են մարդու կողմից:

Ուտելի և համեմունքային տեսակներին են պատկանում շուշան-բանջար պալարավոր, շուշան-բանջար ոսկեգոծ, սնդրիկ, ավելուկ գանգուր, եղինջ երկտուն և այլ խոտաբույսերը: Սրանք օգտագործվում են ինչպես հում, այնպես էլ վերամշակված ձևով՝ աղցանների, թթու-մարինադների, հրուշակեղենի, ոգելից խմիչքների, թեյերի, հյութերի և այլնի պատրաստման ժամանակ:

Բնակչության կողմից սննդի համար առավել օգտագործվող խոտատեսակների մոտավոր պաշարները քարտեզագրվել և գնահատվել են դաշտային ուսումնասիրությունների, փորձագիտական եզրակացության և համապատասխան անձանց, ընդհուպ բույսեր հավաքողների ու ճանապարհներին վաճառողների հետ քննարկումների հիման վրա: Արդյունքում տնդհանուր 1320,3 հա տարածքներում գնահատվել է ընդհանուր 9880կգ մոտավոր բերք:

Աղյուսակ 31. Անտառտնտեսությունում պտուղ-հատապտուղների մակերեսների և պաշարի (հաշվարկային տնտեսական բերք) բաշխվածությունը

№	Պտուղ-հատապտուղներ	Անտառպետություն					
		Ստեանավանի		Գյուլաարակի		Ընդամենը	
		հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ
1	Ընկույզ/կանաչ	12,4	2850	-	-	12,4	2850
2	Մամուխ	15	1150	20,9	1720	35,9	2870
3	Մոշ	71,2	1050	8,1	160	79,3	1210
4	Մոռ	152,6	1600	206,5	2200	359,1	3800
5	Մասուր	188,7	5300	104,4	2900	293,1	8200
6	Սալոր	-	-	9,3	1850	9,3	1850
7	Խնձոր	51,0	8600	7,0	1400	58,0	10000
8	Տանձ	241,7	15200	80,0	8100	321,7	23300
Ընդամենը		732,6	35750	436,2	18330	1168,8	54080

Աղյուսակ 32. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքների ուտելի խոտաբույսերի պաշարները

№	Ուտելի խոտաբույսերի անվանումը	Ստեփանավանի		Գյուլագարակի		Ընդամենը	
		հա	կգ	հա	կգ	հա	կգ
1	Շուշան	38	100	135	420	173	520
2	Սինդրիկ	369	670	278	620	647	1290
3	Ծնեբեկ	-	-	64	190	64	190
4	Ավելուկ	48	250	28	130	76	380
5	Եղինջ	199	300	3069	4500	3268	4800
6	Ուրբ (չոր)	522	300	1819	1200	2341	1500
7	Դաղձ (չոր)	144,3	150	1112,7	1050	1357	1200
Ընդամենը		1320,3	1770	527,7	8110	792,6	9880

Բաժին 8. Էկոհամակարգային ծառայությունների գնահատում

Էկոհամակարգային ծառայությունները օգուտներ են, որոնք մարդիկ ստանում են էկոհամակարգերից՝ բարիքների և ծառայությունների տեսքով:

Ըստ TEEB-ի (Էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության էկոնոմիկա, <http://www.teebweb.org/>) մեթոդաբանության՝ անտառների էկոհամակարգային ծառայությունները դասակարգվում են հետևյալ 4 կատեգորիաների (դասերի)։

- 1) օգտակար արտադրանքի տրամադրման (ռեսուրսային, ապահովող/մատակարարման) ծառայություններ, էկոհամակարգային ծառայություններ, որոնք բնութագրում են էկոհամակարգերի կենսագործունեության նյութական և էներգետիկ արդյունքները (արգասիքները),
- 2) կարգավորող ծառայություններ, էկոհամակարգային ծառայություններ, երբ էկոհամակարգերը գործում են որպես կարգավորիչներ,
- 3) մշակութային (հոգևոր) ծառայություններ, ներառում է ոչ նյութական գեղագիտական, հոգևոր և ֆիզիոլոգիական բարիքները (օգուտները), որոնք մարդիկ ստանում են էկոհամակարգերից կամ էկոհամակարգերի հետ շփման արդյունքում,
- 4) նպաստող ծառայություններ - ծառայություններ, որոնք անհրաժեշտ են էկոհամակարգային մյուս ծառայությունների գործարկման (ապահովման, տրամադրման, մատուցման) համար:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության համար կատարվել է կարգավորող ծառայություններից ածխաթթու գազի կլանման ծառայության գնահատում, մատակարարող ծառայություններից սննդի տրամադրման ծառայության գնահատում, մշակութային (հոգևոր) ծառայություններից էկոտուրիզմի ծառայության գնահատում:

8.1 Ածխաթթու գազի կլանման ծառայության գնահատում

Ածխաթթու գազի կլանման (կլիմայի փոփոխության մեղմացման) ծառայությունը հանդիսանում է անտառի կարևորագույն կարգավորող ծառայություններից մեկը:

Անտառային էկոհամակարգերում ածխածնի պարունակության հաշվարկի ժամանակ օգտագործված են հետևյալ կատեգորիաները և բնորոշումները՝

- Վերգետնյա կենսազանգված - հողի մակերեսին գտնվող կենսազանգվածն է: Այն ներառում է բունը, կոճղը, ճյուղերը, կեղևը, սերմերն ու տերևները
- Ստորգետնյա կենսազանգված - հողի մակերեսից ներքև գտնվող կենդանի արմատների ամբողջ կենսազանգվածն է: Չեն հաշվվում 2մ-ից պակաս տրամագծով արմատները, քանի որ դրանք հնարավոր չէ փորձնական եղանակով տարբերել հողի օրգանական նյութից կամ անտառային թափվածքից
- Չորացած և տապալված բնափայտի կենսազանգված - ամբողջ անկենդան բնափայտային կենսազանգվածն է առանց անտառային թափուկի, կամ այն հաշվվում է որպես չորացած կամ տապալված թափուկ, որը հողի վրա է կամ ծածկված է հողի շերտով: Չորացած կամ տապալված բնափայտը ներառում է հողի մակերեսին գտնվող բնափայտը, մեռած արմատները և 10սմ և ավելի տրամագծով կոճղերը
- Անտառային թափուկ - 10սմ-ից պակաս տրամագծով բնափայտի անկենդան կենսազանգվածում, որը գտնվում է քայքայման տարբեր փուլերում, հանքային կամ

օրգանական հողի մակարդակում: Այս կատեգորիայի մեջ են մտնում անտառային թափուկը, հումուսային և գոլորշառաջացնող շերտերը:

Կենսազանգվածի պաշարը և ածխածնի կուտակումը գնահատվել է կլիմայի փոփոխության խնդիրներով զբաղվող միջազգային խմբի կողմից մշակված ձեռնարկում առաջարկված մեթոդաբանական ցուցումների համաձայն (www.fao.org/forestry): Բների, վերգետնյա և ստորգետնյա կենսազանգվածի հաշվարկման համար օգտագործվել են կենսազանգվածի հաստատուն նշանակությունները և արմատ/ընձյուղ հարաբերակցությունը:

Այս մեթոդաբանությամբ հաշվարկել ենք Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներում կուտակված ածխածնի քանակը, որը ներկայացվում է ստորև բերված աղյուսակներում:

Աղյուսակ 33. Ստեփանավանի անտառտնտեսության՝ ըստ գերակշռող ծառատեսակների կենսազանգվածը (2021թ.)

Տեսակը	Ծառատնտեսության պաշարը (հազ. խմ)	Բազիսային խտությունը (տ/խմ)	Բների կենսազանգվածը (հազ. տ)	Կենսազանգվածի անմահ գործակիցը	Կենսազանգվածը (հազ. տ)	Արմատ/ընձյուղ հարաբերակցություն	Կենսազանգվածը (հազ. տ)
Հաճարենի	224,3	0,538	120,67	1,4	632,17	0,23	122,40
Կաղնի	63,5	0,57	36,19				
Բոխի	207,9	0,64	133,06				
Սոճի	180,7	0,415	74,99				
Հացի	1,8	0,648	1,17				
Կեչի	10,9	0,63	6,87				
Բարդի	5,6	0,557	3,12				
Այլ տեսակներ	9,0	0,45	4,05				
Ընդամենը 2020թ.	703,7		380,12				
Չորացած և թափուկ բնափայտի կենսազանգված	15	0,49					7,35

Աղյուսակ 34. Կենդանի և անկենդան կենսազանգվածում կուտակված ածխածնի հաշվարկը

Կատեգորիա	Կենսազանգվածի պաշարը հազ. տոննա	ԲՅՈՒ ԿՓՄԽ գործակիցը	Ածխածնի պարունակությունը հազ. տոննա
Վերգետնյա կենսազանգված	632,17	0,48	303,44
Ստորգետնյա կենսազանգվածում	122,40	0,47	57,53
Չորացած և թափուկ բնափայտի կենսազանգված	7,35	0,46	3,38

Աղյուսակ 34. Հողում (30սմ) ածխածնի կուտակման հաշվարկը (հազ. տոննա)

Հողի տիպը	Մակերեսը, հա	Ածխածնի կուտակումը՝ տոննա 1հա-ի վրա	Ածխածնի կուտակումը հազ. տոննա
BAFM հողերում	6900	38	262,2

Աղյուսակ 35. Անտառային թափվածքում ածխածնի կուտակման հաշվարկը (հազ. տոննա)

Անտառածածկի մակերեսը, հազ. հա	Ածխածնի պարունակությունը անտառային թափվածքում՝ տոննա 1հա-ի վրա (թափվածքի հաստությունը 10սմ)	Ածխածնի կուտակումը, հազ. տոննա
6,9	28,2	194,58

Աղյուսակ 36. Անտառներում կուտակված ածխածինը (2020թ)

Կատեգորիա	Ածխածնի պարունակությունը (հազ. տոննա)
Վերգետնյա կենսազանգվածում ածխածնի պարունակությունը	303,44
Ստորգետնյա կենսազանգվածում ածխածնի պարունակությունը	57,53
Ընդամենը կենդանի կենսազանգվածում	360,97
Չորացած և թափուկ բնափայտում ածխածնի պարունակությունը	3,38
Թափվածքում ածխածնի պարունակությունը	194,58
Ընդամենը անկենդան կենսազանգվածում	197,96
Հողում (30սմ խորության վրա) ածխածնի պարունակությունը	262,2
Ընդամենը ածխածնի կուտակում	821,13

Անտառտնտեսության 6917,9 հեկտար անտառածածկ տարածքում ածխածնի կուտակումը կազմում է մոտ 821,13 հազար տոննա, կամ 1 հեկտարի հաշվով մոտ 118,6 տոննա: Համաձայն անտառային ռեսուրսների գլոբալ գնահատման 2015 թվականի հաշվետվության, Հայաստանի անտառներում նշված ցուցանիշը գնահատվել է 1 հեկտարի հաշվով մոտ 92,4 տոննա (*FRA 2015 – Country Report, Armenia*):

Ածխածնի կուտակումը պայմանավորված է կենդանի կենսազանգվածի աճով, իսկ կորուստը պայմանավորված է անտառանյութի հատումներով, հրդեհներով, վնասատուների և հիվանդությունների հետևանքով կենսազանգվածի կորուստներով, ինչից և ստորգետնյա կենդանի կենսազանգվածը վեր է ածվում անկենդան կենսազանգվածի:

Ածխաթափում գազի կլանումը հաշվարկելու նպատակով որոշվում է հիմնական անտառկազմող և ուղեկցող ծառատեսակների միջին տարեկան աճը (m^3), այնուհետև, հիմք ընդունելով անտառագիտական ուսումնասիրություններից նշված ծառատեսակների բնափայտի բազիսային խտության գործակիցները, զանգվածը (կենդանի կենսազանգվածը) վերածվում է չոր նյութի (P_0): Տարբեր ծառատեսակների համար ստացված գործակիցները (բնափայտի բազիսային խտությունը) միջին կշռային մեթոդով վեր է ածվում միջին գործակցի, որոշվում է ածխածնի քանակը չոր նյութում ըստ տարբեր ծառատեսակների, որից հետո միջին կշռային մեթոդով դուրս է բերվում միջինը:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներում տարեկան միջին աճը կազմում է մոտ 11415մ³:

Աղյուսակ 37. Տարեկան միջին աճը ըստ ծառատեսակների

Տեսակը	Տարեկան միջին աճը (մ ³)	Բազիսային խտությունը (տ/մ ³)	Կենսազանգվածը	ԿՓՄԽ (IPCC) գործակիցը	Ածխածնի կլանումը, տոննա	CO ₂ (տ)
Հաճարենի	2383	0,538	1282,05	0,48		C(տ)*44/12
Կաղնի	918	0,57	523,26			
Բոխի	3913	0,64	2504,32			
Սոճի	3498	0,415	1451,67			
Այլ տեսակներ	703	0,45	316,35			
Ընդամենը	11415		6077,65			

Արդյունքում ստացվում է տարեկան 2917,27տ ածխածնի կուտակում և 10696,65տ ածխաթթու գազի կլանում:

Անտառկառավարման պլանով նախատեսված են նաև անտառվերականգնման միջոցառումներ՝ 814,5հա անտառի վերականգնում: Հաշվի առնելով նախատեսվող վերականգնման միջոցառումների բնույթը վերականգնման համար առանձնացված տարածքներում, վերգետնյա կենսազանգվածի տարեկան աճը կկազմի մոտավորապես 1,15տ/հեկտար կամ 0,552տ/հա ածխածին (չոր զանգվածից ածխածին կորզելու կլիմայի փոփոխության մասնագետների միջկառավարական խմբի (ԿՓՄԽ-IPCC) սահմանած պահպանման գործակիցը 0,46 է): Համապատասխան ընձյուղ/արմատ հարաբերակցությունը 0,23 է: Ըստ այդմ, ածխածնի սեկվեստրացիայի աճը ամեն հեկտարի հաշվով կլինի $0,552 + 0,552 * 0,23 = 0,679$ տոննա/հեկտար կամ 2,49տ/հա ածխածնի երկօքսիդի համարժեք, եթե փոխակերպենք սա ածխածնի երկօքսիդի (0.679*44 բաժանած 12-ի):

Այսպիսով, համաձայն հաշվարկների, ածխածնի կլանման (սեկվեստրացիայի) առավելությունը 814,5 հեկտար տարածությամբ անտառների հաշվարկով կկազմի՝ $0,679 * 814,5 = 553,0$ մետրական տ ածխածին կամ $2,49 * 814,5 = 2028,1$ մետրական տոննա ածխածնի երկօքսիդ:

8.2 Սննդի տրամադրման ծառայության գնահատում

Ազգաբնակչությունը հավաքում է հիմնականում ընկույզ, հոն, տանձ, մոշ և մասուր՝ գլխավորապես անձնական և կենցաղային կարիքների համար: Այնուամենայնիվ կայուն կառավարման դեպքում անտառտնտեսության անտառները կարող են բավարարել նաև այլ տնտեսական կարիքներ:

Որպես օրինաչափություն՝ ենթանտառը հիմնականում կազմավորված է թփերի խառը տեսակներով, իսկ մակերեսները գնահատվել են թփերի կազմում գերակշռող տեսակներով:

Անտառտնտեսության տարածքում պտուղ-հատապտուղների գերակշռությամբ և մասնակցությամբ ծառուտներից ու ենթանտառից ակնկալվող բերքը գնահատվել է մոտ 54080կգ, շուկայական մոտավոր արժեքը՝ 10840,4 հազ.դրամ:

Ուտելի խոտաբույսերի ընդհանուր պաշարը գնահատվել է մոտ 9880կգ, ընդհանուր շուկայական մոտավոր արժեքը՝ 18130 հազար դրամ:

Աղյուսակ 38. անտառտնտեսության տարածքների պտուղ-հատապտուղային տեսակների մոտավոր պաշարների և հաշվարկային մոտավոր շուկայական արժեքի

Անվանումը	Շուկայական գինը(դրամ/կգ) մատակարարի/ հավաքման տարածքում 2018թ	Տարեկան բերքը (կգ)	Ընդհանուր շուկայական արժեքը (հազ.դրամ) մատակարարի/հավաքման տարածքում
Տանձ անտառային	120	23300	2796,0
Մասուր	300	8200	2460,0
Ընկույզ (կանաչ)	550	2850	1567,5
Խնձոր	70	10000	700,0
Մամուխ	120	2870	344,4
Մոռ	550	3800	2090,0
Մոշ	500	1210	605,0
Սալոր	150	1850	277,5
Ընդամենը		54080	10840,4

Աղյուսակ 39. Անտառտնտեսության տարածքների ուտելի խոտաբույսերի հաշվարկային մոտավոր պաշարների և մոտավոր շուկայական արժեքի

Անվանումը	Շուկայական գինը (դրամ/կգ) մատակարարի/հավաքման տարածքում 2019թ	Տարեկան բերքը (կգ)	Ընդհանուր շուկայական արժեքը (հազ.դրամ) մատակարարի/հավաքման տարածքում
Շուշան	1200	520	624,0
Սնդրիկ	1500	1290	1935,0
Ծնեբեկ	2500	190	475,0
Ավելուկ	1200	380	456,0
Եղինջ	800	4800	3840,0
Ուրբ (չոր)	4800	1500	7200,0
Դաղձ (չոր)	3000	1200	3600,0
Ընդամենը		9880	18130,0

8.3 Էկոտուրիզմ

Էկոտուրիզմը ճանապարհորդություն է բնության, բուսական և կենդանական աշխարհի, այնտեղ գտնվող պատմամշակութային հուշարձանների ուսումնասիրության և դրանց հետ շփման նպատակով: Էկոտուրիզմը նպաստում է բնական և մշակութային ժառանգության ճանաչմանն ու հասկանալուն և տեղի բնակչությանն այնքան շահույթ է բերում, որ մարդիկ գնահատեն ու պահպանեն շրջակա միջավայրը որպես եկամտի աղբյուր:

Էկոտուրիզմը նպաստում է էկոլոգիական գիտելիքների և տեղեկատվության տարածմանը, տարածքների էկոլոգիապես անվնաս օգտագործմանը,

բնապահպանական և սոցիալ-տնտեսական համակարգերի միջև լարվածության թուլացմանը և դրանց ինտեգրմանը նպաստող գործնական և արդյունավետ միջոց: Էկոտուրիզմի անկյունաքարերն են.

- բնական և մշակութային ժառանգության պահպանություն,
- բնապահպանական կրթություն,
- տեղի բնակչության բարեկեցության բարձրացում,

Էկոտուրիզմի խնդիրները արգելավայրում և պահպանման գոտում հետևյալն են.

Բնապահպանական խնդիրներ

- Էկոլոգիական պահպանություն, ներառյալ կենսաբազմազանության, հողերի, օդի որակի պահպանություն, ինչպես նաև ջրհավաք ավազանների կառավարում:

Մշակութային խնդիրներ

- տեղական բնակչության և այցելուների մոտ շրջակա միջավայրի վերաբերյալ գիտելիքների մակարդակի և իրազեկման բարձրացում
- տեղական բնական և մշակութային ժառանգության գնահատում
- կայուն տուրիզմը տեղական և ազգային մշակույթի մաս դարձնելը

Սոցիալական խնդիրներ

- տեղական բնակչության ապրուստի բարելավում և որակավորման բարձրացում,
- կայուն տուրիզմի գովազդում՝ որպես այլընտրանք մասսայական տուրիզմին,
- պահպանվող տարածքներ այցելելու և բավականություն ստանալու հնարավորության ընձեռնում հասարակության լայն շերտերի համար,
- տարածքների պահպանության համար աճող եկամուտների ապահովում:

Հարուստ բնությունը, մաքուր օդն ու ջուրը, բազմաթիվ պատմամշակութային կառույցների առկայությունը, օրգանական սնունդը հրաշալի նախադրյալներ են ստեղծում այս տարածքում տուրիզմի զարգացման համար:

Այստեղ հայտնաբերված են տարբեր ժամանակաշրջանների կիկլոպյան ամրոցներ, միջնադարյան քարանձավային բնակավայրեր, վաղ, միջին և ուշ միջնադարյան վանական համալիրներ և փոքրիկ մատուռներ, որոնք էապես կնպաստեն տուրիզմի զարգացմանը:

Ստորև ներկայացվում է տեղեկատվություն Ստեփանավանի անտառտնտեսության և հարակից համայնքների վարչական տարածքներում ՀՀ կառավարության կողմից 2002թ.-ին հաստատված առավել հետաքրքրություն ներկայացնող պատմամշակութային հուշարձանների վերաբերյալ (Error! Reference source not found.40):

Աղյուսակ 40. Պատմամշակութային հուշարձաններ

Բնակավայրը	Հուշարձանը	Ժամանակաշրջանը	Գտնվելու վայրը
Ստեփանավան	ամրոց	Ք.ա. 4-3 հզ	քաղաքից 1 կմ արևմուտք
	Ամրոց	Ք.ա. 2-1 հզ	Արմանիս-Կաթնաղբյուր ճանապարհին
	Եկեղեցի Սբ. Սարգիս	19 դ.	Քաղաքի մեջ

Բնակավայրը	Հուշարձանը	Ժամանակաշրջանը	Գտնվելու վայրը
	Մատուռ Սբ. Նշան	1871 թ.	քաղաքից 2 կմ արևմուտք, Արմանիսի ճանապարհին
	Քարայր-կացարան	Ք. ա. 2-1 հզ	Քաղաքի հվ մասում, «Մայրի ձոր»-ում
Ուրասար	Եկեղեցի	19 դ. վերջ - 20 դ. սկիզբ	Գյուղի մեջ
Արմանիս	Դամբարան	Ք.ա. 2-1 հզ	Արմանիս-Ստեփանավան ճանապարհից ձախ
Գյուլագարակ	Եկեղեցի	1874 թ.	Գյուղի մեջ
	Եկեղեցի	7 դ.	Գյուղի հվ-ամ կողմում
	Հուշաղբյուր՝ Երկրորդ աշխարհամարտում զոհվածներին («Ժամի աղբյուր»)	1949 թ.	Գյուղի մեջ
	Եկեղեցի «Տորմակ»	5-6 դդ.	գյուղատեղիում
Կուրթան	Ամրոց «Ծտաբերդ»	Ք.ա. 3-1 հզ	Գյուղից հվ-ամ, Գյառգյառ գետի ձախ ափին
	Խաչքար Սբ. Գևորգ	1086 թ.	
	Եկեղեցի Սբ. Աստվածածին	5-6 դդ.	Գյուղի մեջ
	Եկեղեցի Գտեվանք	6 դ.	Վարդաբլուր և Կուրթան գյուղերի միջև, Խճուղու եզրին
	Եկեղեցի «Ճգնավորի Այր»	11 դ.	Գյուղի աե ծայրին, ձորում
	Կամուրջ	12-13 դդ.	Ձորագետի վրա
Վարդաբլուր	Վանական համալիր Հնեվանք	7-12-րդ դդ.	գյուղից 4 կմ հվ-աե, Կուրթանի ձորում
	Ամրոց	10-11 դդ.	գյուղից 3 կմ հվ
	Եկեղեցի Սբ. Սարգիս	1071 թ.	Սբ. Սարգիս սարի գագաթի կենտրոնական մասում
Հոբարձի	Եկեղեցի «Զգրաշեն»	5-6 դդ.	գյուղից 3 կմ հս, Ձորագետի վտակի ափին
	Եկեղեցի	6 դ.	Գյուղի մեջ
Գարգառ	Եկեղեցի Սբ. Հովհաննես	1907 թ.	Գյուղի հս կողմում
	Հուշաղբյուր «Ալ. Պուշկինի հանդիպումը Ալ. Գրիբոլեդովի դիակառքին»	1930- ական թթ.	գյուղից 1.5 կմ հվ, Գարգառ-Վանաձոր ճանապարհին
Ամրակից	Եկեղեցի Սուրբ Նիկոլայ Հրաշագործ	1910-1914 թթ.	Գյուղից մեջ, դպրոցի մոտ
	Կամուրջ	11 դ.	Գյուղի մեջ
Պուշկինո	Գյուղատեղի	միջնադար	Գյուղից հվ-ամ, գետակի ափին
ԼոռիԲերդ	Քաղաքատեղի Լոռի Բերդ	11-18 դդ.	գյուղից 2 կմ աե, Ձորագետ և Միսխանա գետերի միախառնման վայրում
	Լոռի բերդի կամուրջ	11-12 դդ.	Միսխանա գետի վրա
	Եկեղեցի «Կենտագեղցու Ժամ»	12-13 դդ.	գյուղից 3 կմ հվ-աե
Կողես	Եկեղեցի «Վանք»	11-13 դդ.	Գյուղից հվ-ամ
	Կամուրջ	12-13 դդ.	Գյուղի ամ եզրում, Տուտկաջուր վտակի վրա
	Մատուռ	13 դ.	Գյուղի մեջ
Յաղղան	Քարայր-կացարան	միջնադար	
	Կամուրջ	13 դ.	Գյուղի հս-աե եզրին, Յաղղան-

Բնակավայրը	Հուշարձանը	ժամանակաշրջանը	Գտնվելու վայրը
			Կողեսճանապարհի հաջկողմում, Յաղրանջուրվտակի վրա
Հովնանաձոր	Մատուռ Աբ. Սարգիս	19 դ.	գյուղից 700-800 մ հս-ամ
Ագարակ	Քարայր-կացարան «Ճգնավորի»	12-13 դդ.	գյուղից Կ-ա, Ձորագետի եզրին
	Եկեղեցի Աբ. Սիոն (Կենդագետ)	1202 թ.	գյուղի հիվ
	Կամուրջ	12-13 դդ.	գյուղից Կ-ա, Ձորագետի վրա
Լեջան	Եկեղեցի «Կարմիր վանք»	1892 թ.	գյուղի մեջ
Բովաձոր	Դամբարանադաշտ	Ք. ա. 3-1 հզ	գյուղից 300-400 մ
Ոռուտ	Եկեղեցի Աբ. Ամենափրկիչ	11 դ.	գյուղի մեջ
	Մատուռ	13 դ.	գյուղից 2 կմ Կ-ա
Սվերդլով	Եկեղեցի Աբ. Աստվածածին (Դորբանդավանք)	6 դ.	
	Եկեղեցի Աբ. Գևորգ	6 դ.	

Տուրիստական ծառայությունների զարգացումը (ուղիներ, ծիարշավներ, քայլարշավներ, տեսարժան վայրեր, հյուրանոցային և հյուրատնային ծառայություններ և այլ) լրացուցիչ լուրջ ներդրում կարող է ունենալ համայնքային զարգացման մեջ: Ներկայումս նման ծառայություններ հիմնականում հասանելի չեն: Բոլոր համայնքներում կան տուրիստական գրավչության վայրեր, այն է՝ բնական և պատմամշակութային բազմաթիվ հուշարձաններ, ավերակներ, ծիարշավի և քայլարշավի հնարավորություններ, եկեղեցիներ և այլ տեսարժան վայրեր, սակայն այս հնարավորությունները նպատակային չեն օգտագործվում:

Անտառտնտեսության և հարակից համայնքների լեռնային ռելիեֆն ու կլիմայական առանձնահատկությունները, ուղղաձիգ գոտիականությունը պայմանավորել են տարածքի լեռնագրական և լանդշաֆտային բազմազանությունը, որոնք տարբեր ինտենսիվության բնական և մարդածին երևույթների ազդեցությամբ ձևավորել են բնական միջավայրի ինքնատիպ տարրեր՝ բնության կենդանի և անկենդան հուշարձաններ: ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված Լոռու մարզի բնության հուշարձանների ցանկում ընդգրկված է «Գետնանձավ անձավային թունել» երկրաբանական հուշարձանը՝ Լոռի Բերդ համայնքի վարչական սահմաններում, Ձորագետի ձախ ափին: Լավային սարավանդի քարափի տակ գտնվող Գետնանձավ անձավային թունելը իրենից ներկայացնում է լավային թունել և ձևավորվել է չորրորդականի բազալտների մեջ: Անձավը ենթարկվել է ստորերկրյա ջրերի ներգործությանը, որի հետևանքով առաջացել են հոսաքային գոյացություններ՝ 5-10սմ երկարությամբ ստալակտիտներ, ստալագմիտներ, իսկ առաստաղի և հատակի մերձեցման տեղերում՝ նույնիսկ ստալագմատներ: Որպես բնության հուշարձան, այն Հայաստանում հանդիպող ամենաերկար լավային թունելներից է:

Էկոզբոսաշրջության զարգացման հարցում կարևոր է էկոզբոսաշրջության այնպիսի կառավարումը, որը կկանխարգելի այցելությունների հնարավոր բացասական ազդեցությունները բնական էկոհամակարգերի և տեսակների վրա: Ընդհանուր

առմամբ էկոգրոսաշրջությունը կարող է ներդրում ունենալ անտառների կայուն կառավարմանը:

Բաժին 9. Անտառվերականգնման միջոցառումներ

Ստեփանավանի անտառտնտեսության ներկայիս սահմաններում անտառմշակույթների հիմնման աշխատանքներ իրականացվել են դեռևս նախորդ դարի 40-ական թվականներից:

2008թ. գույքագրմամբ անտառմշակույթների ընդհանուր մակերեսը կազմել է 1231,6հա, նույն թվում 10,4հեկտարը սաղարթի տակ հիմնված: Անտառմշակույթների վիճակը գնահատվել է լավ՝ 399,03հա (32,4%), բավարար՝ 735,88հա (59,75) և անբավարար՝ 96,69հա (7,9%):

2020թ. գույքագրմամբ անտառմշակույթների ճշտված մակերեսը կազմել է 1337,1հա, նույն թվում չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթները, ընդամենը 14 հա:

Անտառմշակույթների վիճակը գնահատվել է լավ՝ 274,3հա (20,5%), բավարար՝ 616,2հա (46,1%) և անբավարար՝ 446,6 հա (33,4%):

Անտառմշակույթների վիճակը պատկերող նշված ցուցանիշները հիմնականում կապված են կլիմայական ընդգծված փոփոխությունների և հիվանդություններով ու վնասատուներով վնասվածության հետ, ինչը առավել ընդգծված է անտառմշակույթների ընդհանուր մակերեսի 75%-ը կազմող սոճու անտառմշակույթներում:

Այսպես՝ 2008թ. գույքագրմամբ սոճու անտառմշակույթների վիճակը գնահատվել է լավ՝ 39,5%, բավարար՝ 57,2% և անբավարար՝ 3,3%: 2020թ. գնահատվել է լավ՝ 23,7%, բավարար՝ 45% և անբավարար՝ 31,3%:

Աղյուսակ 41. Անտառտնտեսության տարածքում հիմնված անտառմշակույթներ

№	Տասնամյակ	Հիմնադրված անտառմշակույթների մակերեսը, հա
1	1940 - 1950	45,6
2	1951 – 1960	423,0
3	1961 – 1970	313,4
4	1971 - 1980	312,6
5	1981 – 1990	81,9
6	1991 – 2000	55,1
7	2001 -2020	105,5
Ընդամենը		1337,1

Անտառտնտեսությունում մինչև 25° թեքության հատված, հրդեհված ու չվերականգնված տարածքները և անտառային բացատներն ու պարապուտ տարածքները զբաղեցնում են 830,5հա մակերես, որտեղ հիմնականում

իրականացվում են անտառմշակութային աշխատանքները: 30°-ից բարձր թեքություն ունեցող տարածքները թողնվել են բնական վերականգնման տակ (աղյուսակ 42):

Աղյուսակ 42. Ոչ անտառածածկ մակերեսների տեղաբաշխումն ըստ լանջի թեքության աստիճանի և միջին բոնիտետային դասի

Լանջի թեքությունը	Միջին բոնիտետը	Հատված, հրդեհված և չվերականգնված տարածքներ	Բացատներ	Ընդամենը
Մինչև 5°	3,3	10,3	24,6	34,9
6-10°	3,7	17,5	45,8	63,3
11-15°	3,4	12,5	58,4	70,9
16-20°	3,7	36,7	220,7	257,4
21-25°	3,9	52,2	351,8	404,0
26-30°	4,1	61,7	159,3	221,0
31-35°	4,3	57,0	199,9	256,9
35°-ից բարձր	4,8	1,0	22,6	23,6
Ամբողջը	3,9	248,9	1083,1	1332,0

2021-30 թվականների համար նախատեսվում են անտառհիմնման միջոցառումներ՝ ընդհանուր 814,5 հեկտարի վրա, նույն թվում անտառային բացատներում և ազատ տարածքներում (պարապուտ)՝ 466,5հա, հատված և չվերականգնված տարածքներում, ինչպես նաև անթրոպոգեն նոսրուտներում ընդհանուր 138,6հա:

Ցածր լրիվության ծառուտների լրիվության և արտադրողականության բարձրացման միջոցառումներ նախատեսվում է բնական բերականգնման միջոցառումներ ընդամենը 206,9 հեկտարի վրա, հարթակների պատրաստման եղանակով՝ լրացուցիչ սերմերի ցանքով:

Բնական վերականգնման օժանդակման նպատակով նախատեսվում է 20000գձմ ցանկապատում, որի արդյունքում շուրջ 3000 հեկտար անտառներում կկանխվի անասունների մուտքը, ինչն էլ կնպաստի բնական վերականգնմանը:

9.1. Անտառաճեցման պիտանելիության դասակարգում

Անտառվերականգնման միջոցառումների նախագծման ժամանակ հաշվի է առնվել տարբեր անտառային տիպերում և հողային կատեգորիաներում բնական վերածի ընթացքը և անտառաճման պայմանները: Անտառհիմնման, ինչպես նաև ագրոտեխնիկական միջոցառումների նախագծման համար հիմք են ընդունում հողային բերրիության և անտառաճեցման պիտանելիության դասակարգումը՝

- Անտառաճեցման պիտանելիության առաջին խմբի մեջ են մտնում մինչև 20° թեքության լանջերը, հողերը հզոր կամ միջին հզորության են, մայրական ապարների ելքը մինչև 20%: Այս պայմաններում կարող են աճել արժեքավոր, արագաճ, երկարակյաց անտառային, ինչպես նաև պտղատու տեսակներ:

- Երկրորդ խմբի մեջ են ներառվում ավելի փոքր հզորություն ունեցող հողերը, համեմատաբար վատ անտառածեցման պայմաններով, այն է միջին աստիճանի քարքարոտ, մայրական ապարների ելքը 20-40%, միջին հզորության, մինչև 35° թեքության լանջերի վրա գտնվող տարածքները: Նշված պայմաններում բարձրարժեք տեսակները աճի և արտադրողականության տեսանկյունից զիջում են I-ին խմբին:
- Երրորդ խմբի մեջ մտնող հողային պայմաններում անտառածեցման հնարավորությունները սահմանափակ են, որտեղ աճում են սահմանափակ տեսակների ծառաթփատեսակներ, որոնք պահանջկոտ չեն հողակլիմայական պայմանների նկատմամբ:
- Չորրորդ խմբի մեջ են մտնում հողային պայմանների այն տարբերակները, որոնք բավարար չեն անտառածեցման համար, այսինքն շատ ուժեղ քարքարոտ են, իսկ մայր ապարի ելքը կազմում է 60% և ավելի:

9.2. Անտառապատման և անտառվերականգնման եղանակներ

Կախված անտառհիմնվող տարածքի տեղադրությունից, վիճակից, աճեցվող ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկություններից, անտառապատման նպատակից նախատեսվում են սերմերի ցանքի կամ տունկի եղանակով:

Ցանքի եղանակով հիմնված տնկարկը սովորաբար ավելի երկարակյաց և կենսաբանորեն ավելի կայուն է, սակայն առաջին տարիներին մեծ է կախվածությունը բնական պայմաններից և սերմերի ծլունակությունից, բուսակները ենթակա են ոչնչացման կլիմայական պայմանների տատանումների հետևանքով, ինչպես նաև մոլախոտերի հետ միաժամանակ աճման պայմաններում ցածր է մրցակցությունը: Տնկման առավելությունը կայանում է նրանում, որ տնկիները առաջին տարիներին ավելի արագ են աճում, քանի որ իրենց դանդաղ աճման շրջանը անցել են տնկարանում, ավելի քիչ են տուժում մոլախոտերի հետ պայքարում, ինչպես նաև քիչ են վնասվում կրծողների և թռչունների կողմից:

Դաշտային ուսումնասիրության արդյունքներով, հաշվի առնելով անտառածման պայմանները և ծառատեսակի կենսաբանական առանձնահատկությունները, ընտրվել են համապատասխան անտառվերականգնման եղանակները, հիմնման սխեմաները և հաշվարկվել են տնկանյութի ու սերմերի պահանջը:

Անտառհիմնումը հիմնականում նախատեսվում է հատկապես խրամատային եղանակով՝ կիրառելով սերմնաբուսակների տնկման և սերմերով ցանքսի եղանակը, իսկ խոշոր տնկանյութով համեմատաբար հարթ տարածքներում հիմնելու դեպքում՝ փոսային եղանակով: Խրամատների երկարությունը, կախված հողատեսքից և մայր ապարների ելքի աստիճանից, նախատեսվում է 1500-4000 գծմ/հա:

Անտառվերականգնում նախատեսվում է ցածր լրիվության ծառուտների լրիվության և արտադրողականության բարձրացման նպատակներով և իրականացվում են մայր սաղարթի տակ ցանքսի կամ տնկման եղանակներով: Որոշ

հատվածներում, որտեղ բնական պատուհանները համեմատաբար մեծ են և ընդգրկում են մակերեսի ոչ պակաս 40%-ը, անտառածեցման նպաստավոր պայմանների առկայության դեպքում, նախատեսվում է տնկման եղանակով:

Բնական վերականգնման օժանդակում իրականացվում է ցանկապատման և հանքայնացման եղանակով, նախատեսվում է հարթակներով (1x1մ) լրացուցիչ սերմերի ցանքսով, որոնց քանակությունը կախված ծառուտի լրիվությունից, մայր ապարների ելքից և առկա բնական վերածի քանակությունից, նախատեսվում է 500-1000 հատ 1 հեկտարում:

9.3. Անտառմշակույթների հիմնման ժամանակ նախատեսվող սխեմաները

ա) Կաղնի խոշորառէջ

- Կաղնու սերմերի ցանքսով (հիմնական տեսակ) և հացենի սովորական, թխկի սրատերև, կեչի, թխկի դաշտային և բարձր լեռնային, թեղի խորդուբորդ, լորենի՝ տնկիներով (ուղեկցող տեսակներ): Հողի նախապատրաստումը հատկապես 15° – ից բարձր թեքությունների վրա խրամատներով (0.5x0.35 մետր), երկարությունը սովորաբար վերցվում է 10 մետր, հորիզոնական ուղղությամբ 2 մետր ընդհատումով: Խրամատների ընդհանուր երկարությունը 1 հեկտարում, կախված մայր ապարների ելքի տոկոսից, նախատեսվել է 1500-4000 գծմ: Մեկ ցանքսատեղում առաջարկվում է 3-5 սերմ:

- Կաղնու բուսակներով (հիմնական տեսակ) և հացենի սովորական, թխկի սրատերև, թխկի դաշտային և բարձր լեռնային, թեղի խորդուբորդ, լորենի՝ տնկիներով (ուղեկցող տեսակներ) փոսերով մինչև 15° թեքությունների վրա, միջշարքայինը 2,5 կամ 3մ, միջբույսայինը՝ 1մ սխեմայով:

բ) Սոճու անտառմշակույթների հիմնում, առաջարկվում է հիմնել սոճու 2 և ոչ ավել 3 տարեկան սերմնաբուսակներով, որի դեպքում հողի նախապատրաստման, տնկման և խնամքի ագրոտեխնիկական պահանջների բավարարման դեպքում ապահովվում է բարձր կաշոդունակություն և ընթացիկ աճ: Հաշվի առնելով սոճուտներում, հատկապես սաղարթային հրդեհների առաջացման դեպքում հրդեհաշիջման աշխատանքների մեծ դժվարությունները և հնարավոր կորուստները, հրդեհների տարածումը կանխելու նպատակով նախատեսվում է խրամատային եղանակով հիմնել 2 շարք սոճի, յուրաքանչյուր 3-րդը լայնատերևավոր ծառատեսակների տնկիներով:

գ) Փոսերով հողի նախապատրաստումը (0,5x0,5x0,5 մետր) նախատեսվում է լանջերի մինչև 15° թեքություններում, համեմատաբար խոշոր տնկանյութով հիմնադրման համար 3x3 սխեմայով անտառային տանձենու և խնձորենու կամ անտառային կեռասենու համար:

- Անտառային տանձենին և խնձորենին փոսային եղանակով 3x3 մ սխեմայով:

դ) Անտառվերականգնումը նախատեսվում է նաև ցածր լրիվության ծառուտների լրիվության և արդյունավետության բարձրացման նպատակով: 0,3-0,4 լրիվության

անտառներում մայր սաղարթի տակ համեմատաբար բարձր թեքությունների վրա խրամատներով, սերմերի ցանքով, ինչպես նաև բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումներ հանքայնացման եղանակով, որի դեպքում պատրաստում են հարթակներ (1x1 մետր), վերցվում է խաշամը, կատարվում է փխրեցում և հարթակների 4 անկյուններում ցանվում սերմերը:

Խրամատների ընդհանուր երկարությունը և հարթակների քանակությունը որոշվում է հաշվի առնելով ծառուտի լրիվությունը, առկա բնական վերածի քանակությունը և մայր ապարների ելքի տոկոսը: Այս տեսանկյուններով նախատեսվող հարթակների թիվը կազմում է 500-1000 հատ, որը ապահովում է համապատասխանաբար 2000-4000 ցանքատեղ, ընդ որում անմիջական մայր սաղարթի տակ սերմերի ցանքս չի կատարվում, այլ կատարվում է սերմերի տարածման գոտուց դուրս:

Ցանկապատի պատրաստում նախատեսվում է ինչպես անտառմշակույթների հիմնում նախատեսած տարածքներում, այնպես էլ բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումներ նշանակած տարածքներում՝ անասունների մուտքը կանխելու նպատակով և նախատեսվում է մետաղյա փշալարով, իսկ սյունները փայտից, որոնց հիմքային մասը մշակվում է ձութով:

Ագրոտեխնիկական միջոցառումներից կարևորվում են անտառմշակույթիների խնամքի աշխատանքները:

Անտառագիտական հասկացողությամբ անտառմշակույթիները բավարար կաչողականություն, աճ և արտադրողականություն ապահովում են հիմնման տարում և հաջորդող 4-5 տարիներին 15 անգամ կատարված խնամքի դեպքում, ընդ որում հիմնան տարում (գարուն) կատարվում է քաղիան փխրեցում 5 անգամ, 2-րդ տարում՝ 4 անգամ, 3-րդ – 3, 4-րդ – 2 և 5-րդ տարում – 1 անգամ:

Անտառմշակույթների հիմնման համար ծառերի և թփերի տեսակաշարը որոշվում է՝ հաշվի առնելով տարածաշրջանի հողակլիմայական առանձնահատկությունները, տեղանքների ռելիեֆը և վերականգնում նախատեսած առանձին հատվածների լանջերի դիրքադրությունը և ծովի մակերևույթից բարձրությունը՝ հիմք ընդունելով նաև հյուսիս-արևելյան Հայաստանի տարբեր անտառածման պայմանների համար առաջարկվող ծառերի և թփերի տեսակաշարը (աղյուսակ 43):

Աղյուսակ 43. Հյուսիս-արևելյան Հայաստանի տարածաշրջանի ծառերի ու թփերի տեսակաշարի

№	Բնափայտային տեսակների անվանումը	Լեռնալանջերի կողմնադրությունները	Հողերի տիպերը	Բարձրությունը ծովի մակերևույթից, մ
1	2	3	4	5
1	Կաղնի վրացական	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	550-1300
2	Կաղնի խոշորառոջ	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	1300 և բարձր
3	Հաճարենի արևելյան	հյուսիսայ, հս-արևմտյան, հս-արևելյան	հզոր, միջին հզորության, թարմ, խոնավ	900 և բարձր
4	Բոխի կովկասյան	բոլոր կողմնադրություններում	հզոր, միջին հզորության, թարմ	800 և բարձր
5	Սոճի դրիմյան	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	600 և բարձր
6	Սոճի կովկասյան	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	700-1800
7	Կեչի ելունդավոր	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1600 և բարձր
8	Կեչի Լիտվինովի	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1600 և բարձր
9	Թխկի բարձրլեռնային	հյուսիս, հս-արևմտյան, հս-արևելյան	հզոր, միջին հզորության, թարմ, խոնավ	1700 և բարձր
10	Թխկի սրատերև	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	650-1400
11	Թխկի դաշտային	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	1200-1800
12	Լորենի կովկասյան	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1400-1800
13	Լորենի մանրատերև	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1000-1700
14	Հացենի սովորական	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	մինչև 1000 (1200)
15	Հացենի սրապտուղ	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	մինչև 1500
16	Ընկուզենի հունական	բոլոր կողմնադրություններում	հզոր, միջին հզորության, թարմ	700-1100
17	Շագանակենի սովորական	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	900-1900
18	Թեղի խորդուբորդ	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	մինչև 1400
19	Իլենի Եվրոպական	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	1000-2000
20	Իլենի յայնատերև	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	900-1200
21	Կտուկենի սև	հյուսիս, հս-արևմտյան, հս-արևելյան	թարմ, խոնավ	1200-2300
22	Արոսենի սովորական	բացի հարավայինից	հզոր, թարմ, խոնավ	մինչև 1200 (1500)
23	Կիպրոս սովորական	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	600-1200
24	Ցախակեռա այծի	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	800-2200
25	Ցախակեռա սկովկասյան	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	մինչև 1300
26	Հոնի	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	800-1700
27	Տանձենի կովկասյան	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	700-1750
28	Ինձորենի արևելյան	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	1000 (1200)
29	Կեռասենի	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ	մինչև 1700
30	Շլորենի	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	700-1500
31	Տխլենի սովորական	բացի հարավայինից	հզոր, միջին հզորության, թարմ, խոնավ	650-1550
32	Ճապկի հարավային	բոլոր կողմնադրություններում	բոլոր տիպի հողերում	650-1550

Աղյուսակ 44. Ամփոփ հաշվեցուցակ Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառպատման և անտառվերականգնման միջոցառումների

Անտառպատմության մակամուր	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Գիրքարդություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտետ	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման եղանակ	Անտառվերականգնման եղանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմնաբուսակներ հի քանակը, հատ	Տեկանյութի քանակը, հատ
Ստեփանավանի	2	4	2,6	Հս-ալ 15	1550	2	Տրխ C-2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	114		
	2	5	4,5/2,5	Հվ-ալ 25	1690	2	Տրխ C-2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	90		2500
	2	19	1,9	Հվ-20	1580	4	Տրխ C-1	Բացատ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	57		1620
	2	29	27,8	Հս 30	1900	2	Տրխ C-2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4)	Խրամատներով 1000գծմ	Բնական վերականգնման օժանդակում	կաղնի	560		
	2	31	2,1	Հվ-ամ 5	1540	3	Տրխ C-2	Անտառաչերտ (0,3)	Փոսերով	Լրացում	Տանձենի խնձորենի			400 400
	2	44	16,4	Հվ 20	1690	4	Տրխ C-1	Պարապուտ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	492		13940
	2	45	24,1	Հվ-ամ 25	1650	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի Հացի,թխկի		53020 26510	
	2	47	3,7	Ամ 10	1735	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		8140 4070	
	2	48	4,1	Հվ-ամ 15	1600	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		9020 4510	
	3	8	1,5	Հվ-ամ 25	1770	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	96		
	3	10	1,8	Հվ-ամ 15	1735	2	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	115		
	3	15	1,1	Հվ-ամ 15	1700	4	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	70		
	3	24	3,4	Ամ 25	1825	3	Շուղ B-3	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	218		
	3	34	3,1	Հվ 5	1450	3	Տրխ C-2	Անտառաչերտ (0,4)	Փոսերով	Լրացում	Տանձենի խնձորենի			500 500
	3	37	2,3	Հվ 5	1450	3	Տրխ C-2	Անտառաչերտ (0,3)	Փոսերով	Լրացում	Տանձենի խնձորենի			400 400
	3	49	10,0	Հս-ամ 25	1580	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	400		10000
	3	51	0,4	Հս-ամ 10	1520	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	16		400

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Պիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտեն	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման երանակ	Անտառվերականգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
	3	52	1,4	Հս-ամ 15	1550	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	56		1400
	3	53	2,1	Հս-ամ 25	1725	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	84		2100
	3	56	3,1	Հս-ամ 25	1890	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	124		3100
	3	58	6,3	Հվ 25	1885	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 2500 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի Հացի,թխկի		13860 6930	
	3	63	1,8	Հվ-ալ 15	1475	4	Տրխ C-2	Պարապուտ /անտառաշերտ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	72		1800
	3	64	0,6	Հվ-ալ 5	1435	4	Տրխ C-2	Պարապուտ /անտառաշերտ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	24		600
	4	3	1,5	Ամ 20	1650	2	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	96		
	4	4	1,1	Հվ-ամ 5	1630	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի հացի	46		1100
	4	21	3,4	Հվ-ամ 15	1580	2	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	218		
	4	29	1,4	Հվ-ալ 5	1410	4	Տրխ C-1	Բացատ	Փոսերով 3X3	Անտառամշակույթի հիմնում	Տանձենի խնձորենի			770 770
	4	30	2,4	Հս-ամ 15	1415	3	Տրխ B-2	Ցածր լրիվության մշակույթ Ա.սպ	Փոսերով	Անտառամշակույթի լրացում	Լորենի			1500
	5	7	3,3	Հվ-ամ 25	1675	2	Տրխ C-1	Ցածր լրիվության մշակույթ Ս (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	145		
	5	8	14,0	Ամ-25	1735	4	Տրխ C-2	Բացատ	Խրամատներով 2500 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի Կաղնի		30800 15400	
	5	50	0,7	Հս-ամ 15	1635	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի Կաղնի		1860 930	
	5	56	2,3	Հս-ամ 20	1590	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	90		2300
	5	73	1,1	Ամ-20	1490	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի Կաղնի		2930 1465	
	5	75	0,8	Ամ-20	1450	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի Կաղնի		2120 1060	
	5	77	3,3	Հվ-ալ 5	1390	3	Տրխ C-2	Անտառաշերտ (0,4)	Փոսերով	Լրացում	Տանձենի խնձորենի			500 500
	5	90	11,3	Հր-ամ 20	1590	4	Տրխ C -1	Բացատ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի Կաղնի		30000 15000	

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Պիրքարություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտեն	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման եղանակ	Անտառվերականգնման եղանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմնաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
	5	92	7,3	Հր-20	1665	4	Տրխ C -1	պարապուտ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		19400 9700	
	6	6	7,7	Հս-ամ-20	1600	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		20480 10240	
	6	11	1,2	Հս-ալ 25	1600	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 2500 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի Կաղնի		2640	1000
	6	34	4,7	Ալ-10	2000	4	Տրխ C -1	պարապուտ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		12500 6250	
	7	15	1,5	Հս-ալ 25	1535	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի հացի	60		1500
	7	17	3,2	Ալ-25	1625	4	Տրխ C -2	Նոսրուտ	Խրամատներով 1500 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի	91		
	7	23	3,8	Հս-ալ 25	1560	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի հացի	152		3800
	7	34	15,4/12	Հվ-ալ 25	1550	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	480		12000
	7	51	6,3	Հվ-25	1528	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	252		6300
	7	59	2,8	Հվ-ալ 25	1475	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. Ծառ. Ս.	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի սոճի	53	7420	
	8	11	16,8/ 9,0	Հր-ամ 25	1675	4	Տրխ C -1	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		23940 11970	
	9	2	29,5 /16,0	Հվ-ալ 25	1700	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Կեչի	640		16000
	9	8	11,0	Հվ-ամ 25	1540	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. Ծառ. կ,բ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի հացի	440		11000
	10	31	2,7	Հս-ամ 25	1460	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	59 2,7		
	10	36	3,5	Հս-ամ 25	1575	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի հացի	140		3500
	11	13	0,9	Հվ-ալ 25	1575	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Կեչի,հացի	36		900
	11	21	1,6	Հվ-ալ 20	1550	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Սոճի Լորի,թխկի		4260 2130	
	11	36	1,0	Ալ-25	1450	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառամշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	42		1000
	11	45	1,7	Հվ-ալ 25	1530	2	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	85 1,7		

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Պիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտեռ	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման երանակ	Անտառվերականգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
	11	47	11,7	Հվ-ալ 25	1575	4	Տրխ C-2	Բացատ Առ. Ծառ. կ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	351		9950
	11	48	3,2	Հվ-ամ 25	1470	4	Տրխ C-2	Բացատ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	128		2720
	11	49	3,3	Հվ-ալ 20	1430	4	Տրխ C-2	Բացատ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	132		2800
	16	22	1,6	Հս-ամ 25	1820	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. Ծառ. Ս	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կեչի		4240 2120	
	17	22	8,9	Հս-20	1615	3	Տրխ C-3	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	196 9		
	19	1	2,1	Հս-25	1460	4	Շուղ B-2	Նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	105 2		
	19	40	2,9	Հս-ալ 15	1480	4	Տրխ C-2	Բացատ Առ. ծառ. կ,բ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	116		2900
	19	12	1,5	Հս-15	1420	4	Շուղ B-2	Բացատ Առ. Ծառ. կ, բ	Փոսերով 3X3	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի Խնձորենի			825 825
	20	1	3,1	Հվ-ալ 15	1540	3	Տրխ C -2	Բացատ Առ. Ծառ. Ս	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի Հացի,թխկի		8250 4125	
	20	35	1,6	Արլ-10	1500	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի Հացի,Լորի,թխկի		4260 2130	
	21	9	1,6	Հս-20	1695	3	Տրխ C-2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	51		
	21	10	2,0	Հս-ալ 15	1695	3	Տրխ C-2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	88		
	21	16	2,9	Հս-ամ 20	1670	3	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության մշակույթ (0,3) Ս	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	145 2,9		
	21	43	1,3	Հս-ամ 15	1800	4	Ենթ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կեչի		3450 1725	
	21	48	3,8	Արմ 15	1550	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի Հացի,Լորի,թխկի		10100 5050	
	22	25	2,2	Հս-5	1510	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	110 2,2		
	22	36	2,6	Հս-ալ 10	1770	2	Տրխ C-2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	70		
	23	12	2,3	Հս-5	1470	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի,լորի	90		2300
	23	25	1,4	Հս-ալ 20	1480	4	Տրխ C-2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	70 1,4		

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Պիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բունիտե	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման երանակ	Անտառվերականգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
	23	48	1,4	Ալ-15	1610	3	Տրխ C-2	Նոսրուտ(0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	90		
	23	76	1,5	Հս-ալ 10	1465	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացիթխկի, լորի	60		1500
	24	11	2,2	Հս-10	1515	3	Տրխ B-3	Բացատ Առ. Ծա. կ. ք. ուռ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացիթխկի	88		2200
	24	46	7,1	Հվ-25	1750	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. Ծա. կ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի թխկի	284		7100
	24	55	1,5	Հվ-ալ 25	1580	4	Տրխ C -1	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	51		
	24	56	4,1	Հվ- 25	1680	3	Տրխ C-2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	131		
	24	67	2,1	Հվ-25	1650	3	Տրխ C-2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	90		
	24	68	4,7	Հս-ալ 20	1570	3	Տրխ C -1	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	235 4,7		
	24	70	2,9	Հս-20	1475	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ, Ս	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	145 2,9		
	24	71	7,2	Հս-10	1595	4	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության մշակույթ (0,3) Ս	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	302		
	24	73	8,9	Հս-20	1475	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ, Ս	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	570		
	25	16	6,2	Հս-ամ 25	1750	4	Տրխ C -1	Նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	397		
	25	18	9,9	Հս-ալ 25	1730	3	Տրխ C-2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	316		
	25	46	1,5	Հս-ամ 25	1825	3	Տրխ B-2	Չմիակցված կուլտուրա Ս, հց, լ	Խրամատներով 1500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի լրացում	Սոճի Հացի, Կեչի,		1950 750	
	26	9	8,2	Հս-ալ 25	1825	3	Տրխ B-3	Ցածր լրիվության անտառ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	262		
	28	8	3,0	Հս-ալ 20	1680	4	Տրխ B-3	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի թխկի	120		3000
	28	12	4,4	Ալ-25	1675	3	Տրխ C -1	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	141		
	29	2	4,5	Ալ -20	1630	3	Տրխ C -1	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	190		
	29	22	2,3	Ալ-25	1820	4	Ենթ B-3	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	147		

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Գիրքարդություն	ԾՄԲ, մ	Բունիտետ	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման երանակ	Անտառվերականգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
	29	28	2,7	Ալ-20	1575	3	Շուղ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	173		
	30	6	5,4	Հս-ամ 5	1610	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի,լորի	216		5400
	30	11	1,7	Հս-ամ 20	1690	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի,լորի	68		1700
	30	21	2,3	Հս-ամ 20	1875	4	Ենթ B-2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի կեչի	92		2300
	31	4	10,1	Հս-ալ 20	1625	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	505 10		
	31	5	11,6	Հս-ալ 10	1555	3	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	487		
	31	13	4,2	Հվ-ալ 25	1860	4	Ենթ B-3	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Կեչի,հացի	168		4200
	31	16	1,1	Հվ-ալ 20	1770	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Կեչի,թխկի,լր	46		1100
	31	26	1,0	Ալ 15	1595	3	Տրխ C -2	Չմիակցված կուլտուրա ,հց	Փոսերով	Անտառմշակույթի լրացում	Հացի, թխկի			1000
	32	5	6,3	Հս-ալ 5	1620	4	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	318 6,3		
	32	8	14,1	Հս-ամ 25	1675	4	Տրխ C-2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	450		
	32	14	2,2	Հս-ալ 10	1685	4	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	110 2,2		
	32	21	5,9	Հս-ամ 25	1815	4	Ենթ B-3	Բացատ Առ. Ծառ. հց,թխ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Կեչի,հացի,թխկի	236		5900
	32	29	2,4	Հս-ամ 5	1660	4	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,1) տծ	Փոսերով	Անտառմշակույթի հիմնում	Տանձենի խնձորենի			600 600
	32	33	0,7	Հս-25	1860	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Կեչի,հացի,թխկի	28		700
	32	39	2,2	Հս-ալ 30	1750	4	Տրխ C -2	Հատված տարածք		Հանքայնացում				
	33	4	2,8	Հս-ամ 15	1575	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Կեչի,հացի,թխկի	112		2800
	33	11	1,0	Հս-ամ 5	1700	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի	40	1000	

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Պիրքարություն	ԾՄԲ, մ	Բունիտե	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման երանակ	Անտառվերականգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ		
	33	25	5,8	Հս-ալ 15	1810	4	Ենթ B-3	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կեչի		15430 7715			
	33	32	1,6	Հս-ամ 25	1760	4	Ենթ B-3	Հատված տարածք	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	96				
	34	6	2,9	Հս-ալ 5	1610	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի Հացի,թխկի,լորի		7720 3860			
	34	21	1,8	Հս-ալ 5	1625	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	90 1,8				
	34	28	5,5	Հվ-ալ 20	1555	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. Ծառ. կ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի,լորի	220		5500		
	34	36	16,1	Հվ-ալ 20	1575	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի,լո	535		16100		
	34	49	5,9	Հս-ամ 10	1560	4	Բոշխ C -4	Բացատ Առ. Ծառ. ուռ, բ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի,լո	295		5900		
	34	51	1,1	Հս-ամ 25	1650	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	70				
Ընդամենը		530,6		Բացատ – 312,8հա Նոսրուտ – 74,3հա Ցածր լրիվություն -137,2հա Հատված և չվերականգնված–3,8հա Զմիակցված կուլտուրա–2,5հա								Կաղնի	15339	76095		
												Հաճարի	49,8			
												Սոճի		286290		
												Հացի,թխկի,լորի,կեչի			63045	185430
												Տանձենի,հնձորենի				7990
												Ընդամենը	15388,8	425430	193420	
Գյուլագարակի	1	5	3,1	Հվ-ալ 25	1625	3	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	136				
	1	28	0,7	Հս-ալ-20	1620	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	28		700		
	1	30	1,3	Հվ-ալ 15	1825	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի Թխկի, կեչի		3460 1730			
	2	1	3,7	Հս-ամ5	1570	4	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	40 2,5				
	2	31	2,2	Ամ-25	1705	2	Շուղ C -2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	97				
	2	42	2,1	Ամ 20	1735	3	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	66				
	2	68	1,2	Հս-ամ 30	1910	4	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)			Հանքայնացում					
	2	105	2,0	Ամ 25	1935	4	Ենթ C -2	Ցածր լրիվության	Հարթակներով	Բնական վերականգնման	Կաղնի	44				

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Պիրքարություն	ԾՄԲ, մ	Բունիտեղ	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման երանակ	Անտառվերականգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
								ձառուտ (0,3)	700 հատ	օժանդակում	հաճարի	2		
3	5	2,3	Հս-ամ 20	1550	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	115 2,3		
3	9	1,8	Հս-ամ 25	1625	3	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4)	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	60		
4	23	1,2	Հս-10	1490	2	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4)	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	40		
4	76	2,1	Հս-ալ 30	1720	3	Շուղ C -2	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,3)	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,3)		Հանքայնացում				
4	80	2,3	Հս-ալ 30	1740	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,1)	Նոսրուտ (0,1)		Հանքայնացում				
5	26	3,5	Հս-ալ 10	1550	4	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4)	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4)	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	110		
5	45	10,8	Հս-ալ 10	1540	4	Տրխ C -2	Պարապուտ Առանձ. ծառ կ,բ,թխ,հ	Պարապուտ Առանձ. ծառ կ,բ,թխ,հ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Թխկի, հացի, լորի,կեչի	432		10800
5	65	1,8	Հվ-ալ 25	1735	4	Շուղ C -2	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,3) Սոճի	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,3) Սոճի	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	80		
5	78	3,9	Հվ-ալ 20	1730	4	Եալ B-2	Պարապուտ Առանձ. ծառ Կ	Պարապուտ Առանձ. ծառ Կ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Սոճի Թխկի, հացի, լորի,կեչի		10380	5190
6	3	1,4	Հս-ամ 20	1460	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,1)	Նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	70 1,4		
6	9	2,1	Հս-ամ 15	1435	2	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,3)	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	92		
6	13	1,7	Հս-ամ 25	1450	2	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4) Ս	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4) Ս	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	38 4		
6	49	0,8	Ամ-25	1580	3	Տրխ C -2	Բացատ	Բացատ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի,թխկի	32		800
8	1	9,5	Հս-ամ 25	1600	4	Տրխ C -2	Պարապուտ Առանձ. ծառ տ,խնձ	Պարապուտ Առանձ. ծառ տ,խնձ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Թխկի, հացի, լորի,կեչի	380		9500
8	5	1,3	Հս-ամ 20	1565	2	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4) Ս	Ցածր լրիվության ձառուտ (0,4) Ս	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	43		
8	18	3,2	Հս-ամ 25	1800	4	Տրխ C -2	Բացատ	Բացատ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Թխկի, կեչի	128		3200
8	20	28,8/22	Հվ-ամ 20	1800	4	Տրխ C -2	Բացատ	Բացատ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Թխկի, կեչի	880		22000

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Պիրքարություն	ԾՄԲ, մ	Բոնիտեռ	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման եղանակ	Անտառվերականգնման եղանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմնաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
	8	25	1,2	Հվ-ամ 25	1770	4	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		3200 1600	
	8	26	2,8	Հս-ալ 20	1800	4	Տրխ C -2	Պարապուտ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի	50	7420	
	8	27	3,6	Հվ-ալ 25	1770	3	Տրխ C -2	Բացատ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		9580 4790	
	9	5	1,6	Հվ-ամ 25	1465	3	Տրխ C -2	Բացատ Առ. ծառ. տձ. ք. լ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի հացի	67		1600
	9	24	4,3	Հս-10	1460	4	Տրխ C -2	Պարապուտ Առանձ. ծառ .ք	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		11440 5720	
	9	25	3,4	Հս-ալ 20	1450	3	Տրխ C -2	Պարապուտ Առանձ. ծառ .ք	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		9040 4520	
	9	43	4,4	Հս-30	1650	4	Շուղ C -2	Նոսրուտ (0,2)		Հանքայնացում				
	9	57	1,7	Հս-ամ 25	1450	3	Տրխ C -2	Պարապուտ Առ. ծառ .ք, հ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		4520 2260	
	9	60	1,9	Ամ-25	1500	3	Տրխ C -2	Պարապուտ Առ. ծառ .ք	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի	80		1900
	9	63	1,1	Հս-ամ-25	1545	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	70		
	9	65	0,7	Հս-20	1500	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. ծառ, ք, հ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Թխկի, հացի, լորի, կեչի	28		700
	9	68	3,1	Հս-ամ 5	1590	4	Տրխ C -2	Պարապուտ Առանձ. ծառ .ք,	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Թխկի, հացի, լորի, կեչի	124		3100
	9	83	3,3	Հս-20	1400	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	165 3,3		
	9	88	4,8	Հս-ալ 20	1400	3	Տրխ B-3	Բացատ Առ. Ծառ. ք, կ, ուռ	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի	192		4800
	10	78	1,2	Հս-ալ 25	1150	3	Տրխ C -2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	60 1,2		
	10	80	1,4	Հս-10	1165	4	Տրխ C-2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	70 1,1		
	10	86	1,5	Հս-ամ 25	1395	4	Տրխ C-2	Բացատ Առ. ծառ. ք, թխ, հց	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի	60		1500
	10	87	3,3	Հս 15	1285	4	Տրխ C-2	Բացատ Առ. ծառ. ք, թխ, հց	Խրամատներով 3000 զծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի	198		3300

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Պիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բունիտե	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման երանակ	Անտառվերականգնման երանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
	10	88	4,3	Հս 15	1330	4	Տրխ C-2	Բացատ Առ. ծառ. բ. թխ, հց	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի	172		4300
	11	6	9,2	Հվ-25	1575	4	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	405		
	11	15	14,1	Հվ-ամ 20	1550	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. ծառ. հ, բ, տ	Խրամատներով 2500 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		31020 15510	
	11	17	1,7	Հվ-ալ 25	1590	4	Տրխ B-1	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	75		
	11	19	8,0	Հվ-ամ 25	1640	3	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	352		
	11	23	2,3	Հս-ալ 25	1725	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. ծառ. հ, բ, տ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի, կեչի	92		2300
	11	32	0,9	Հս-ալ 20	1750	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. ծառ. հ, բ, տ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի, կեչի	36		900
	11	33	18,6	Հս-25	1800	4	Տրխ C -2	պարապուտ Առ. ծառ. հ, բ, տ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի, կեչի	744		18600
	11	37	1,8	Ավ-25	1675	3	Հցխ C -2	Նոսրուտ	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժ	Կաղնի հաճարի	90 1,8		
	12	2	2,6	Հս-ալ 10	1475	3	Տրխ C-2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժ	Կաղնի հաճարի	130 2,0		
	12	4	0,9	Հս-ամ 15	1475	3	Տրխ C -2	Բացատ Առ. ծառ. հ, բ, տ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի,	36		900
	12	26	3,9	Հս-ամ 20	1650	3	Տրխ C-2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	195 3,9		
	12	36	2,8	Հս-10	1750	3	Տրխ C-2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի Հաճարի	140 2,8		
	12	46	7,5	Հս-25	1685	3	Տրխ C-2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժ	Կաղնի Հաճարի	375 7,5		
	14	1	12,8	Հս-ալ 25	1875	4	Եալ B-2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի հաճարի	640 12,8		
	14	20	6,1	Հվ-ալ 25	1780	4	Եալ C -2	Պարապուտ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Սոճի կաղնի		16230 8115	
	14	23	3,7	Հս-15	1745	3	Տրխ B-3	Բացատ Առ. ծառ. հ, բ, տ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի, կեչի	148		3700
	14	27	1,2	Հս-20	1800	4	Տրխ C -2	Բացատ Առ. ծառ. հ, բ, տ	Խրամատներով 3000 զձմ/հա	Անտառոձակույթի հիմնում	Կաղնի Հացի, թխկի, կեչի	48		1200
	14	28	1,9	Ավ 25	1900	4	Տրխ B-2	Պարապուտ	Խրամատներով	Անտառոձակույթի հիմնում	Սոճի		5060	

Անտառայտության անվանումը	Քառակուսի N	Հատված N	Մակերեսը, հա	Պիրքադրություն	ԾՄԲ, մ	Բռնիտեր	Անտառի տիպ	Հողատեսք	Հողի նախապատրաստման եղանակ	Անտառվերականգնման եղանակ	Վերականգնվող տեսակը	Սերմերի քանակը, կգ	Սերմնաբուսակների քանակը, հատ	Տնկանյութի քանակը, հատ
									3000 գծմ/հա		Կեչի		2530	
	14	29	1,9	Հվ-25	1900	4	Տրխ B-2	Պարապուտ	Խրամատներով 3000 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կեչի		5060 2530	
	14	30	2,7	Հս-25	1910	4	Եալ B-2	Նոսրուտ (0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	173		
	14	63	2,8	Հս-ամ 20	1885	4	Եալ C -2	Նոսրուտ (0,1)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	179		
	16	36	5,0	Ավ-25	1825	4	Եալ B-2	Նոսրուտ(0,2)	Հարթակներով 1000 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	320		
	17	9	4,2	Հվ-ամ 20	1875	4	Եալ B-2	Բացատ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Կաղնի Կեչի,Թխկի	126		3570
	18	37	6,8/3,6	Հվ-Ամ 25	2000	4	Տրխ C-2	Պարապուտ	Խրամատներով 2500 գծմ/հա	Անտառմշակույթի հիմնում	Սոճի կեչի		7920 4960	
	19	5	1,3	Հս-5	1275	3	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության կուլտուրա (0,3)	Հարթակներով 700 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	55		
	19	6	20,9	Ավ 20	1050	4	Տրխ C -2	Ցածր լրիվության ծառուտ (0,4) U	Հարթակներով 500 հատ	Բնական վերականգնման օժանդակում	Կաղնի	668		
Ընդամենը			283,9	Բացատ և պարապուտ – 153,7հա Նոսրուտ – 60,5հա Ցածր լրիվության ծառուտ – 69,7հա							Կաղնի	9349	59880	
	Հաճարի	48,6												
	Սոճի										116910			
	Հացի,թխկի,կեչի										11750	104560		
	Ընդամենը	9397,6									188540	104560		
Ամբողջը			814,5	Բացատ և պարապուտ – 466,5հա Հատված և չվերականգնված տարածք, նոսրուտ – 138,6հա Ցածր լրիվութ. ծառուտ - 206,9հա Չմիակցված սաղարթով – 2.5հա							Կաղնի	24688	135975	
	Հաճարի	98.4												
	Սոճի										403200			
	Հացի,թխկի,կեչի										74795	289980		
	Տանձենի,հնձորենի											7990		
	Ամբողջը	24796,4									613970	297980		

Աղյուսակ 45. Անտառվերականգնման նախատեսվող տարածքների սերմերի և սերմնաբուսակ-տնկիների պահանջը ըստ անտառպետությունների

№	Անտառպետություն	Վերականգնման նախատեսվող մակերեսը, հա	Սերմերի և տնկիների պահանջը		
			Տեսակը	Սերմ, կգ	Սերմնաբուսակ, տնկի, հատ
1	Ստեփանավանի	530,6	Կաղնի	15339	76095
			Հաճարի	49,8	
			Սոճի		286290
			Հացի,թխկի,կեչի,լորի		248475
			Խնձորենի,տանձենի		7990
			Ընդամենը	15388,8	618850
2	Գյուլագարակի	283,9	Կաղնի	9349	59880
			Հաճարի	48,6	
			Սոճի		116910
			Հացի,թխկի,լորենի,կեչի		116310
			Ընդամենը	9397,6	293100
			Ամբողջը անտառտնտեսությունում		814,5
Հաճարի	98,4				
Սոճի		403200			
Հացի,թխկի,լորենի,կեչի		364775			
Խնձորենի,տանձենի		7990			
Ընդամենը	24786,4	911950			

9.4. Տնկանյութի աճեցում

2021-30թթ. ժամանակաշրջանում նախատեսվում է անտառի հիմնում ոչ անտառաձածկ մակերեսում 605,1 հեկտարի վրա՝ տարեկան մոտ 60 հեկտար: Տնկանյութի տեսականու ընտրությունը կատարվել է ելնելով կոնկրետ անտառաճման պայմաններից, հարմարվածության և արժեքավոր տեսակների վերականգնման և կենսաբազմազանության պահպանման հանգամանքներից:

2021-30թթ. համար ահրաժեշտ տնկանյութը, ներառյալ նաև բուսակները և լրացման անհրաժեշտ 20%-ը կազմում է 1094328, իսկ միայն վերականգնման համար սերմերի պահանջը գնահատվել է 24786,4կգ, նույն թվում խոշորատեջ կաղնին 24688կգ, հաճարը 98,4կգ:

Անտառային բացատներում և բուսականությունից ազատ (պարապուտ) տարածքներում անտառվերականգնման միջոցառումներ նախատեսվում է հիմնականում արևելյան կաղնու սերմերի ցանքով, ինչպես նաև սոճի, հացի, թխկի, լորենի և կեչի ծառատեսակների տնկիների հետ խառը անտառմշակույթների հիմնում, ինչպես նաև սոճու (գլխավոր տեսակ) և հացի, թխկի, կեչի ծառատեսակների տնկիների խառը անտառմշակույթների հիմնում:

Անթրոպոգեն նոսրուտներում հիմնականում նախատեսվում է կաղնու և մասամբ հաճարենու սերմերի ցանքով խառը անտառմշակույթների հիմնում:

Ցածր լրիվության 206,9 հեկտար ծառուտներում լրիվության բարձրացման նպատակով նախատեսվում են բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումներ՝ հանքայնացման և սերմերի ցանքով:

Միայն անտառտնտեսության անտառապատման և վերականգնման նախատեսվող ծավալների տնկանյութի տարեկան պահանջարկը բավարարելու համար պահանջվում է ընդհանուր 0,7 հեկտար մակերեսով տնկարան (աղյուսակ 46):

Աղյուսակ 46. Անհրաժեշտ տնկանյութի աճեցման հաշվարկ

Աճեցվող տեսակը	Տարեկան պահանջվող տնկանյութը, հատ	1 հա-ից բուսակների ստացման նորման, հազ. հատ	Տարեկան ցանքի մակերեսը, հա	Ցանքաշրջանառության դաշտերի թիվը	Տնկարանի ընդհանուր մակերեսը, հա	Սերմերի ցանքի նորման կգ/հա	Ցանքի համար տարեկան անհրաժեշտ սերմերի քանակը, կգ
Սոճի	48384	800	0,060			60	3,6
Կաղնի	13597	400	0,034			3450	117,3
Հացի	11000	400	0,035			230	8,05
Թխկի	10000	400	0,025			230	5,75
Կեչի	10000	400	0,025			50	1,25
Լորենի	5477	400	0,014			170	2,38
Տանձենի, խնձորենի	799	600	0,001			60	0,06
Ընդամենը	98489		0,194	4	0,776		138,39

Ստեփանավանի անտառտնտեսությունում տնկանյութի աճեցումը մինչև 1990-ական թվականների սկիզբը համարվել է գերակա ուղղություն և տարեկան աճեցվել է բազմատեսակ միլիոնավոր բարձրորակ բուսակներ և տնկիներ:

Ստեփանավանի անտառտնտեսության տնկարանային տնտեսության մակերեսը 2008թ. կառավարման պլանով եղել է 17հա, թեև նախորդ կառավարման շրջանում շատ մանր հատվածներով տնկարանային աշխատանքներ են իրականացվել ընդհանուր 20 հեկտարի վրա, նույն թվում Ստեփանավանի անտառապետությունում 4,2հա (ք.22 հ.50- 1հա, ք.23 հ.7,10,14,72 ընդհանուր 3,9հա և ք.23 հ.73-03հա), Գյուլագարակի անտառապետությունում 15,8հա (ք.5 հ.1-11,4հա, ք.4 հ.3,8,38,39,44 ընդհանուր 2,4հա) և քառակուսի 6 հատված 19 - 2հա, ընդ որում առանձին հատվածներում դեռևս առկա են գերաճ տնկիներ, ինչպես օրինակ Գյուլագարակի անտառապետության ք.5, հ.1-ում ընդհանուր 11,4հա մակերեսով տնկարանում վերջին 3-4 տասնամյակներում հիմնված և ներկայումս առկա մինչև 20 տարեկան մոտ 10 տեսակների գերաճ տնկիներ: Նվաճ տարածքներից 12,4 հեկտարը, հիմնականում գերաճ սոճուտներ, փոխադրվել է անտառաձածկ մակերես և նշանակվել է մատղաշի խնամք, իսկ 4,0հա ընդհանուր մակերեսով տարածք՝ Ստեփանավանի անտառապետությունում՝ 2,9հա (ք.22, հ. 50՝ 1հա, ք.23, հ. 7՝ 0,6հա, ք.23, հ. 72՝ 1,3հա),

Գյուլագարակի անտառպետությունում՝ 1,1 հա (ք.4, հ. 3՝ 0,6հա, ք.4, հ. 39՝ 0,5հա), թողնվել է տնկարանի տակ:

Տնկարանի ցանքսի և անտառապատման ու անտառվերականգնման համար անհրաժեշտ սերմերի քանակությունը անհրաժեշտ է հավաքել դաշտային գույքագրման ժամանակ առանձնացված ընդհանուր 113,2հա մշտական անտառսերմնային տեղամասերից, նույն թվում հաճարին 24հա, կաղնին 44,2հա, սոճին 25,7հա, կեչին 12հա, իսկ հացին, թխկին, տանձենին և խնձորենին, այդ տեսակների մասնակցությամբ խառը կազմով ծառուտներից (աղյուսակ 47):

Աղյուսակ 47. Տեղեկագիր անտառսերմնային մշտական տեղամասերի

№	Անտառպետության անվանումը	Գլխավոր ծառատեսակը	Քառակուսու N	Հատվածի N	Մակերեսը, հեկտար	Ծառուտի կազմը	Լանջի թերթությունը	ԾՄԲ	Բնիտեսը	Լրիվությունը	Մակերեսը	
1	Գյուլագարակի	Հաճարի	1	60	3,7	10հ 6հ2թխ1կջ1թղ	Հս-ալ 30	1890	3	0,3 0,4	130	
			2	33	3,5	9հ1թ+թխ 6թ4հ	Ամ-20	1650	3	0,3 0,3	140	
			2	101	6,2	7հ3թ	Հս-ալ 30	1835	3	0,6	110	
			3	30	2,9	8հ2թ	Հս-ամ 25	1815	3	0,5	120	
			15	25	7,7	6հ2ս2թ	Հս-25	1750	3	0,6	110	
			Ընդամենը				24,0					
		Կաղնի	3	7	2,0	4կ3թ2հ1լ	Հս-ամ 20	1760	4	0,6	120	
			13	11	3,6	6կ2թ1հ1թխ	Ամ 30	1700	4	0,6	110	
			Ընդամենը				5,6					
		Սոճի	4	4	3,8	10ս 8թ1հ1կ	Հս-ալ 20	1510	2	0,3 0,4	70	
			4	11	1,4	10ս	Հս-ալ 5	1460	2	0,6	70	
			5	6	1,8	10ս	Հս-ալ 5	1435	2	0,6	70	
			6	39	2,1	10ս	Հս-ամ 20	1515	2	0,5	60	
			6	46	2,6	5ս3հ2թ+թխ 7թ3հ	Հս-ամ 20	1525	3	0,3 0,3	90	
			6	47	2,6	5ս2կ2թ+թխ	Հս-ամ 25	1575	3	0,4	80	
			7	2	0,9	7ս2թ1հ	Հս-20	1540	2	0,5	65	
			Ընդամենը				15,2					
		Լորի	11	26	1,9	7լ3թ	Հս-ամ 30	1350	4	0,6	90	
			Ընդամենը				1,9					
		Ընդամենը անտառպետությունում					52,1					
2	Ստեփանավանի	Կաղնի	23	41	1,6	10կ 8թ2կ	Հս-ամ 25	1570	3	0,3 0,4	150	
			23	71	3,5	7կ2հ1թ 4հ2թ2կ	Հս-ալ 20	1610	3	0,3 0,3	150	
			24	18	4,9	10կ+թխ+հ 8թ1հ1կ+թխ	Հս-ամ 30	1645	3	0,3 0,3	150	

№	Անտառապետության անվանումը	Գլխավոր ծառատեսակը	Քառակուսու N	Հատվածի N	Մակերեսը, հեկտար	Ծառուտի կազմը	Լանջի թեքությունը	ԾՄԲ	Բոնիտետը	Լրիվությունը	Տարիքը
			24	33	6,9	8կ2բ+թխ	Հս-ամ 30	1775	3	0,4	150
			24	38	4,0	7կ3բ+թխ	Հս-ամ 30	1800	4	0,7	110
			32	2	5,3	6կ3բ1ուտի	Հս-ալ 5	1500	4	0,6	110
			34	18	8,8	10կ+տձ	Ամ-15	1610	3	0,7	70
			34	24	3,6	10կ	Հվ-ալ 15	1590	2	0,6	70
			Ընդամենը		38,6						
		Սոճի	21	25	4,2	10ս	Հս-25	1755	1	0,6	70
			22	10	6,3	10ս	Հս-ալ 15	1590	1	05 04	70 40
			Ընդամենը		10,5						
		Կեչի	22	43	5,8	10կչ	Հս-25	1820	3	0,6	50
			22	45	1,7	8կչ2ար	Հս-25	1805	2	0,6	40
			25	13	4,5	7կչ2բ1ուտի	Հս-ամ 25	1650	4	0,5	55
			Ընդամենը		12,0						
Ընդամենը անտառապետությունում					62,8						
ԱՄԲՈՂՋԸ					113,2						

9.5 Նախատեսվող միջոցառումների արդյունքում անտառային տարածքների արդյունավետության բարձրացում

Ստուգիչ ժամանակաշրջանում անտառային հողերի արտադրողականության բարձրացման նպատակով անտառշինությամբ նախատեսվում են հետևյալ միջոցառումները:

- Անտառսերմնային բազաների հիմնում սելեկցիոն հիմքի վրա,
- Անտառային մշակույթների հիմնում,
- Ցածր լրիվության ծառուտների արտադրողականության բարձրացում,
- Բնական վերածին օժանդակող համալիր միջոցառումներ,
- Խնամքի հատումների իրականացում,
- Անտառպահպանական և անտառպաշտպանական աշխատանքների բարելավում,
- Ընտրովի սանիտարական հատումներ:

Սելեկցիոն հիմքի վրա անտառսերմնային բազաների հիմնումը նախատեսվում է բարձր ցանքսային հատկություններով և արժեքավոր ժառանգական հատկանիշներով օժտված սերմերի ստացման համար:

Բարձրարժեք և բարձր արտադրողական անտառային տեսակներով հիմնման միջոցով ընդլայնվում է անտառածածկ մակերեսը, վերականգնվում են հատված և քայքայված անտառները, ծառուտները ձևավորվում են ցանկալի ուղղությամբ, նպաստվում է կենսաբազմազանության հաստատմանը:

Խնամքի հատումները օժանդակում են ծառուտների նպատակային ձևավորմանը, մասնավորապես տեսակային կազմի բարելավմանը, որակական և տարածքային տեղաբաշխմանը, անտառի հողապաշտպան, ջրապաշտպան, սանիտարա-հիգիենիկ, էսթետիկական հատկությունների բարելավմանը և անտառների արդյունավետության բարձրացմանը:

Ընտրողական սանիտարական հատումները հնարավորություն են ընձեռում բարելավելու անտառի սանիտարական վիճակը, պահպանելու անտառածածկ մակերեսը ստուգիչ շրջանում, բարելավելու տեսակային կազմը և ստանալու ծառուտների լրացուցիչ աճ:

Համաձայն կառավարման պլանի նախագծի, նախատեսվում է 2020-29թթ շրջանում միջոցառումներ իրականացնել հետևյալ ծավալներով (աղյուսակ 48):

Աղյուսակ 48. 2021-30թթ շրջանում նախատեսված միջոցառումներ

№	Միջոցառման անվանումը	Մակերեսը, հա
1	Անտառային մշակույթների հիմնում ոչ անտառածածկ տարածքներում	605,1
1.1	Բացատներում և պարապուտ տարածքներում	466,5
1.2	Հատված տարածքներում և անթրոպոգեն նոսրուտներում	138,6
3	Բնական վերածին օժանդակող միջոցառումներ ցածր լրիվության ծառուտներում, հանքայնացում +սերմերի ցանքս	206,9
4	Ցանկապատման միջոցով 24000 գծմ	3300
	Ընդամենը	4112,0

2021-30թթ. ժամանակաշրջանի անտառային մշակույթների արտադրողականության որոշման համար մշակույթները պայմանականորեն հավասարեցված են ծառուտների I հասակային դասին, ընդ որում ասեղնատերևավոր ծառատեսակների միջին աճը հաշվարկված է II հասակային դասի ծառուտների միջին աճի 40%-ի չափով, իսկ տերևավոր ծառատեսակներինը՝ II հասակային աճի 60%-ի չափով:

Անտառի գույքագրման և գնահատման արդյունքներով I հասակային դասի 1հա-ի միջին աճը ասեղնատերևավոր ծառատեսակների համար 2,0մ³ է, իսկ տերևավոր տեսակների մոտ 1,30մ³ (աղյուսակ 49):

Աղյուսակ 49. 2021-30թթ. ժամանակաշրջանում հիմնման նախատեսված անտառմշակույթների աճի ցուցանիշները

№	Միջոցառման անվանումը	Չափի միավորը	Մակերեսը, հա	1հա-ի լրացուցիչ միջին աճը, մ ³	Սպասվելիք լրացուցիչ աճը նախագծվող տարածքում, մ ³
1	2021-30թթ. հիմնման նախատեսված մշակույթներ	հա	605,1		
1.1	Ասեղնատերևավոր	հա	115,5	2,0	231,0
1.2	Տերևավոր	հա	489,6	1,3	636,48
	Ընդամենը				867,48

Բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումների արդյունքում լրացուցիչ աճը կկազմի $3506,9 \times 0,2 \text{մ}^3$ հա (պայմանականորեն) = $701,38 \text{մ}^3$:

Այսպիսով, նախատեսվող միջոցառումների արդյունքում սպասվելիք լրացուցիչ տարեկան աճը կկազմի $1568,86 \text{մ}^3$:

Կառավարման պլանի նախագծում նախատեսվող համալիր միջոցառումների արդյունքում, անտառտնտեսության անտառային հողերում տեղի կունենա անտառաձածկ տարածքի տեսակարար կշռի ավելացում և ծառուտի կազմի բարելավում:

Անտառաձածկ մակերեսի ավելացումը նախատեսվում է անտառային բացատներում և անթրոպոգեն նսրուտներում անտառմշակույթների հիմնման, ինչպես նաև բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումների հաշվին:

Ինչպես երևում է Աղյուսակ 51-ից, 2021թ. համեմատությամբ անտառաձածկ մակերեսը ստուգիչ ժամանակաշրջանի վերջում (2030թ.) կանխատեսվում է ավելացում $235,5$ հա-ով, իսկ 2035թ. ևս $429,6$ հա-ով, ընդ որում հիմնականում ոչ անտառաձածկ տարածքներում հիմնադրվող անտառմշակույթների իրականացման հաշվին, իսկ բնական վերականգնմամբ 2030թ. 40 հա, 2035թ. ևս 20 հա հեկտարով՝ անթրոպոգեն նսրուտներում և մասամբ փոքր մակերեսով բացատներում, նչպես նաև պարապուտ տարածքներում սոճու, հաճարի և բոխու բնական վերականգնմամբ:

Հաշվարկը կատարվել է ընդունելով, որ անտառվերականգնման ծավալները իրականացվելու են 10 տարվա մոտավոր հավասար բաշխվածությամբ, որի դեպքում առաջին երեք տարիների հիմնված չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթների մոտ 30% -ը բավարար խնամքի և պահպանության պայմաններում կփոխադրվեն անտառաձածկ մակերես, իսկ մնացածը՝ հաջորդող 5 տարիներին:

Ոչ անտառաձածկ մակերեսի նվազումը 2030թ. $-645,1$ հա-ով, իսկ 2035թ. ևս 20 հա-ով բացատրվում է պարապուտ տարածքներում անտառապատման, նսրուտներում վերականգնման միջոցառումներով, ինչպես նաև վերը նշված բնական վերականգնմամբ:

Նախատեսվող միջոցառումների արդյունքում էական փոփոխություն է ակնկալվում նաև ծառուտների տեսակային կազմում: Հիմնական անտառկազմող ծառատեսակների որակական կազմը զգալիորեն փոխվել է ի հաշիվ ոչ անտառաձածկ տարածքների և ցածր արտադրողականության ու լրիվության ($0,3-0,4$) ծառուտների անտառապատման և անտառվերականգնման միջոցառումների:

Կաղնու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսների ավելացումը 2021թ. համեմատությամբ 2030թ. $122,5$ հա, իսկ 2035թ. ևս $279,6$ հեկտարով, բացատրվում է անտառային բացատներում, հատված տարածքներում և նսրուտներում կաղնու սերմերով այլ տեսակների հետ խառը անտառմշակույթների հիմնման և բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումների իրականացմամբ:

Նույն հիմնավորմամբ բացատրվում է սոճուտների տարածքների ավելացումը 2030թ. 65 հեկտարով, իսկ 2035 թ. ևս 90 հեկտարով, նույն թվում նաև պարապուտ տարածքներում սերմնային բնական վերականգնումը:

Հաճարենու գերակշռությամբ ծառուտներում 2021 թվականի համեմատությամբ 2030թ. կանխատեսվում է ավելացում 10հա, իսկ 2035թ. ևս 5 հեկտարով՝ անթրոպոգեն նոսրուտներում հաճարի սերմով իրականացվող բնական վերականգնման միջոցառումների հաշվին:

Անտառի կայուն կառավարման իրականացման դեպքում, ի հաշիվ բնական վերականգնված խառը կազմով բոխու գերակշռությամբ երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտներում իրականացվող մատղաշի խնամքի միջոցառումների, տեղի է ունենում ծառուտի կազմի բարելավում, ինչն էլ բնականաբար հանգեցնում է Կովկասյան բոխու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսի նվազեցմանը: Մյուս կողմից հատված տարածքների և անթրոպոգեն նոսրուտների, միջոցառումներ չնախատեսած՝ հատկապես բարձր թեքությունների տարածքներում կանխատեսվում է բնական վերականգնմամբ բոխու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսի ավելացում համապատասխանաբար 10 և 5 հեկտարով:

Հացի, թխկի, կեչի և լորենու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսների ավելացումները հիմնականում բացատրվում է անտառային բացատներում գլխավոր տեսակներ՝ կաղնու և սոճու հետ որպես ուղեկցող տեսակներ նշված ծառատեսակների հիմնման և առանձին տարածքներում կազմավորվող երիտասարդ ծառուտների կազմերի հնարավոր փոփոխություններով:

Ոչ անտառաձածկ տարածքներում, համապատասխան տնկիների տնկմամբ, կանխատեսվում է անտառային տանձենու և խնձորենու ծառուտների մակերեսների ավելացումը 2030թ ընդհանուր 4հա, իսկ 2035թ. ևս 4 հեկտարով:

Աղյուսակ 50. Տեղեկագիր անտառտնտեսության հողատեսքերում նախատեսվող փոփոխությունների

№	Հողատեսքի անվանումը	Չափի միավորը, հա	01.01.2021թ.	01.01.2030թ.	Փոփոխությունը	01.01.2035թ.	Փոփոխությունը, 01.01.2021թ., համեմատությամբ
1	Անտառային հողեր, ընդամենը	հա	8534,4	8534,4	-	8534,4	-
1.1.	Անտառաձածկ, ընդամենը	հա	6917,9	7153,4	+235,5	7583,0	+ 665,1
1.1.1.	Բնական ծագման անտառներ	հա	5580,8	5620,8	+40,0	5640,8	+60
1.1.2.	Անտառմշակույթներ	հա	1337,1	1532,6	+180,5	1942,2	+ 568,9
1.2.	Անտառային տնկարան	հա	4,0	4,0		4,0	
1.3.	Չմիակցված սաղարթով անտառմշակույթներ	հա	14,0	423,6	+ 409,6		
1.4.	Ոչ անտառաձածկ, ընդամենը	հա	1598,5	953,4	-645,1	933,4	-665,1
1.4.1.	Հատված և չվերականգնված տարածքներ, նոսրուտներ	հա	515,4	356,8	-158,6	346,8	- 168,6
1.4.2.	Բացատ և պարապուտ	հա	1083,1	596,6	-486,5	636,8	- 496,5
2.	Ոչ անտառային հողեր, ընդամենը	հա	338,6	338,6	-		
3.	Անտառտնտեսության ընդհանուր մակերեսը	հա	8873,0	8873,0		8873,0	

Աղյուսակ 51. Անտառածածկ մակերեսի տեսակային կազմի փոփոխությունն ըստ գերակշռող ծառատեսակների

№	Գերակշռող ծառատեսակը	Չափման միավորը	2021թ. փաստացի	Կանխատեսվում է			
				2030թ.	Փոփոխությունը 2021թ. նկատմամբ	2035թ.	Փոփոխությունը 2021թ. նկատմամբ
1	Սոճի	հա	1272,2	1337,2	+65	1427,2	+155
2	Եղևնի	հա	0,7	0,7	-	0,7	-
3	Կաղնի	հա	850,3	972,8	+122,5	1252,4	+402,1
4	Հաճարի	հա	1547,2	1557,2	+10,0	1562,2	+15
5	Բոխի	հա	2698,9	2708,9	+10	2713,9	+15
6	Հացի	հա	28,5	37,5	+9,0	58,5	+30,0
7	Թխկի	հա	38,0	45,0	+7,0	58,0	+20,0
8	Ակացիա սպիտակ	հա	5,8	5,8	-	5,8	-
9	Բարդի	հա	45,5	45,5	-	45,5	-
10	Կաղամախի	հա	3,1	3,1	-	3,1	-
11	Լորի	հա	17,0	21,0	+4,0	27,0	+10
12	Կեչի	հա	296,2	300,2	+4	306,2	+10
13	Տանձենի	հա	30,6	32,6	+2,0	34,6	+4,0
14	Խնձորենի	հա	15,0	17,0	+2,0	19,0	+4,0
15	Ուռի	հա	59,4	59,4	-	59,4	-
16	Արոսենի	հա	3,2	3,2	-	3,2	-
17	Սալորենի	հա	5,1	5,1	-	5,1	-
18	Թփեր	հա	1,2	1,2	-	1,2	-
Ամբողջը			6917,9	7153,4	+220,5	7583,0	+665,1

Քաժին 10. Անտառի պահպանություն

Անտառպահպանության խնդիրներն ու պահաբաժինների առանձնացումը

Պահպանության հիմնական խնդիրն է նվազագույնի հասցնել անտառային և այլ էկոհամակարգերի ու պաշարների չհամակարգված օգտագործումը, նվազեցնել հրդեհների ռիսկերը, ինչպես նաև բնական վերականգնման օժանդակման միջոցառումներով վերականգնել դեգրադացված անտառային տարածքները: Պահպանության գործողություններում ներառվում են՝

- Դեգրադացված անտառային էկոհամակարգերի վերականգնում, ինչը անհրաժեշտ է վտանգված տեսակների վիճակի բարելավման, ինչպես նաև անտառային հատվածների միասնականության և ամբողջականության ապահովման (Ֆրագմենտացիայի նվազեցման) համար՝ ներկայացված է թիվ 9 անտառվերականգնման միջոցառումներ բաժնում:
- Բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների (ԲԲԱԱ) առանձնացում և համապատասխան կառավարում: ԲԲԱԱ-ների կառավարման գործողությունները պետք է ուղղված լինեն հայտնաբերված արժեքների պահպանմանը և վերականգնմանը:

- Ինքնակամ հատումների ծավալների կրճատման նպատակով համալիր ծրագրի մշակում և իրականացում:
- Համայնքների կողմից օգտագործվող արոտավայրերի և խոտհարքների կայուն կառավարման սխեմաների մշակում՝ բացառելով անտառվերականգնման ենթակա անտառներում անասունների մուտքը, ընդ որում պետք է գտնվեն այդ անտառներից դուրս, իսկ խոտհարքերում (որոնք շատ դեպքերում անտառային բացատներն են) կատարվող գործողությունները չպետք է բացասաբար անդրադառնան սերմնային ինքնավերականգնման վրա, իսկ համեմատաբար բարձր թեւոյունների վրա գտնվող արոտավայրերի օգտագործումը չհանգեցնի էրոզիոն պրոցեսների ակտիվացմանը: Բնակավայրերից շատ մոտ գտնվող վերականգնման ենթակա տարածքների ցանկապատում՝ ընտանի կենդանիների մուտքն արգելելու նպատակով:

Անտառների պահպանության ուժեղացման, բնականոն վիճակի պահպանման, վիճակի բարելավման և կայուն կառավարման իրականացման նպատակով ամբողջ տարածքը բաժանվել է 27 պահաբաժինների (աղյուսակ 52):

Ամենամեծ պահաբաժնի մակերեսը 1084հա է (Ստեփանավանի անտառայտություն, 5-րդ պահաբաժին), ամենափոքրինը՝ 35հա (Գյուլագարակի անտառայտություն, 11-րդ պահաբաժին), պահաբաժինների միջին մակերեսը՝ 328,6հա: Պահաբաժինների չափը սահմանվել է հաշվի առնելով բնական պայմանները, բնակավայրերից հեռավորությունը և նորմալ հսկողության իրականացման հնարավորությունները: Հսկողության տեսանկյունից առավել վտանգավոր՝ բանուկ ճանապարհներին նախատեսվում է տեղադրել մշտական և շարժական ուղեփակոցներ:

Աղյուսակ 52. Ստեփանավանի անտառտնտեսության պահաբաժինները

№	Անտառայտության անվանումը	Պահաբաժնի համարը	Քառակուսու համարը	Մակերեսը, հա
1	Ստեփանավանի	1	2	157
		2	3, 4	295
		3	5	193
		4	6, 7, 8	319
		5	1,9, 10, 11, 12, 13, 14, 15	1084
		6	16, 17	495
		7	34	551
		8	21	202
		9	18, 19	248
		10	20	88
		11	22	209
		12	23	175
		13	24	299
		14	25, 26, 27	492
		15	28, 29, 30	573
		16	31, 32, 33	629
	Ընդամենը			6009

№	Անտառապետության անվանումը	Պահարաժնի համարը	Քառակուսու համարը	Մակերեսը, հա
2	Գյուլագարակի	1	1, 2, 3	406
		2	4-ից 50%, 5-ից 1/3	124,5
		3	4-ից 50%, 5-ից 1/3	128,5
		4	14, 15, 5-ից 1/3	383
		5	16, 17, 18	358
		6	6, 7, 8	368
		7	9	296
		8	10	173
		9	11, 12, 13	505
		10	19	87
		11	20, 21	35
	Ընդամենը			2864
3	Ամբողջը			8873

10.1. Ճանապարհային ցանց

Ստեփանավանի տարածաշրջանը, որտեղ տեղաբաշխված են Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառները, հանրապետության գլխավոր կոմունիկացիոն ուղիներին միացված է Երևան-Վանաձոր-Ստեփանավան ասֆալտապատ ճանապարհով:

Անտառտնտեսական ճանապարհները բնութագրող հիմնական տարրերն են.

- Օգտագործման գոտի - հողաշերտի այն հատվածը, որի վրա կառուցված է ճանապարհը: Հողային շերտի լայնությունը կախված է ճանապարհի կարգից.
  - 1-ին կարգ - 6,5մ և ավելի
  - 2-րդ կարգ - 4,5-6,4մ
  - 3-րդ կարգ - 4,4մ և պակաս:
- Անցումային գոտի, որտեղով կատարվում է երթևեկությունը,
  - 1-ին կարգ - 5,5մ և ավելի լայնություն
  - 2-րդ կարգ - 3,5-5,4մ լայնություն
  - 3-րդ կարգ - անցումային մասի լայնությունը հաշվի չի առնվում:
- Ջրատար առվակներ (կյովետներ) - ջրհեռացման խողովակներ կառուցվում և տեղադրվում են ճանապարհի երկու կողմից և լայնությամբ մակերեսային և գրունտային ջրերի հեռացման համար, որոնց բացակայությունը ճանապարհների փչացման հիմնական պատճառն է:
- Հողային պաստառ – կողային առուների միջև ընկած հողաշերտն է, որի վրա կառուցվում է ճանապարհի երթևեկելի մասը: Խճով, բետոնով, ասֆալտ-բետոնով կամ որևէ այլ ամուր շինությունով կառուցվածներն ամուր պատվածքով ճանապարհ են: Շատ հաճախ անտառմիջյան ճանապարհները լինում են բնահողային:

Անտառտնտեսությունում անտառային ճանապարհները ծառայում են ինչպես անտառտնտեսական, այնպես էլ հակահրդեհային նպատակների համար և դժվար է դրանք տարանջատել:

Ճանապարհները հիմնականում փափուկ (բնահողային) գրունտով են, սեզոնային օգտագործման, թեև մի մասում պարբերաբար կատարվում է մասնակի վերանորոգում ամբողջ տարի օգտագործման նպատակով, սակայն ջրհեռացման կյուվետների, խողովակների և խճաճածկի բացակայության հետևանքով ճանապարհների վիճակն անմխիթար է:

Ճանապարհային ցանցի ընդհանուր երկարությունը 195կմ է, նույն թվում՝ Վանաձոր Ստեփանավան 26,5կմ, համայնքային նշանակության 89,0կմ և գրունտային անտառային ճանապարհներ՝ 79,5կմ: Ճանապարհների ձգվածությունը 1000հա-ի հաշվով կազմում 34կմ (աղյուսակ 53, քարտեզ 12): Անտառկառավարման 10 տարիների համար նախատեսվում է անտառտնտեսական և հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների վերանորոգում ընդհանուր 25կմ:

Աղյուսակ 53. Ճանապարհային ուղիների բնութագիրը

№	Ճանապարհների տեսակները	Ճանապարհների երկարությունը, կմ
1	Վանաձոր-Ստեփանավան	26,5
2	Համայնքային նշանակության	89
3	Անտառտնտեսական և հակահրդեհային նշանակության	79,5
4	Անտառտնտեսությունում	195

10.2. Պահպանություն անտառային հրդեհներից

Անտառային հրդեհները լինում են գետնատարած, երբ այրվում է թափուկը, խաշամը, մամռային և խոտային ծածկույթը, շատ հաճախ նաև ենթանտառը, մատղաշը, իսկ սովորաբար ծառերը քիչ են վնասվում:

Շատ վտանգավոր է սաղարթային հրդեհը, երբ խաշամի, թափուկի հետ միասին այրվում է ծառերի սաղարթը, որի դեպքում այն ընթանում է թռիչքաձև:

Ելնելով եղանակային պայմաններից տարբերակվում են.

- Արտակարգ հրդեհավտանգ - երբ դիտվում է երկարատև տաք, չոր եղանակ և օդի միջին ջերմաստիճանը 20°-ից բարձր է, իսկ հարաբերական խոնավությունը 40%-ից ցածր:
- Ուժեղ հրդեհավտանգ - այն վայրերը, որտեղ երկար ժամանակ դիտվում է չոր եղանակ, երբեմն թույլ տեղումներով, իսկ հարաբերական խոնավությունը 40-60% է:
- Թույլ հրդեհավտանգ - երբ հաճախակի անձրևներ են տեղում և անտառային թաղիքը խոնավ է:
- Ոչ հրդեհավտանգ, երբ երկարատև անձրևներ են և հարաբերական խոնավությունը 80%-ից բարձր:

Անտառների հրդեհավտանգությունը բնորոշվում է անտառի տիպով, ծառատեսակների կենսաբանական առանձնահատկություններով:

Անտառի գույքագրման ընթացքում յուրաքանչյուր քառակուսու համար որոշվել է հրդեհավտանգության դասը և տվյալները մշակել են համակարգչային ծրագրով, նույնիսկ ըստ հատվածների և քարտեզագրվել:

Անտառտնտեսության տարածքներում հրդեհավտանգության նիջին դասը 2,29 է՝ Ստեփանավանի անտառպետությունում 2,28, Գյուլագարակի անտառպետությունում՝ 2,32:

Անտառտնտեսությունում 1-ին հրդեհավտանգության տարածքները կազմում են ամբողջ տարածքի 18,2%-ը (1618հա), 4-րդ դասը 5,3% (470հա), իսկ 2-րդ և 3-րդ հրդեհավտանգության դասերը համապատասխանաբար 39,3% (3483հա) և 37,2% (3302հա) (աղյուսակ 54):

Անտառտնտեսության կառավարման պլանի տասնամյա գործողությունների պլանում նախատեսվել են նախազգուշացնող ցուցատախտակների տեղադրում, հանգստի և ծխելու տեղերի առանձնացում, ջրավազանների կառուցում, կրակմարիչների ձեռք բերում, հակահրդեհային ճանապարհների վերանորոգում, հանդիպումներ հարակից համայնքներում՝ հակահրդեհային իրազեկության բարձրացման և հակահրդեհային միջոցառումների իրականացման թեմաներով և այլն: Անհրաժեշտ է զարգացնել անտառային հրդեհներին արագ արձագանքման կարողությունները:

Աղյուսակ 54. Տեղեկագիր անտառային հողերի տեղաբաշխման ըստ հրդեհավտանգության դասերի

Անտառպետություն	Հրդեհավտանգության դասը, հա				Ընդամենը	Միջին դասը
	1	2	3	4		
Ստեփանավանի	1184	2307	2145	373	6009	2,28
Գյուլագարակի	434	1166	1148	97	2864	2,32
Ընդամենը	1618	3483	3302	470	8873	2,29
% %	18,2	39,3	37,2	5,3	100	

Աղյուսակ 55. Տեղեկագիր հակահրդեհային միջոցառումների

№	Միջոցառումներ	Չափի միավորը	Նախատեսվում է
1.	Նախազգուշական միջոցառումներ		
1.1.	Խորհրդակցություններ խոշորացված համայնքներում և բնակավայրերում	հանդիպում	15
1.2.	Մշտական ցուցատախտակներ	հատ	12
1.3.	Հանգստի և ծխելու տեղերի առանձնացում	հատ	15
2.	Հակահրդեհային կառուցումներ		
2.1.	Հակահրդեհային ճեղքվածքների կառուցում	կմ	2
2.2.	Հանքայնացված շերտերի կառուցում	կմ	2
2.3.	Ջրավազանների կառուցում	հատ	3
2.4.	Հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների վերանորոգում	կմ	10
3.	Հակահրդեհային սարքավորումների ձեռքբերում		
3.1.	Ավտոմեքենա	հատ	1
3.2.	Մոտոցիկլետ	հատ	2
3.3.	Կրակմարիչներ	հատ	20
3.4.	Օժանդակ սարքավորումներ	լրակազմ	3
4.	Կրակմարող կամավոր խմբերի կազմավորում	խումբ	2

Բաժին 11 Անտառտնտեսության կառավարում

Անտառտնտեսության կառավարման նպատակն է ապահովել համապատասխան մարդկային ռեսուրսներ և ստեղծել տեխնիկական հզորություններ կառավարման համար, ինչպես նաև հայթայթել ֆինանսավորման նոր աղբյուրներ՝ անտառտնտեսության կանոնադրական նպատակների իրականացման համար լրացուցիչ ֆինանսավորում ստանալու նպատակով:

«Ստեփանավանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի տնօրենի ենթակայությամբ առաջարկվում է ստեղծել մոնիթորինգի և գիտության միավոր (1 աշխատակից) և էկոլոգոսաշրջության միավոր (1 աշխատակից): Նրանք պետք է անցնեն հատուկ մասնագիտական վերապատրաստում և իրականացնեն արգելավայրի և ընդհանուր անտառտնտեսության համապատասխան գործառույթները:

Տնօրենի ենթակայությամբ հասարակայնության հետ կապերի պատասխանատուն պետք է համակարգի արգելավայրի և անտառտնտեսության իրազեկության և էկոկրթության աշխատանքները:

Տնօրենի ենթակայությամբ միջոցների համալրման պատասխանատուն պետք է իրականացնի ֆինանսավորման նոր աղբյուրների հայթայթման գործառույթը:

Անտառտնտեսության տնօրենը և հիմնական գործառույթներն իրականացնող պատասխանատուները պետք է սերտորեն համագործակցեն Անտառային կոմիտեի և «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի համապատասխան բաժինների հետ և ստանան անհրաժեշտ աջակցությունը:

Անտառտնտեսության գործառույթների կազմակերպման և պատշաճ իրականացման համար անհրաժեշտ են համապատասխան մարդկային և տեխնիկական հզորություններ: Մասնավորապես անհրաժեշտ է անձնակազմի կարճաժամկետ և երկարաժամկետ վերապատրաստման ծրագրերի մշակում և իրականացում՝ անտառների և կենսաբազմազանության պահպանության և մոնիթորինգի, անտառի պաշտպանության, էկոլոգոսաշրջության զարգացման, ֆինանսական միջոցների համալրման և այլ ուղղություններով:

11.1 Անտառի և կենսաբազմազանության պահպանություն

Անտառների և կենսաբազմազանության պահպանությունն ուղղված է լանդշաֆտային և կենսաբանական բազմազանության բնականոն զարգացման ապահովմանը, լեռնային անտառային էկոհամակարգերի և դրանց բնորոշ հազվագյուտ և արժեքավոր բույսերի ու կենդանիների պահպանությանն ու վերարտադրությանը:

11.2 Մոնիթորինգ և գիտական ուսումնասիրություններ

Անտառտնտեսության տարածքում մոնիթորինգը և գիտական ուսումնասիրությունները կիրականացվեն «Ստեփանավանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի տնօրենի ենթակայությամբ ստեղծված մոնիթորինգի և գիտության միավորը Անտառային կոմիտեի և «Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի գլխամասի համապատասխան պատասխանատուների հետ համատեղ և պետք է սերտորեն համագործակցի գիտական և ուսումնական հաստատությունների (ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիա, համալսարաններ) և ՀԿ-ների հետ: Անրիաժեշտ է գտնել և ներգրավել այն հաստատությունները և հետազոտողներին, որոնք հետաքրքրված են հատկապես արգելավայրի տարածքում որոշակի տեսակների/էկոհամակարգերի վերաբերյալ թիրախային ուսումնասիրություններ իրականացնելու հարցում: Մոնիթորինգի դաշտային աշխատանքների իրականացմանն անհրաժեշտ է ներգրավել կամավորների՝ ՀԿ-ներ, դպրոցներ, համալսարանների ուսանողներ և այլն:

Անտառտնտեսության անձնակազմը պետք է աջակցի գիտնականներին, հետազոտողներին, կամավորներին՝ մոնիթորինգի և գիտական ուսումնասիրությունների դաշտային աշխատանքների իրականացման ընթացքում:

11.2.1 Մոնիթորինգի ծրագիր

Կենսաբազմազանության մոնիթորինգի համակարգի ներդրման հիմնական նպակակն է կանխատեսել բնական և մարդածին ազդեցությունների հետևանքով առաջ եկած գործընթացների զարգացումը և կատարել կանխատեսումներ դրանց հետագա ընթացքի վերաբերյալ: Ստացված մոնիթորինգային տվյալները պետք է օգտագործվեն անտառտնտեսության տարածքում իրականացվող կառավարման գործողություններում համապատասխան փոփոխություններ և շտկումներ կատարելու համար՝ ուղղված էկոհամակարգերի, բնական միջավայրերի և տեսակների պահպանությանը և բնականոն զարգացմանը:

Կենսաբազմազանության մոնիթորինգի խնդիրներն են.

- Բացահայտել կենսաբանական բազմազանության տեսակային կազմի, տարածվածության, քանակական ցուցանիշների, բնակության վայրերի, կենդանիների միգրացիոն ուղիների առկա վիճակը և միտումները:
- Բացահայտել յուրաքանչյուր էկոհամակարգի և դրա բաղադրիչների վրա մարդածին գործոնների ազդեցությունը:
- Գնահատել և կանխատեսել էկոհամակարգերի բաղադրիչների՝ կենսաբազմազանության և բնական ռեսուրսների քանակական և որակական փոփոխությունների ընթացքը:

Անհրաժեշտ է մշակել մոնիթորինգի ծրագիր: Այն կներառի ինդիկատորային տեսակների ընտրություն՝ էկոհամակարգերի վիճակի միտումները բացահայտելու համար, մոնիթորինգային արձանագրությունների մշակում, դիտակետերի և

փորձահրապարակների որոշում և այլն: Անհրաժեշտ է ներդնել և վարել մոնիթորինգի տվյալների բազա և համակարգչային ծրագիր:

Գյուլագարակի արգելավայրի տարածքում մոնիթորինգի ենթակա հիմնական խոշոր կաթնասուններն են գորշ արջը (*Ursus arctos*), մոխրագույն գայլը (*Canis lupus*), այծյամը (*Capreolus capreolus*) և վայրի խոզը (*Sus scrofa*): Մոնիթորինգի ենթակա թռչնատեսակներից՝ գիշատիչները և այլ տեսակներ:

Զբոսաշրջության մոնիթորինգը պետք է ներառի արգելավայրի տարածքների զբոսաշրջիկների այցելության արդյունքում բնապահպանական և սոցիալական ազդեցության գնահատում և ճիշտ կառավարում, ինչպես նաև մատուցվող ծառայության որակի գնահատում: Մասնավորապես, մոնիթորինգը պետք է անդրադառնա զբոսաշրջության ծրագրի շրջանակներում իրականացվող գործողություններին, որոնք հնարավոր վնաս կարող են հասցնել էկոհամակարգերի ամբողջականությանը: Անհրաժեշտ է ստեղծել զբոսաշրջության տեղեկատվական բազա GIS համակարգով:

Անհրաժեշտ է ստեղծել մոնիթորինգ իրականացնող անձնակազմի և տեխնիկական հզորություններ: Անհրաժեշտ է կազմակերպել գործնական դասընթացներ անտառտնտեսության համապատասխան մասնագետների և անտառապահների համար:

11.2.2 Գիտական ուսումնասիրություններ

Գիտական ուսումնասիրությունները նպատակաուղղված են հիմնական գործառույթների՝ կենսաբանական և լանդշաֆտային բազմազանության ու պատմամշակութային և բնության ժառանգության պահպանության արդյունավետ իրականացմանը:

Գիտահետազոտական աշխատանքների արդյունքում ստացված տեղեկատվությունը կիրառվում է բնապահպանական միջոցառումների պլանավորման, այդ թվում էկոհամակարգերի և դրանց բաղադրիչների պահպանության ու վերականգնման, և դրանց արդյունավետության գնահատման համար, պահպանվող համակարգերի և օբյեկտների վիճակի գնահատման և կանխատեսման, մոնիթորինգի իրականացման, էկոլոգիական հարցերի լուսաբանման, տուրիզմի և ռեկրեացիայի, ինչպես նաև իրականացվող տնտեսական գործունեության ազդեցության գնահատման համար:

Գիտական ուսումնասիրությունները իրականացվելու են կազմակերպության համապատասխան մասնագետների միջոցով: Նրանք պետք է համագործակցեն գիտնականների և հետազոտողների հետ՝ աջակցելով նրանց ու տրամադրելով տեխնիկական օգնություն դաշտային աշխատանքներում: Գիտական և հետազոտական աշխատանքները պետք է իրականացվեն անտառների կառավարման համար կարևոր ոլորտների բացահայտմամբ և առաջնայնությունների սահմանմամբ՝ համագործակցելով համապատասխան մասնագետների հետ:

Ելնելով վերոհիշյալից, 2021-2030թթ-ի գիտական ուսումնասիրությունների ծրագրում առաջարկվում է ներառել.

- Հայաստանի բույսերի և կենդանիների Կարմիր գրքում ընդգրկված բուսական ու կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների դաշտային ուսումնասիրություններ (գույքագրման իրականացում, թվաքանակի հաշվառման և պոպուլյացիաների գնահատման աշխատանքներ)՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով առավել վտանգված տեսակների հայտնաբերմանը,
- կենսաբազմազանության տվյալների բազայի ստեղծում/վարում և պահպանման ու հարստացման նպատակով արժեքավոր և հազվագյուտ տեսակների հավաքածուների կազմում,
- հազվագյուտ և վտանգված տեսակներից կազմված էկոհամակարգերի (ծառուտների) և դրանց ինքնավերականգնման ու ինքնակարգավորման հնարավորությունների բարձրացման ուսումնասիրություններ և դրանց վիճակի բարելավման լրացուցիչ միջոցառումների նախատեսում,
- կլիմայի փոփոխության նկատմամբ անտառների խոցելիության և հարմարողականության բարձրացման ուսումնասիրություններ և կոնկրետ միջոցառումների նախատեսում,
- ինվազիվ և էքսպանսիվ բուսատեսակների ուսումնասիրություններ և բնական էկոհամակարգերի վրա դրանց ազդեցության նվազեցմանն ուղղված գործողությունների նախատեսում,
- անտառային էկոհամակարգերի կողմից տրամադրվող էկոհամակարգային ծառայությունների ուսումնասիրություններ, ներառյալ օգտակար բուսատեսակների պաշարների, ածխածնի կուտակման և այլ ուսումնասիրությունները:

Աղյուսակ 56. Պահպանության և մոնիթորինգի իրականացման համար անհրաժեշտ միջոցներ

№	Սարքավորում, գույք	Քանակը
1	Ամենազնաց մեքենա	1
2	Ձիեր և հավելյալ միջոցներ (3-ական յուրաքանչյուր անտառպետության համար)	6
3	Մշտական ուղեփակոցներ	2
4	Շարժական ուղեփակոցներ	4
5	GPS սարքեր	4
7	Ֆոտո/վիդեո նկարահանման սարք	1
8	Հեռադիտակ	10
9	Գիշերային հսկման հեռադիտակ	2
10	Տեսահսկման համակարգեր՝ տեսախցիկներ	2
11	Ամառային համազգեստ	30
12	Ձմեռային համազգեստ	30
13	Անտառապահների սարքավորումների հավաքածու (բահ, դանակ, լապտեր, ուսապարկ, առաջին օգնության պարագաներ և այլն)	24
14	Գրասենյակային սարքավորումներ (համակարգիչ, տպիչ, սկաներ և այլն)	1

Բաժին 12. Տնտեսական և ֆինանսական գործունեություն

«Ստեփանավանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղում 2009-2019 թվականներին պաշտոնական հաշվետվությամբ բնափայտային արտադրանքի ընդհանուր ծավալի կազմել է 8220,48խտ.խմ, գումարային արտահայտությամբ՝ 13410,47 հազ. դրամ, նույն թվում հատումներից՝ վառելափայտը 6174,18խտ.խմ, 7747,3 հազ. դրամ, շինափայտը 1480,17խմ, 5156,26 հազ. դրամ, թափուկ բնափայտը ընդհանուր 566,13խտ.խմ, 506,91 հազ. դրամ:

Կառավարման պլանի պատրաստմանը նախորդող երկու տարիներին անտառտնտեսական աշխատանքները դրամական արտահայտությամբ կազմել են համապատասխանաբար 2018թ.՝ 2616,4 հազ. դրամ և 2019թ.՝ 2124,3հազ. դրամ:

Ընդհանուր արտադրական ծախսերը 6616,6 հազ. դրամ:

Անտառային եկամուտ, ընդամենը՝ 6951,4 հազ. դրամ, որից

- բնափայտի արտադրությունից 6781,4 հազ. դրամ,
- տնկիների վաճառքից՝ 170,0 հազ. դրամ

Պետբյուջեից ֆինանսավորում՝ 2018թ.՝ 39316, հազ. դրամ, 2019թ.-ին՝ 41273 հազ. դրամ:

2018թ. կառուցվել է ընդհանուր 1կմ երկարության անտառտնտեսական և հակահրդեհային նշանակության ճանապարհ, 360 հազ. դրամ: 2019թ. 15 հա անտառհիմնման աշխատանքներ, 50 հա կոճղաշիվային վերականգնման աջակցման աշխատանքներ, ընդհանուր 7124,2հազ. դրամ:

Աղյուսակ 57. Ստեփանավանի անտառտնտեսության հաստիքային ցուցակ՝ առ 08.01.2020թ

№	Պաշտոնի անվանումը	Հաստիքային միավորի քանակը	Պաշտոնային դրույքի չափը	Աշխատավարձի ֆոնդը ամսական, դրամ
1	Տնօրեն	1	260000	260000
2	Անվագ անտառապետ	1	190000	190000
3	Հաշվապահ	1	160000	160000
4	Հաշվետար	1	92617	92617
5	Գործավար, կադրերի տեսուչ	1	92617	92617
6	Անտառպահպանության ինժեներ	1	100000	100000
7	Տնկարանի վարիչ	1	100000	100000
8	Անտառային տեխնիկ	2	92617	185234
9	Ստեփանավանի անտառապետ	1	140000	140000
10	Անտառապահ	3	115000	345000
11	Անտառապահ	12	110000	1320000
12	Գյուլագարակի անտառապետ	1	140000	140000
13	Անտառապահ	6	115000	690000
14	Անտառապահ	3	110000	330000
15	Տնկարանի պահակ	1	92617	92617
16	Հավաքարար	1	92617	92617
17	Պահակ	2	92617	185234
18	Վարորդ	1	92617	92617
	Ընդամենը	40		4608553

Աղյուսակ 58. Ամփոփագիր Ստեփանավանի անտառտնտեսության բնափայտային արտադրանքների ծավալների (2009-2019թթ)

№	Արտադրանքի տեսականին	Տարեթիվը													
		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
		ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր
1	Վառելափայտ, նույն թվում.	635,28	444.69	496,54	435	467	327	565,4	396	409,8	287	423,9	259	466,4	286
1.1	Կանգունից	291,83	204.28	457,8	320	372,7	261	565,4	396	409,8	287	423.9	259	466,4	286
1.2	Թափուկից	343,45	240.41	38,74	115	94.3	66								
2	Շինափայտ	96,72	290.16	100,5	330	118,4	351	99,0	306	69,8	213	68,8	209	93,0	281
2.1	Հատումներից	96,72	290.16	100,5	330	118,4	351	99,0	306	69,8	213	68.8	209	93,0	281
2.2	Թափուկից	-		--		-		-							
3	Ընդամենը	732	734.85	597,04	765	585,4	678	664,4	702	479,6	500	492,7	468	559.4	567

№	Արտադրանքի Տեսականին	Տարեթիվը								Ընդամենը	
		2016		2017		2018		2019		ծավալը խտ. մ ³	Արժեքը հազ.դր
		ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր	ծավալը մ ³	արժեքը հազ.դր		
1	Վառելափայտ, նույն թվում.	508,57	352	1208,2	731.05	1230,2	2527.07	321,18	2185	6732.47	8229.81
1.1	Կանգունից	508.57	352	1127.7	675.95	1228.9	2521.07	321.18	2185	6174.18	7747.3
1.2	Թափուկից			80,5	55.1	1.3	6			558.29	482.51
2	Շինափայտ	311.77	982	260.85	800.56	269,17	1417.94			1488.01	5180.66
2.1	Հատումներից	306.43	965.2	258,35	792.96	269,17	1417.94			1480.17	5156.26
2.2	Թափուկից	5.34	16.8	2.5	7.6					7.84	24.4
3	Ընդամենը	820.34	1334	1469.05	1531.61	1499,37	3945.01	321,18	2185	8220,48	13410.47

Բաժին 13. Անտառտնտեսության նախորդ կառավարման ընդհանուր եզրակացություններ և առաջարկություններ

13.1 Եզրակացություն նախորդ անտառտնտեսվարման վերաբերյալ

Անտառտնտեսության ընդհանուր մակերեսը 2008-ի համեմատությամբ 2021թ. ավելացել է 2208 հեկտարով, անտառածածկի մակերեսը 1243 հեկտարով, ինչը բացատրվում է շրջակա բնակավայրերի կադաստրային և անտառտնտեսության ընթացիկ գույքագրմամբ անտառային հողատեսքերի ու սահմանների ճշտման, նույն թվում նաև անտառտնտեսության գործող սահմաններից դուրս սոճու սերմնային վերականգնված տարածքների միացման հանգամանքով: Նշված ժամանակաշրջանում անտառածածկ մակերեսն ավելացել է ընդհանուր 1243 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը ավելացման փոխարեն, ընդհակառակը նվազել է 23640խտմ³-ով, ինչը վկայում է իրականացված չհամակարգված հատումների մասին:

Անտառտնտեսության 2008թ. կառավարման պլանի անտառի գույքագրման և գնահատման տվյալներով անտառի միջին տարիքը եղել է 71, իսկ 2020թ. 62, ինչը ևս վկայում է իրականացված չհամակարգված հատումների մասին: Վերջինս ապացուցվում է նաև անտառածածկ մակերեսի 1 հեկտարի միջին պաշարի կտրուկ նվազումով՝ 2008թ. 128խտմ³-ից 2020թ. նվազել է մինչև 102խտմ³:

Վերը նշված ժամանակաշրջանում իրականացված չհամակարգված հատումների հետևանքով փոփոխությունների է ենթարկվել ծառուտի միջին կազմը՝ որոշակի նվազել է բարձրարժեք հաճարի և սոճի տեսակների մասնակցությունը ծառուտի միջին կազմում, այն է՝ 2008թ՝ 3,2 բոխի, 2,8 հաճարի, 2,0 սոճի, 1,1 կաղնի, 0,5 թխկի, 0,1 հացի, 0,1 ուռի, 0,1լորի, 0,1կեչի: 2020թ. ծառուտի կազմը՝ 3,7 բոխի, 1,9 հաճարի, 1,8 սոճի, 1,3 կաղնի, 0,5 կեչի, 0,4 թխկի, 0,1 հացի, 0,1 լորի, 0,1 ուռի, 0,1 բադի:

Չհամակարգված հատումները իրականացվել են գրեթե բոլոր արժեքավոր ծառատեսակների ծառուտներում:

Անտառածածկ մակերեսի և պաշարի առավել ընդգծված փոփոխությունները կատարվել են 5 և 6-րդ հասակային դասերում՝ 2008թ. համեմատությամբ ընդհանուր մակերեսը նվազել է ընդհանուր 581,9 հեկտարով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 173140մ³-ով, ինչից կարելի եզրահանգել, հիմնականում հատվել են 100-120 տարեկան բարձրաբուն արժեքավոր ծառերը:

Ըստ գերակշռող ծառատեսակների հաճարենու գերակշռության ծառուտների մակերեսը 2008թ. համեմատությամբ 2021թ. նվազել է 410,1 հեկտարով, ընդհանուր պաշարը 46230խտմ³-ով: Հաճարկուտներում ևս չհամակարգված հատումները, հատկապես կոմերցիոն նպատակով, իրականացվել են 5 և բարձր հասակային դասերի ծառուտներում, արդյունքում, իսկ միայն 5-րդ դասում՝ ընդհանուր մակերեսը նվազել է 162,3 հեկտարով, ընդհանուր պաշարը 38700խտմ³-ով:

Չհամակարգված հատումների հետևանքով հատված կամ նսրուտների վերաձված տարածքներում, բնական սերմնային վերականգնման և սերմնային վերածին օժանդակման ճանապարհով, երիտասարդ տարիքի ծառուտների մակերեսը ավելացել է 452,7 հեկտարով:

Չհամակարգված հատումների արդյունք է բոխու գերակշռությամբ ծառուտների մակերեսի ավելացել է 1070,6 հեկտարով, ընդհանուր պաշարը ընդամենը 26730մ³-ով, իսկ միայն 1-2 դասերում ավելացել է 690,2 հեկտարով:

Սոճուտների զբաղեցրած մակերեսը ավելացել է 130,5 հեկտարով, ի հաշիվ սերմնային վերականգնման և մակերեսների ճշտման, իսկ 5-րդ և բարձր հասակային դասերի սոճուտները, որոնք բնական սոճուտներ են, 2008թ. գույքագրված 111,8 հեկտարից, ընդհանուր պաշարը 17380խտմ³, ներկայումս մնացել է ընդամենը 41,4հա, 6110խտ.մ³:

Անտառտնտեսությունում հասուն և գերհասուն ծառուտները զբաղեցնում են ընդամենը 63,4հա մակերես, ընդ որում հիմնական անտառկազմող տեսակներից հաճարին ընդամենը 4,4հա, խոշորառէջ կաղնին 3.1հա, կովկասյան բոխին՝ 29,7 հա:

Նշված տեսակների հասուն տարիքի անտառների մոտ 94 %-ում առկա է մատղաշ, սակայն մատղաշով (բոլոր տեսակի) ապահովված է 24հա (64,5%), այն էլ հիմնականում բոխի տեսակով:

Նախորդ կառավարման շրջանում փայտանյութի արտադրության ծավալը հիմնականում կատարվել է սանիտարական հատումների հաշվին:

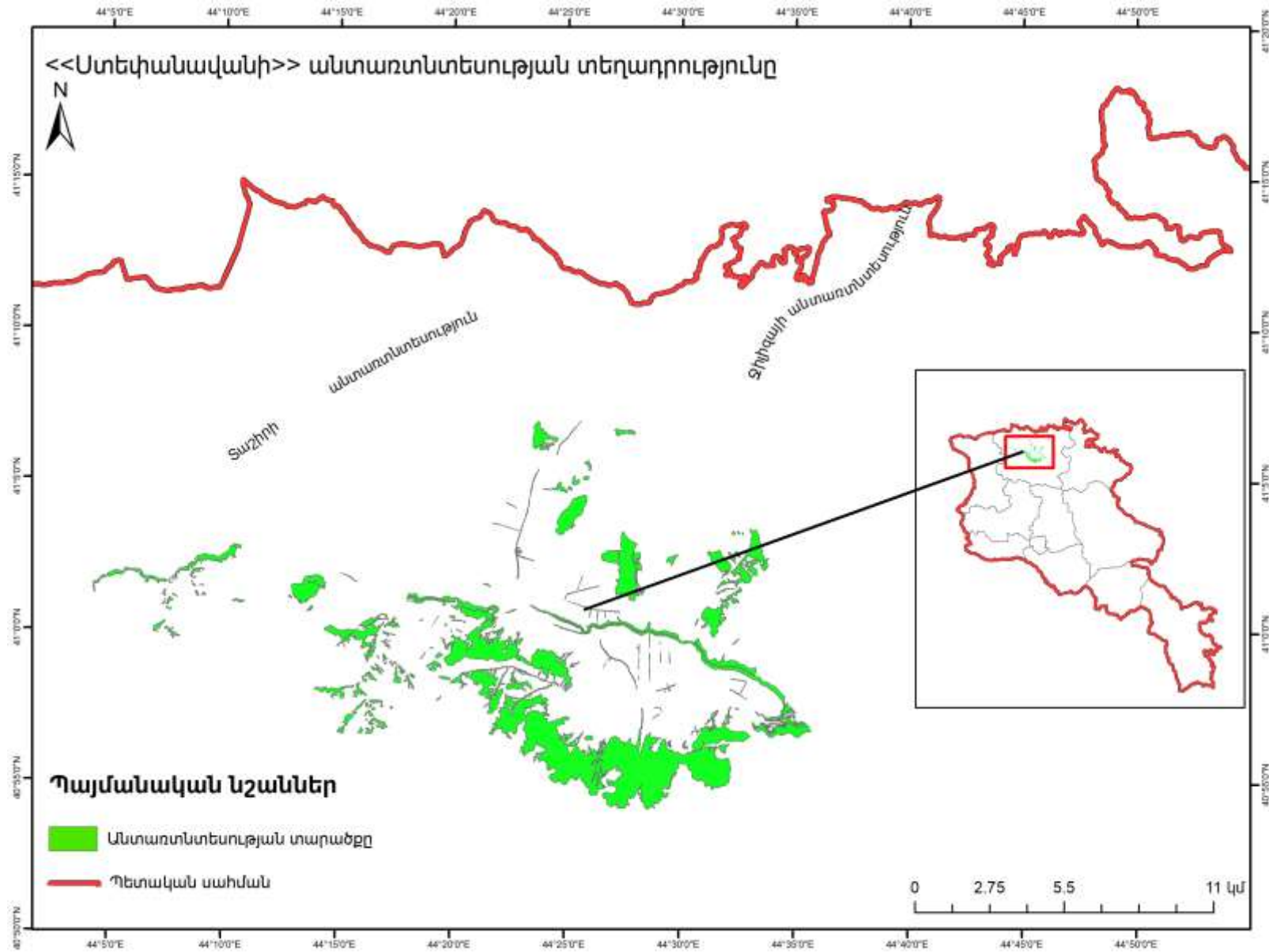
Թեև տարածաշրջանի անտառներում զգալի է անտառային պտղատու և հատապտղային տեսակների տարածվածությունը, սակայն անտառի կողմարդյունքը անտառտնտեսության կողմից չի մթերվում:

13. 2 Առաջարկություններ

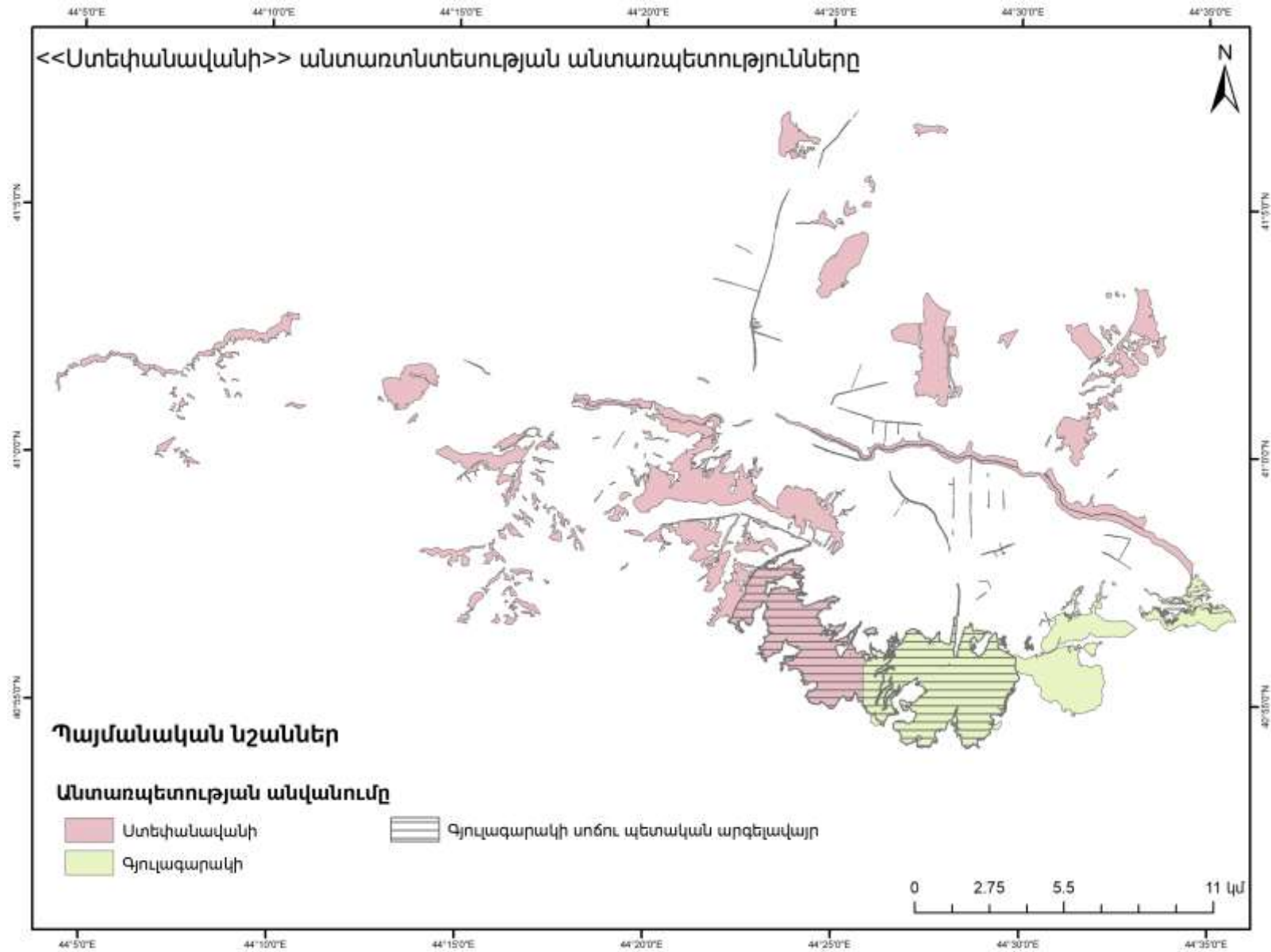
1. Քայքայված անտառների վերականգնման նպատակով նախատեսված տարածքներում անտառվերականգնման համալիր միջոցառումների իրականացում:
2. Հատված տարածքներում վերականգնված 1-2 հասակային դասերի ծառուտներում իրականացնել լուսավորման և մաքրման հատումներ (մատղաշի խնամք), հեռացնելով ոչ ցանկալի տեսակները՝ նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով հիմնական անտառկազմող արժեքավոր ծառատեսակների համար:
3. Անտառային տարածքների գույքագրման և գնահատման արդյունքներով համայնքների կադաստրային քարտեզագրման հետ բացահայտված անհամապատասխանությունները և ճշտված քարտեզները սահմանված կարգով ներկայացնել՝ համապատասխան գերատեսչություններում ամրագրելու նպատակով:
4. Առանձնակի ուշադրություն դարձնել ճշտված սահմաններով «Գյուլագարակի սոճուտ» պետական արգելավայրի տարածքում արգելավայրային ռեժիմի պահպանմանը:
5. Առանձնակի ուշադրություն դարձնել հակահրդեհային միջոցառումների իրականացմանը, հատկապես նախազգուշական, հրդեհաշիջման համապատասխան գործիք-սարքավորումների ձեռք բերմանը, ջրի ամբարտակների կառուցմանը և ճանապարհների բավարար անցողունակությանը:

6. Անտառմշակույթների հիմնում իրականացնել,
- I-IV բունիտետների 1 հա մակերեսից ավելի բացատներում, 1հա-ից պակասը հիմնականում վերագրել լանդշաֆտային փոքր բացատներին և թողնել ինքնավերականգնման,
  - հատված տարածքներում և անթրոպոգեն նոսրուտներում, 1հա-ից պակասը թողնել ինքնավերականգնման,
  - հանքայնացման եղանակով բնական վերածին օժանդակող միջոցառումներ (հարթակների պատրաստում և սերմերի ցանք) իրականացնել նաև անթրոպոգեն ծագման բավարար չվերականգված ոչ մեծ թեքությունների հատվածներում, ինչպես նաև ցածր լրիվության ծառուտներում:
  - Անտառվերականգնման միջոցառումներ նախատեսվող հատկապես համայնքամերձ տարածքները հնարավորության դեպքում մեկուսացնել՝ անասունների արածացումը բացառելու նպատակով: Ցանկապատումը կատարել մետաղյա փշալարով, ինչպես նաև, օգտվելով տեղանքի աշխարհագրական դիրքի ընձեռնած հնարավորությունից, նաև տեխնիկական հատկությունները կորցրած բնափայտով և ջախով:
7. Առաջիկա անտառկառավարման ժամանակաշրջանում բավարար ուշադրություն դարձնել անտառի կողմնարդյունքի օգտագործմանը:
8. Անտառտնտեսության տարածքում համաձայն «Հայաստանի բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների ընտրության և առանձնացման գործնական ուղեցույցի 2016թ» սահմանազատված անտառներում իրականացնել համապատասխան միջոցառումներ:

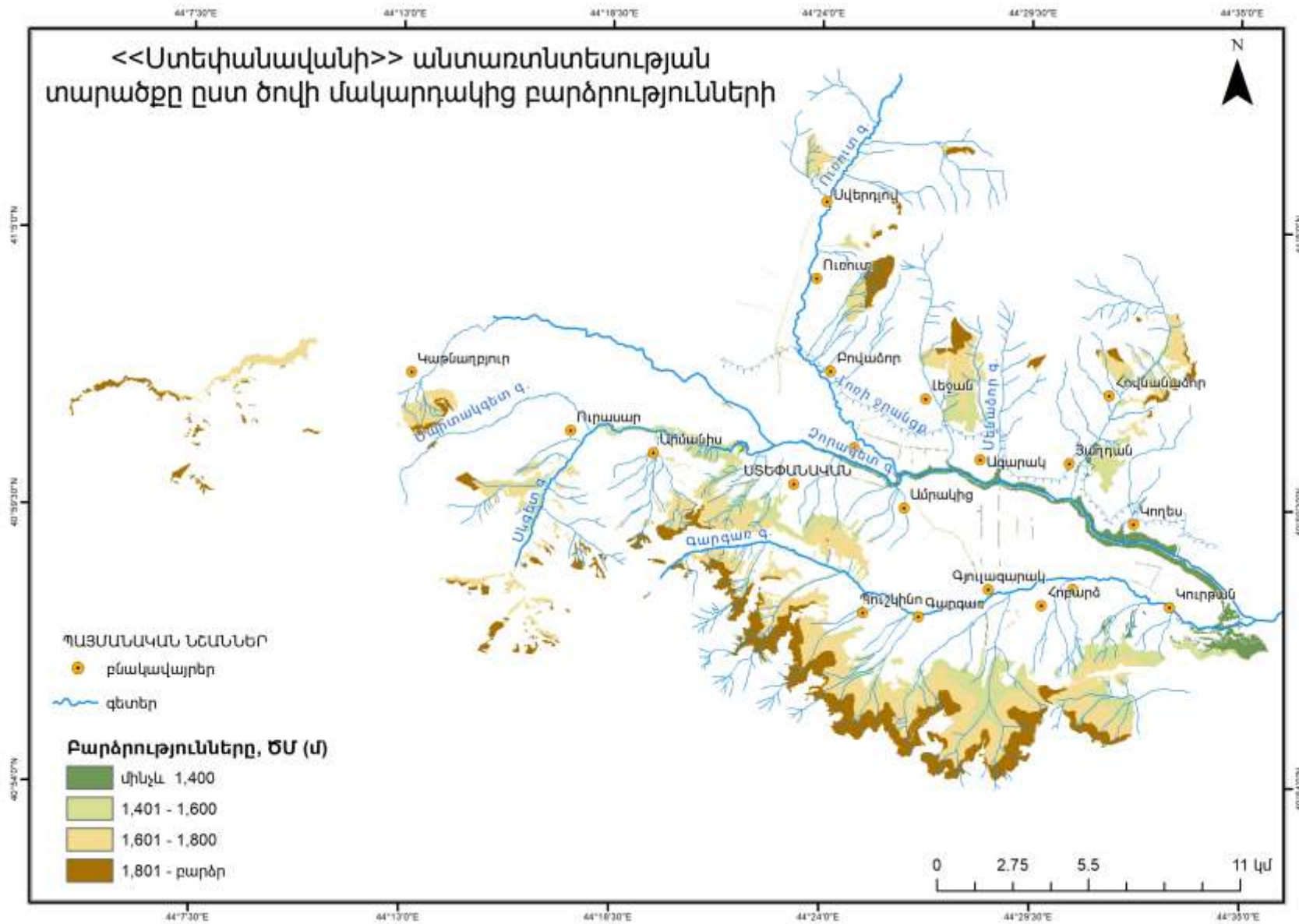
Քարտեզ 1. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տեղադրությունը

Քարտեզ 2. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառապետությունները

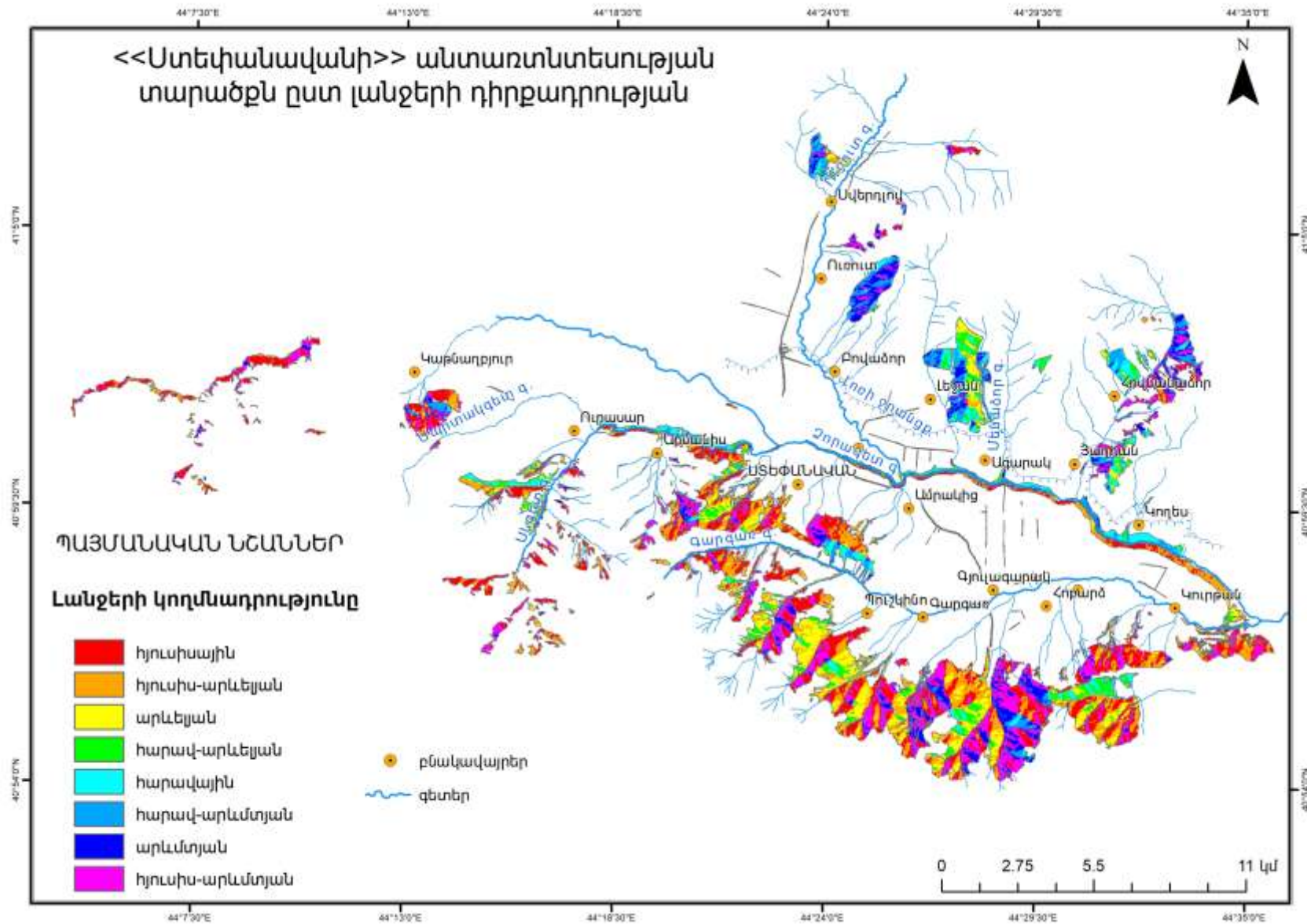

Քարտեզ 3. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ռելիեֆը

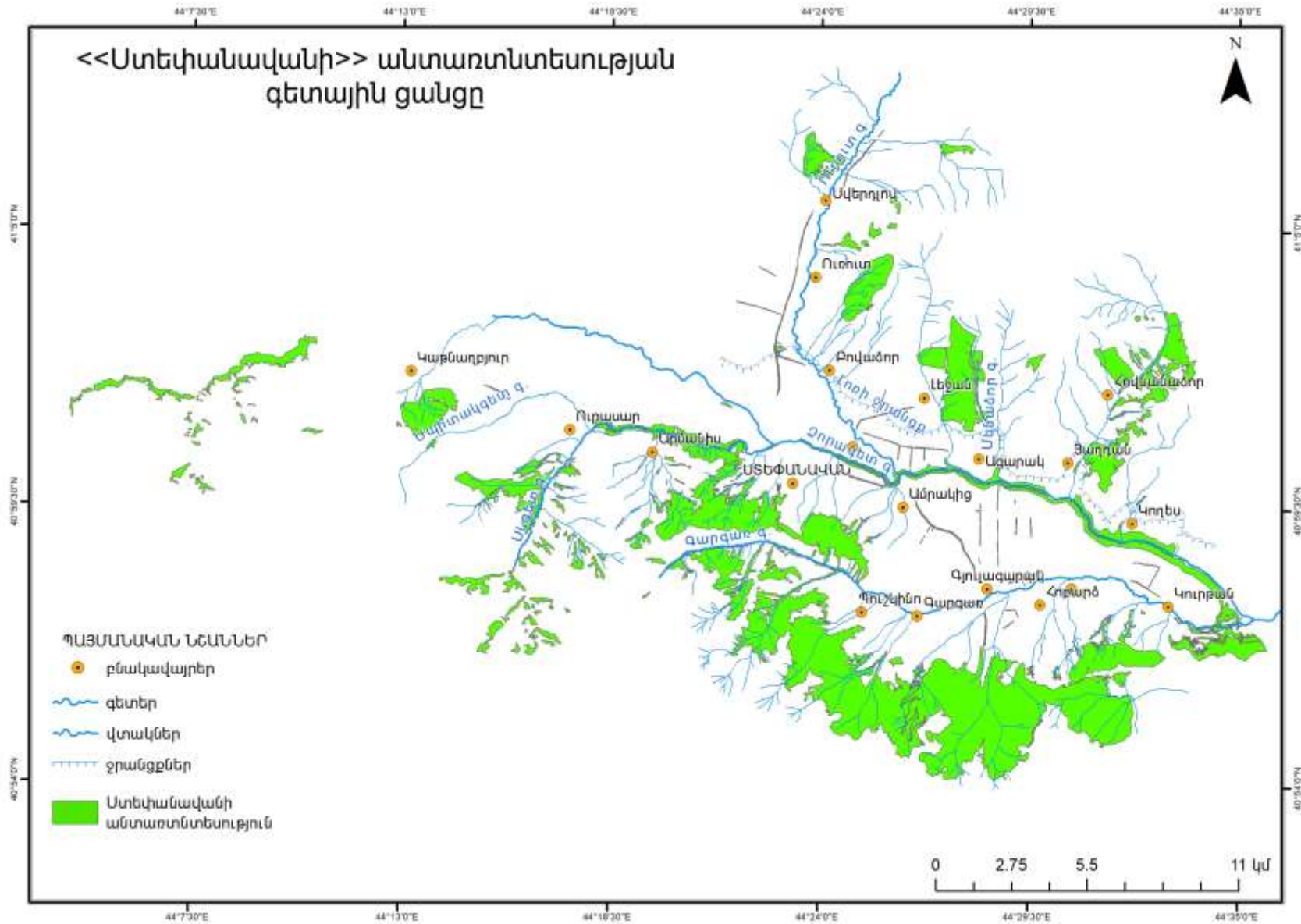

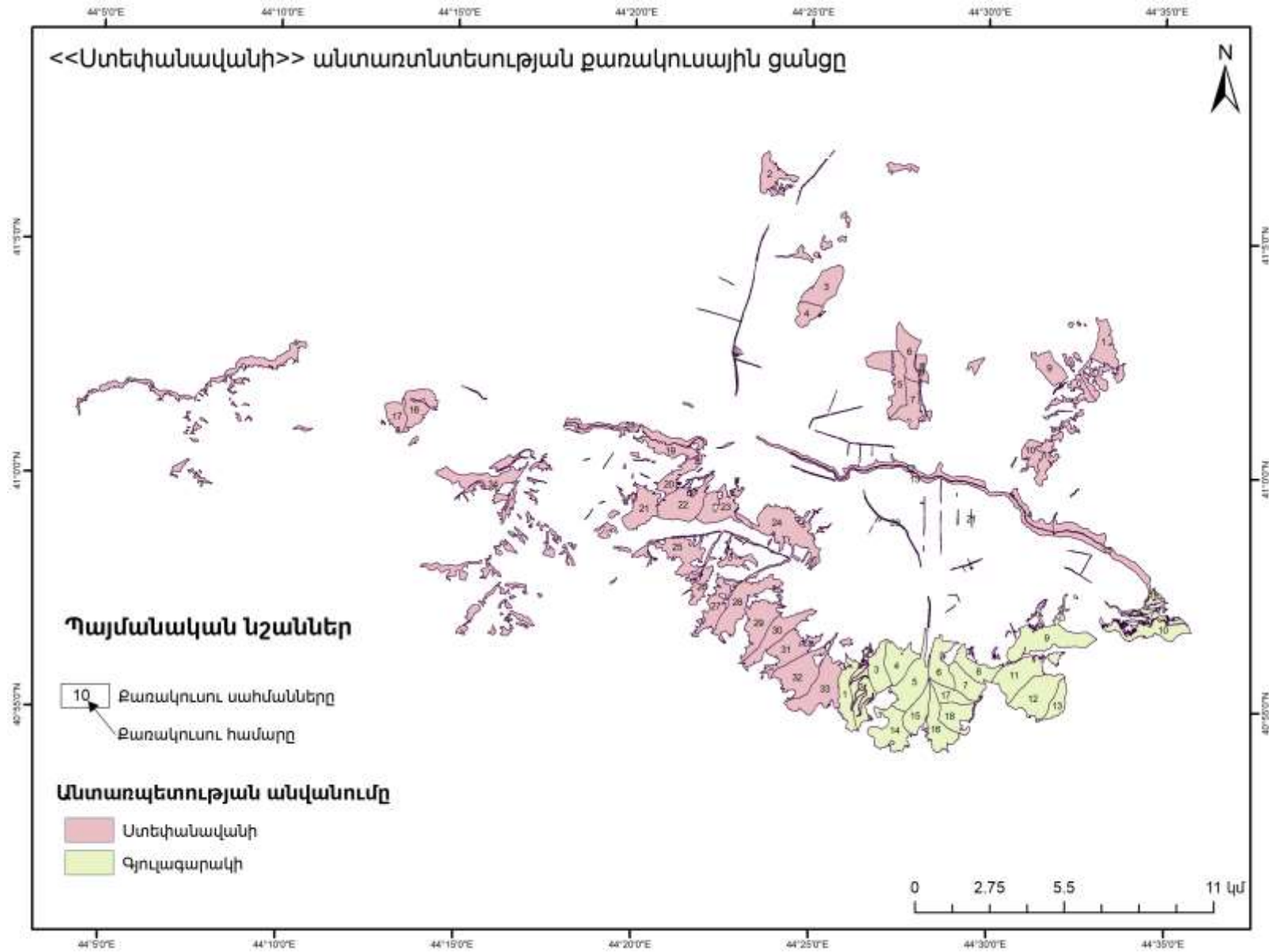
Քարտեզ 4. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքն ըստ լանջերի դիրքադրության

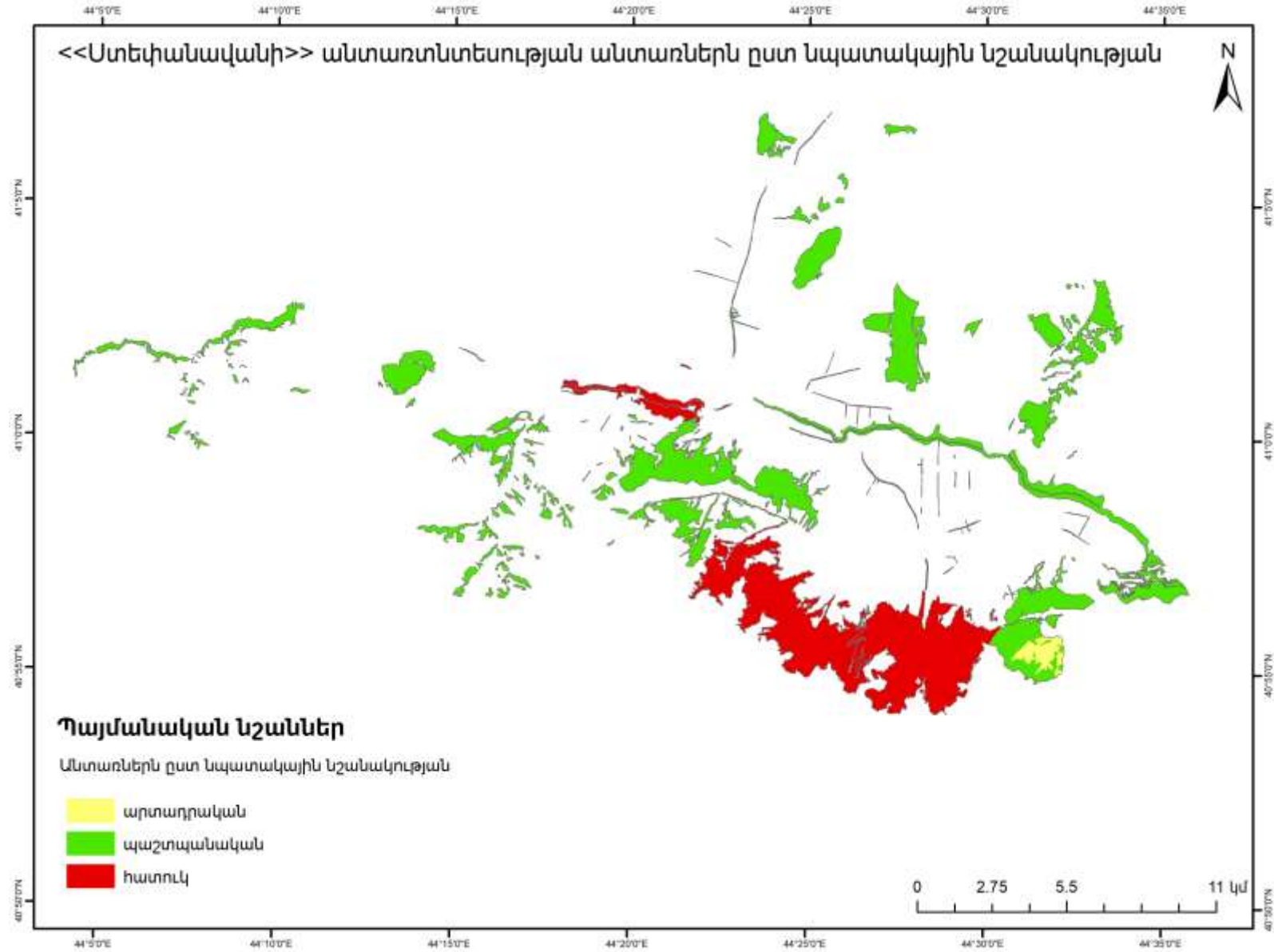
Քարտեզ 5. Ստեփանավանի անտառտնտեսության գետային ցանցը

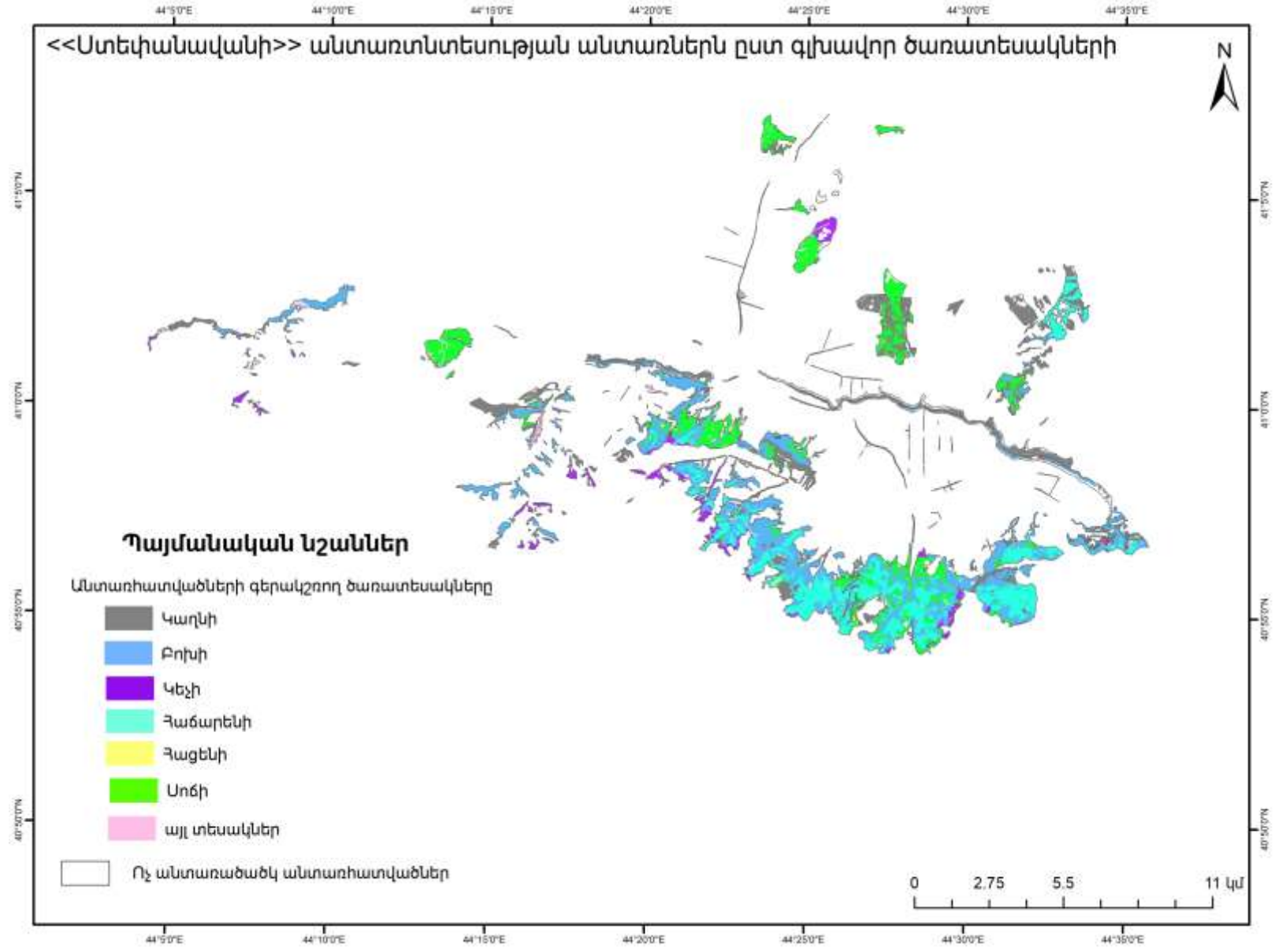
Քարտեզ 6. Ստեփանավանի անտառտնտեսության քառակուսային ցանցը

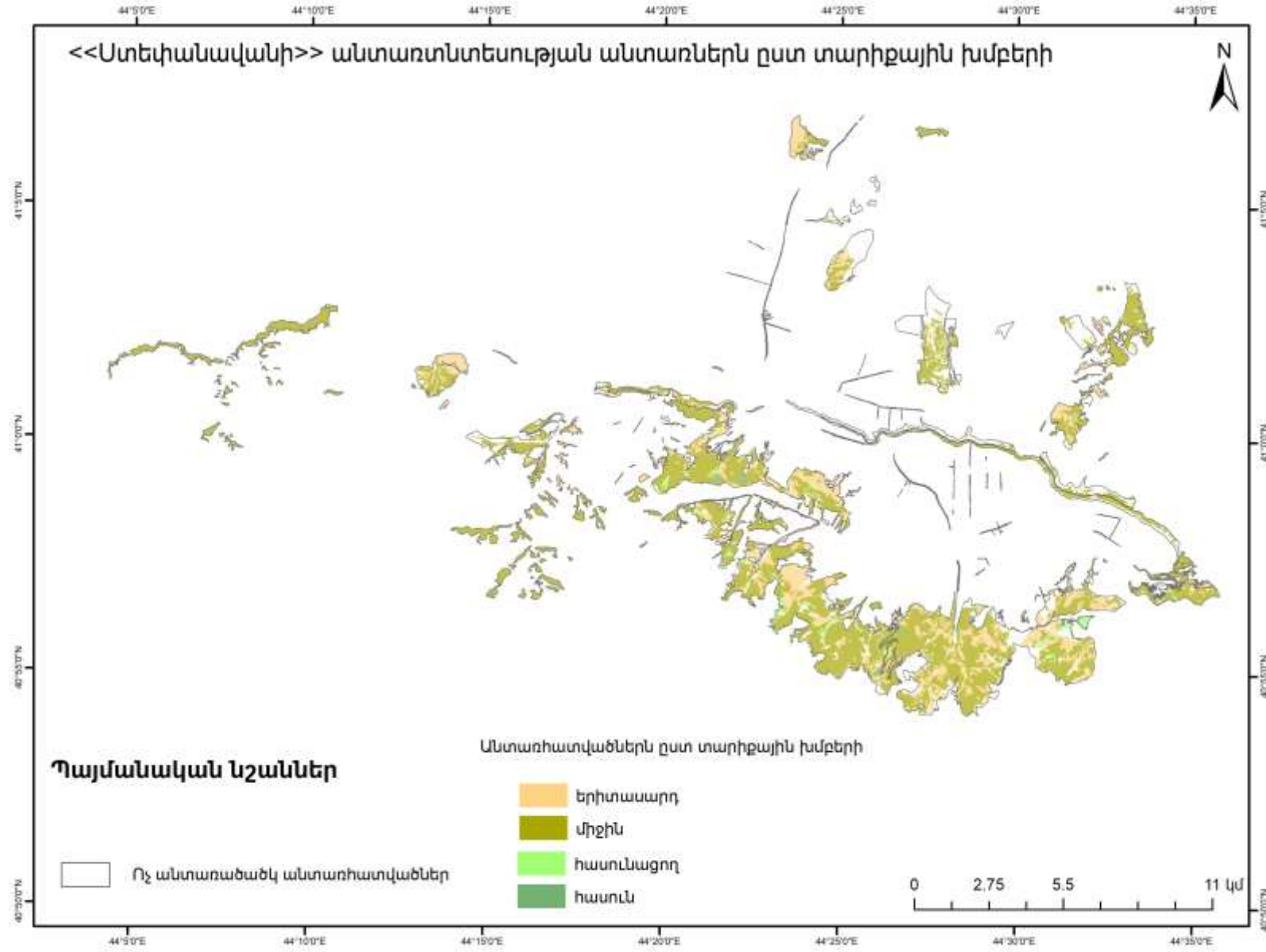
Քարտեզ 7. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներն ըստ նպատակային նշանակության

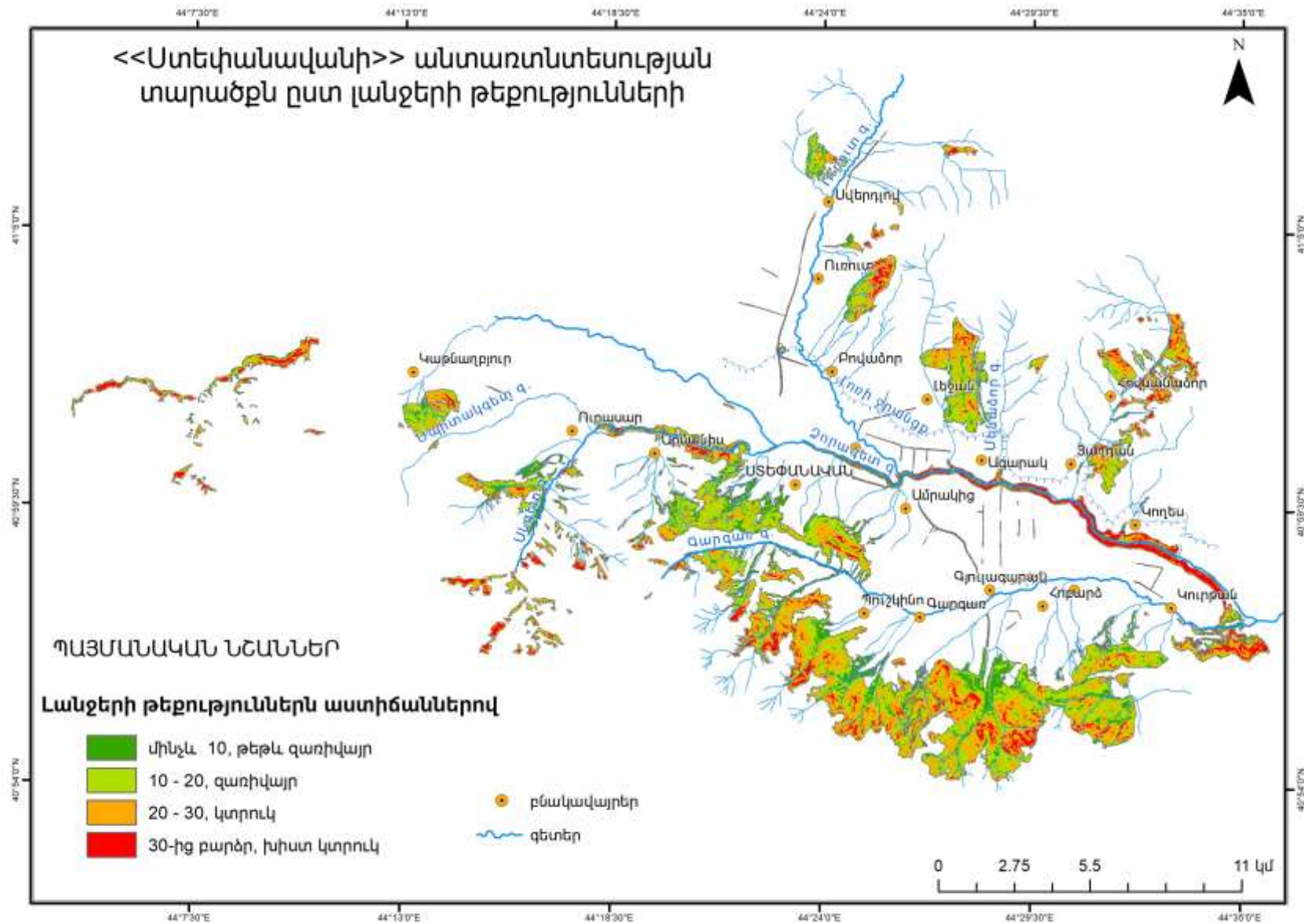
Քարտեզ 8. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներն ըստ գլխավոր ծառատեսակների

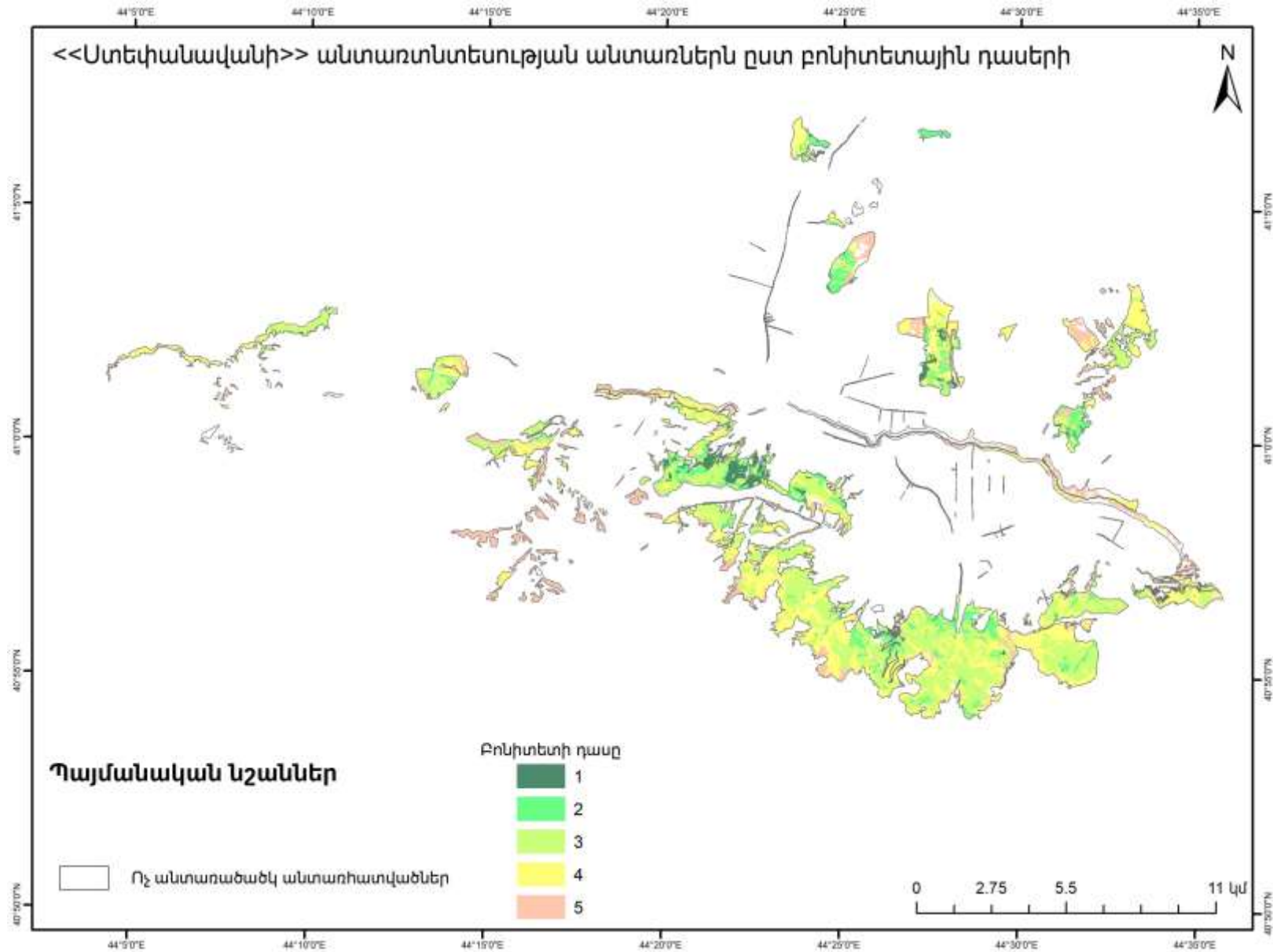
Քարտեզ 9. Ստեփանավանի անտառոտնտեսության անտառներն ըստ տարիքային խմբերի

Քարտեզ 10. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքն ըստ լանջերի թեքության աստիճանի

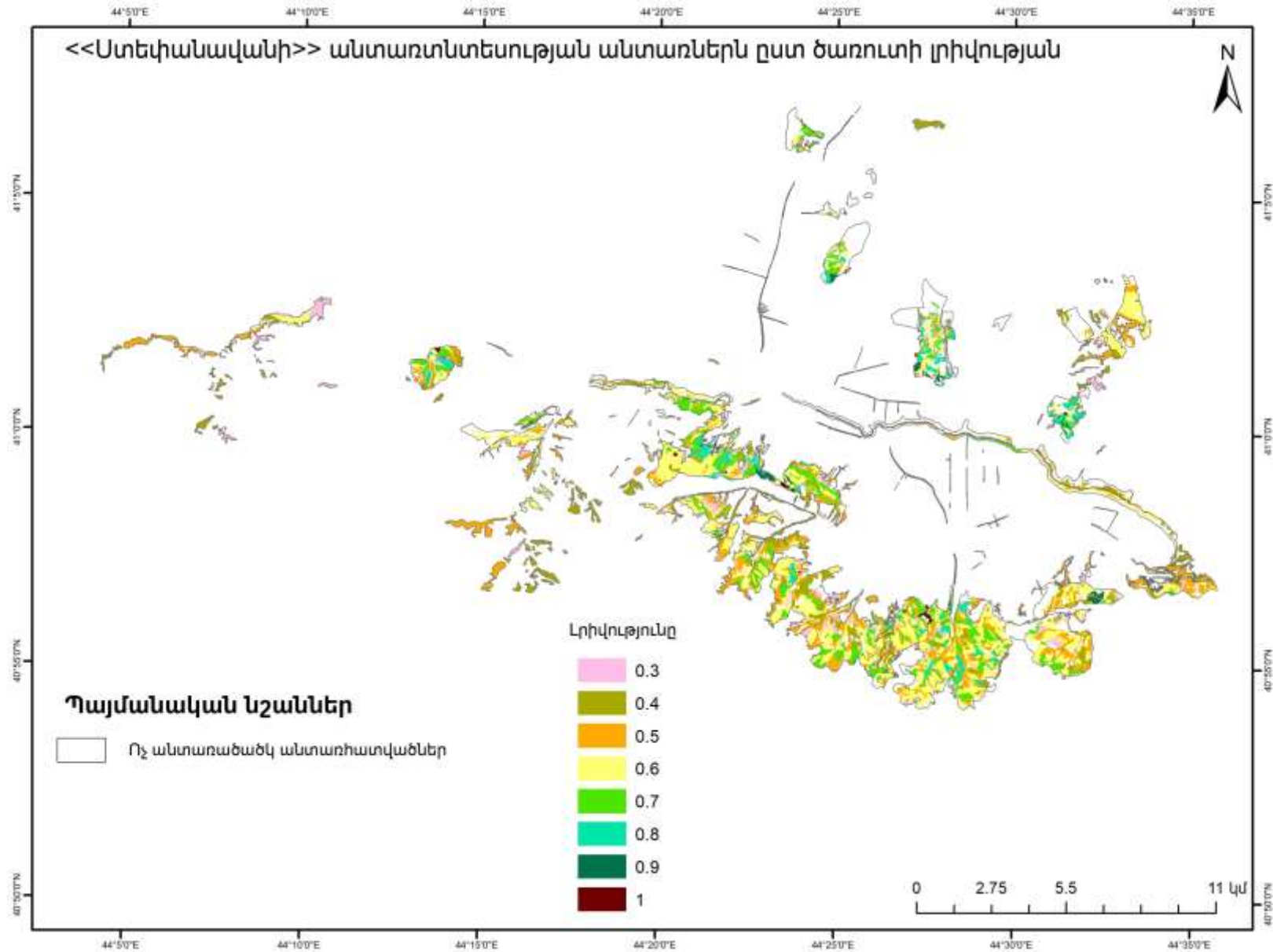

Քարտեզ 11. Ստեփանավանի անտառտնտեսության անտառներն ըստ բոնիտետային դասերի

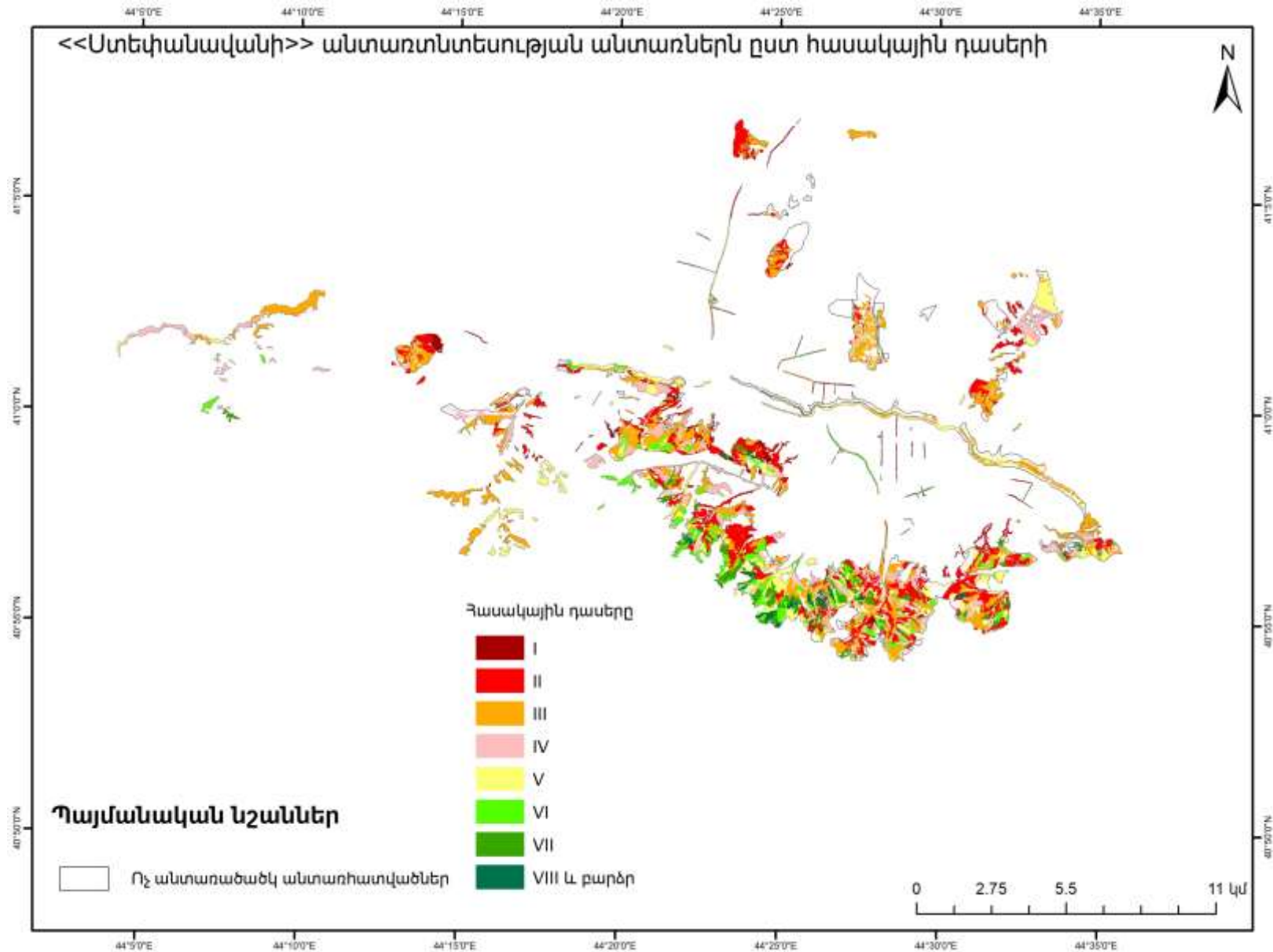

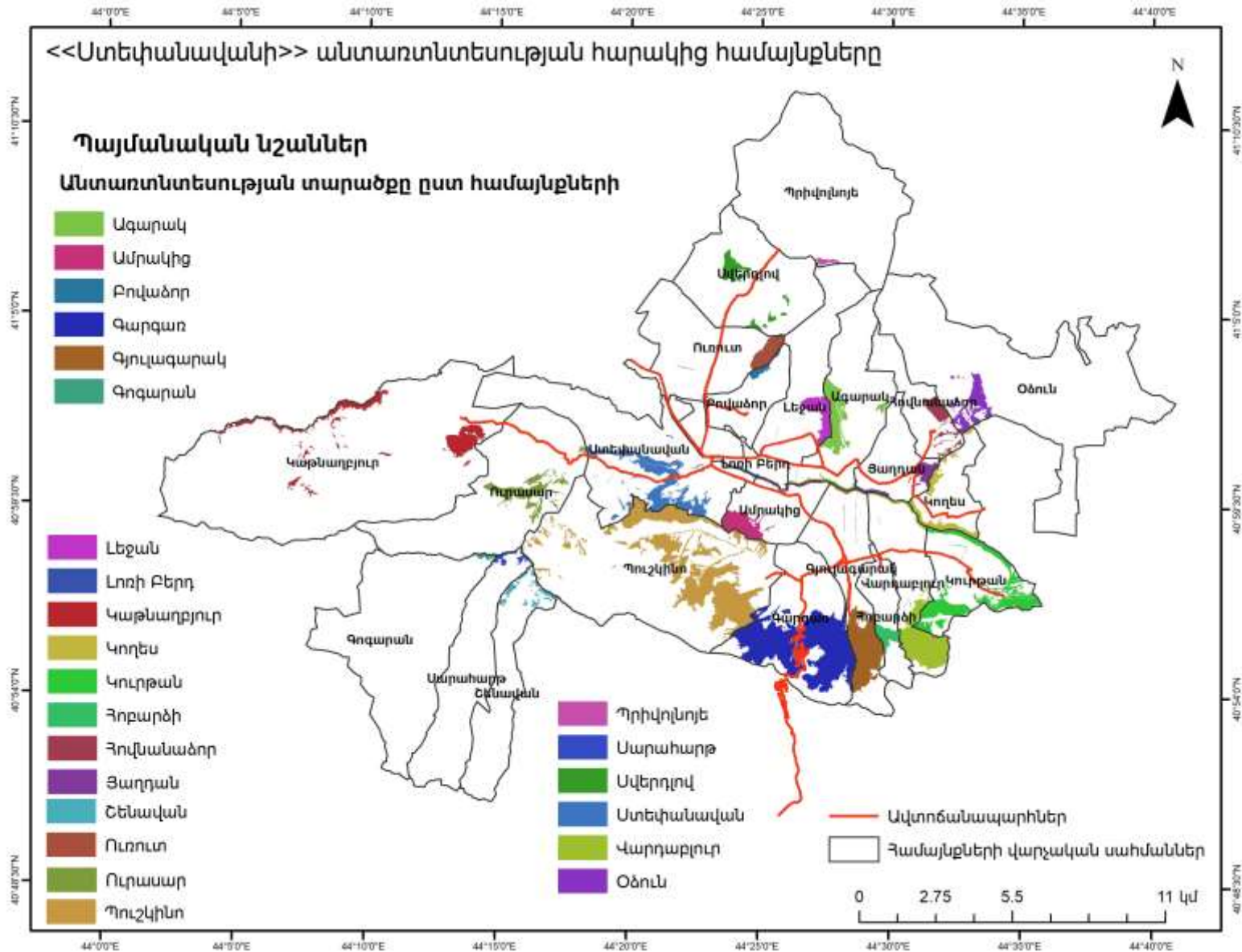
Քարտեզ 12. Ստեփանավանի անտառոտնտեսության անտառներն ըստ ծառուտի լրիվության

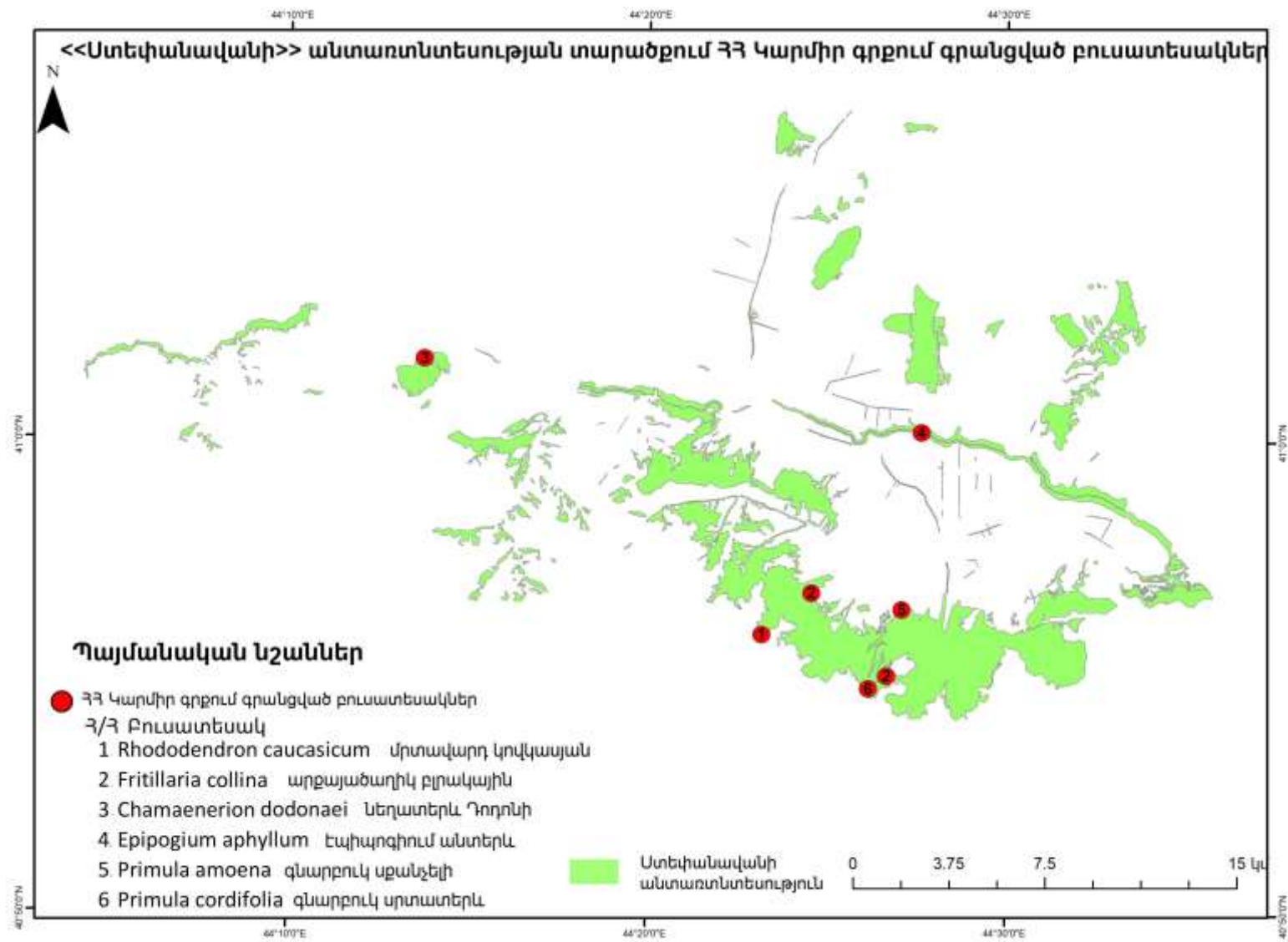
Քարտեզ 13. Ստեփանավանի անտառոտնտեսության անտառներն ըստ հասակային դասերի

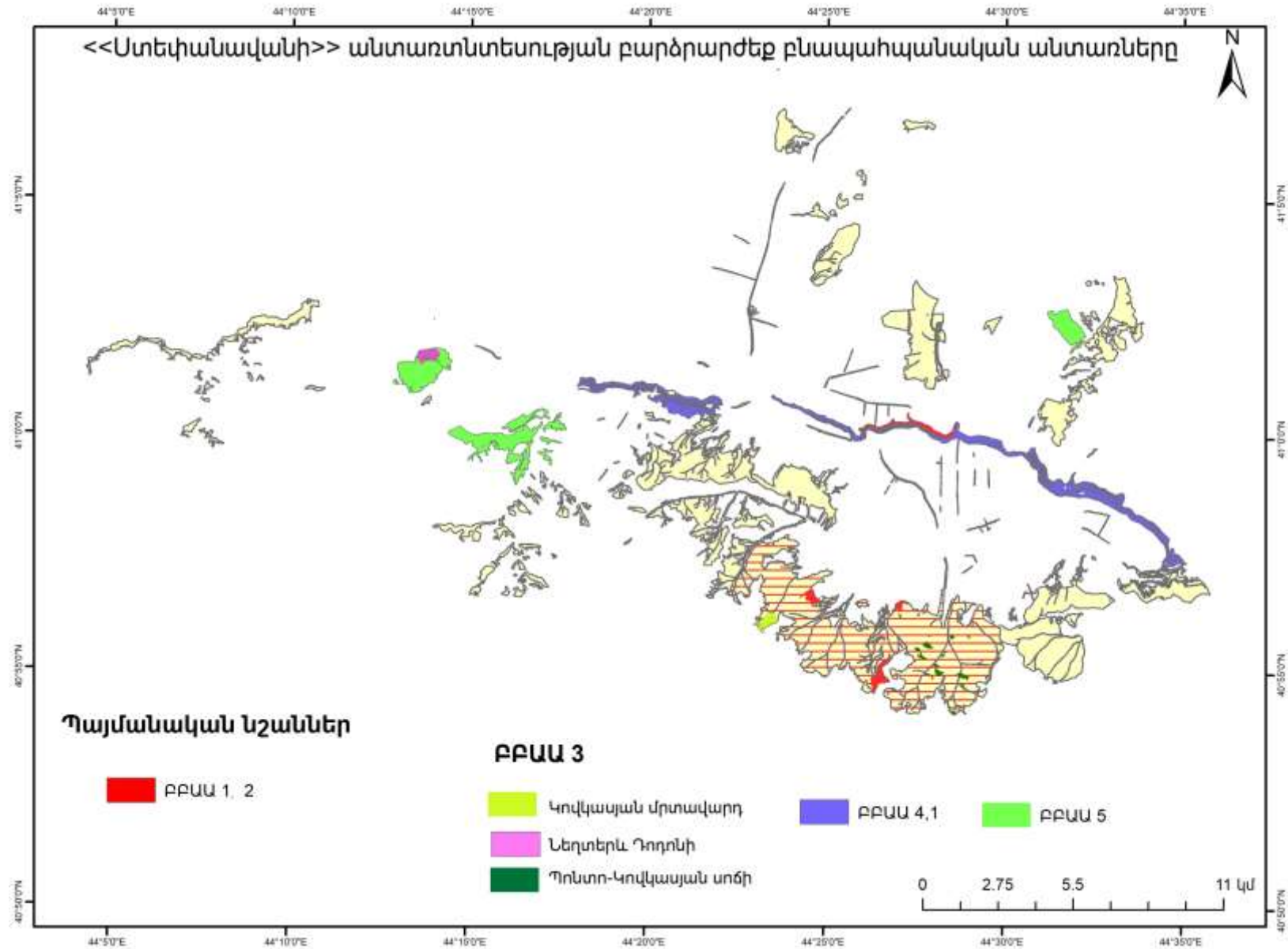
Քարտեզ 14. Ստեփանավանի անտառտնտեսության հարակից համայնքները

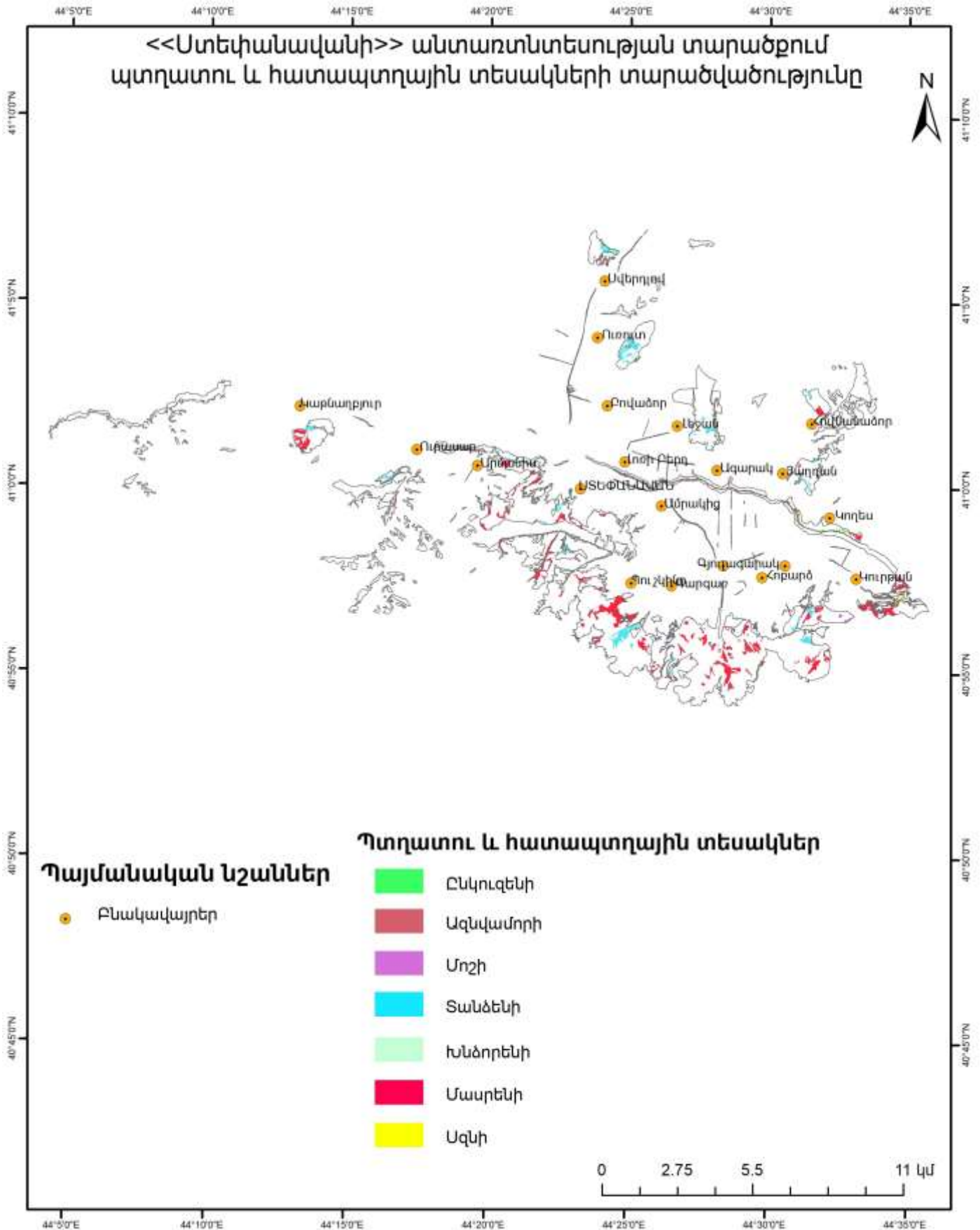
Քարտեզ 15. Ստեփանավանի անտառոտնտեսության տարածքում հանդիպող կարմիրգրքային բուսատեսակները

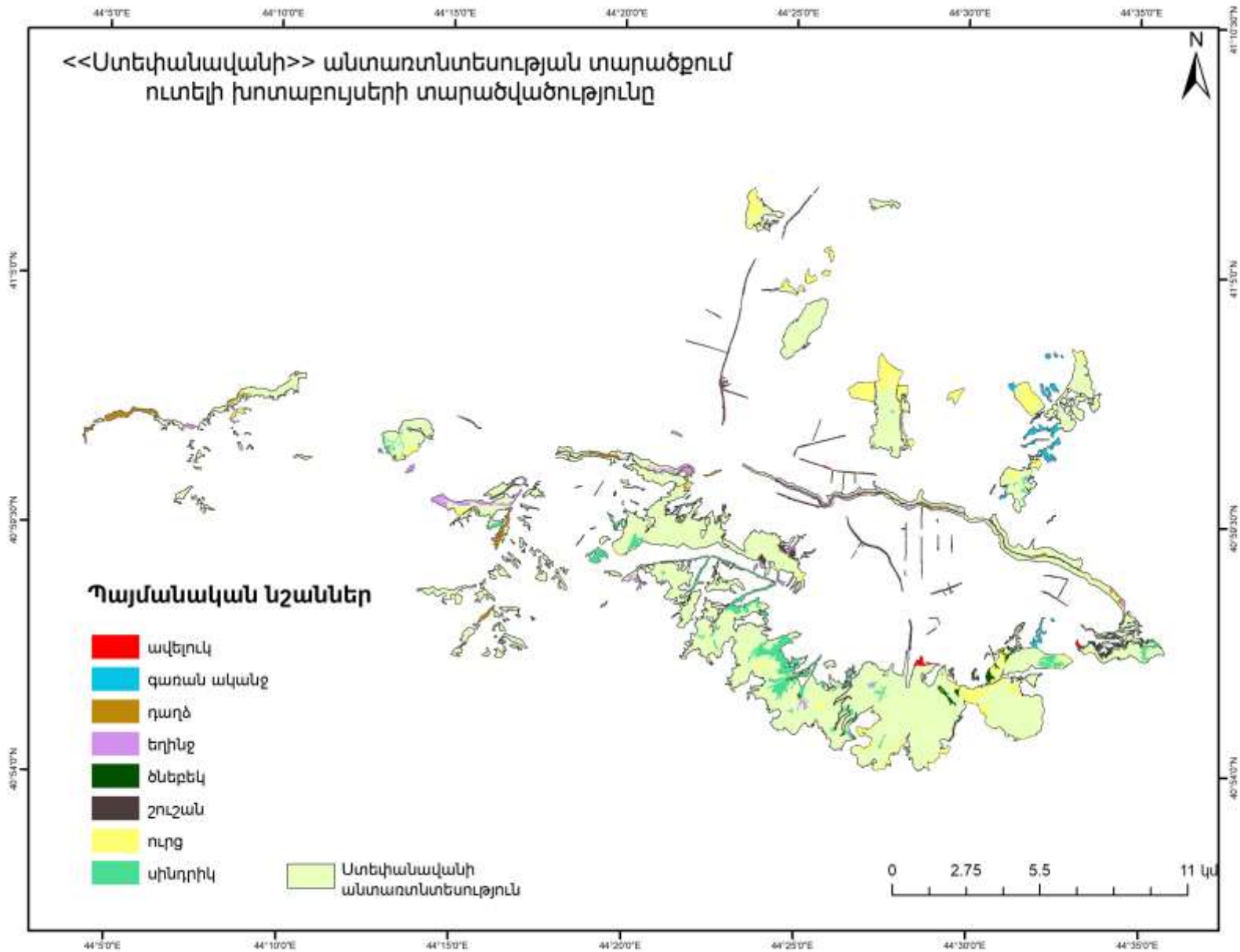
Քարտեզ 16. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ԲԲԱ անտառները

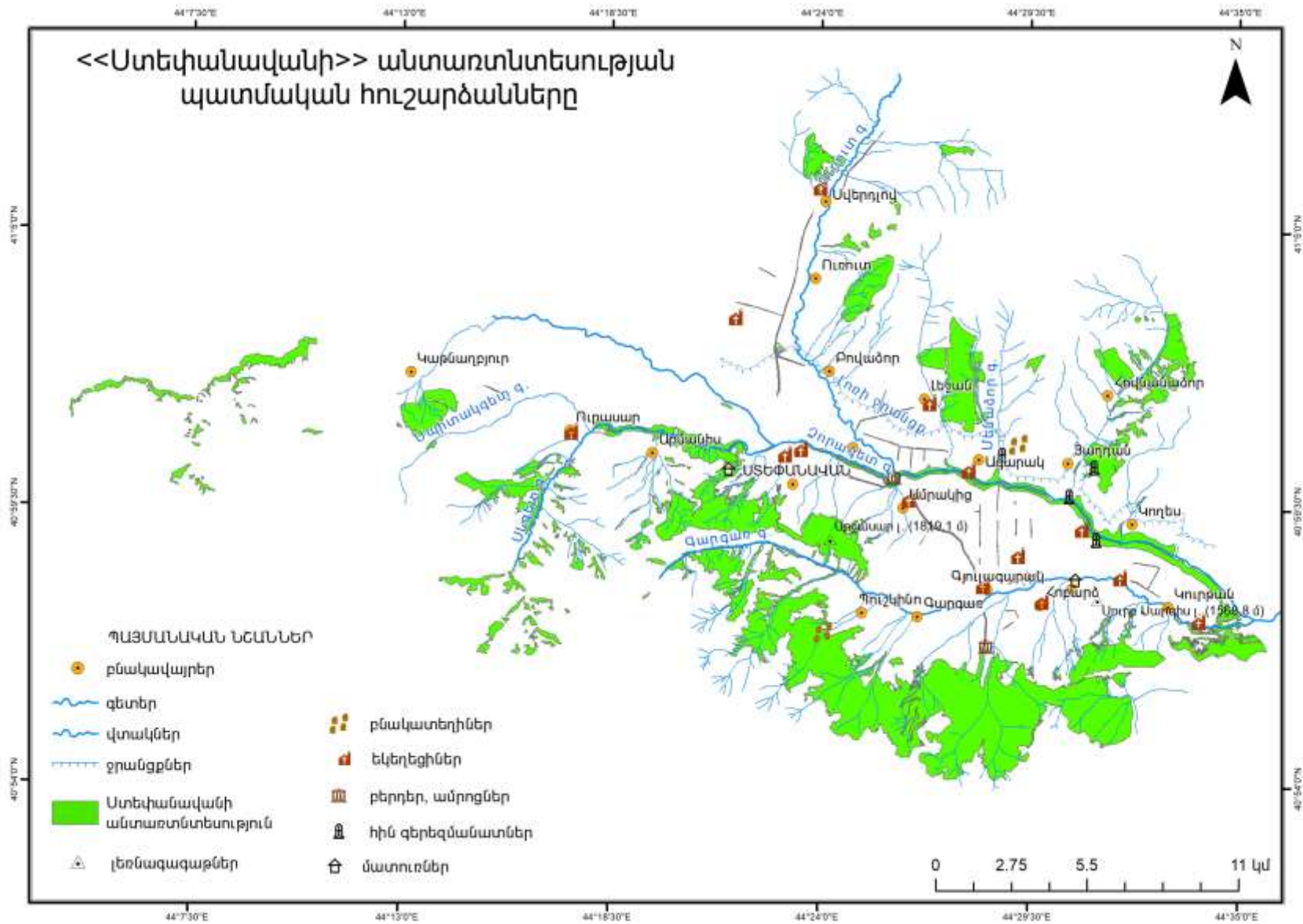
**Քարտեզ 17. Ստեփանավանի անտառտնտեսության պտուղ-
հատապտուղների տարածվածությունը**

Քարտեզ 18. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ուտելի խոտաբույսերի տարածվածությունը

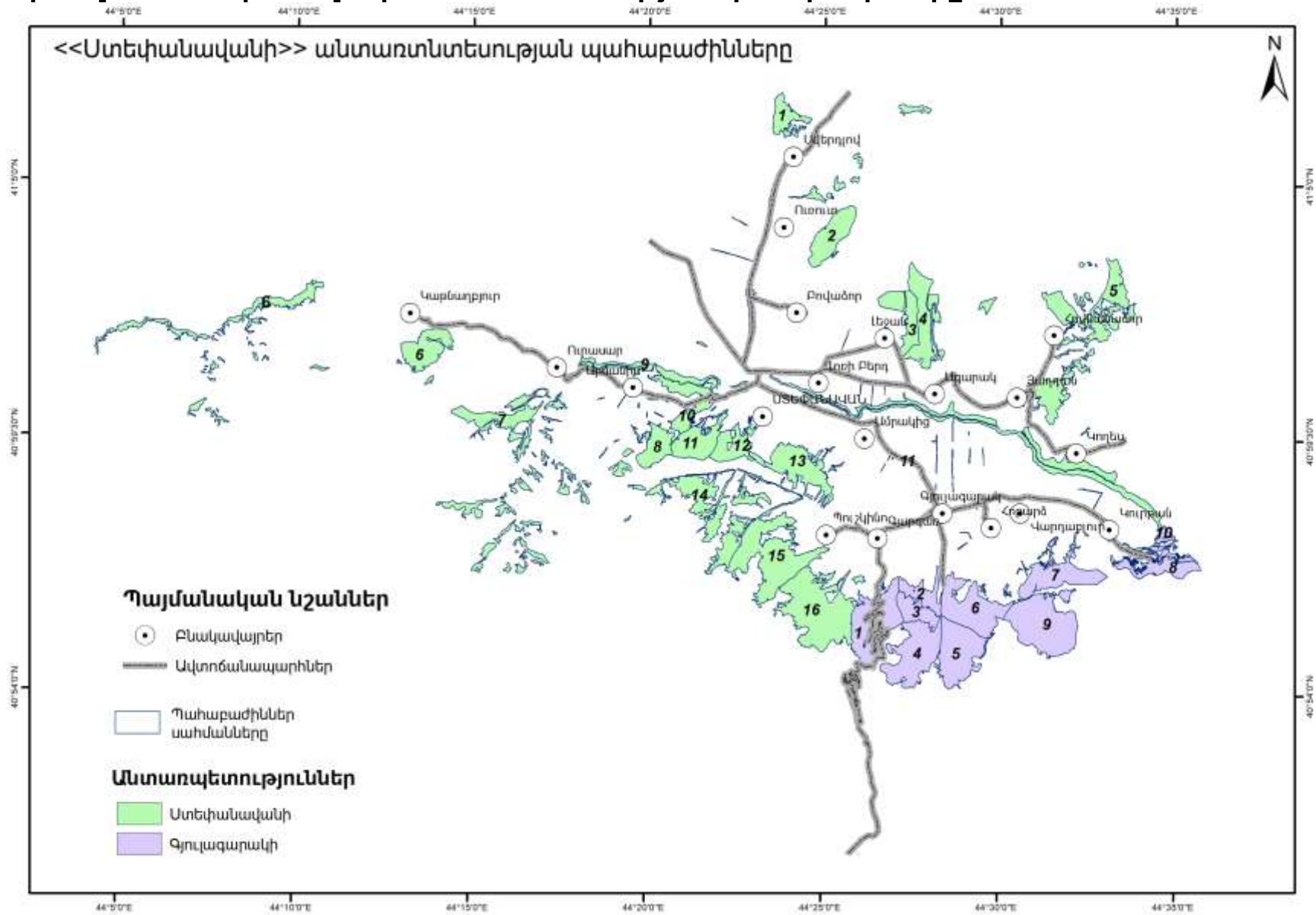

Քարտեզ 19. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ծարածքի պատմամշակութային հուշարձանները

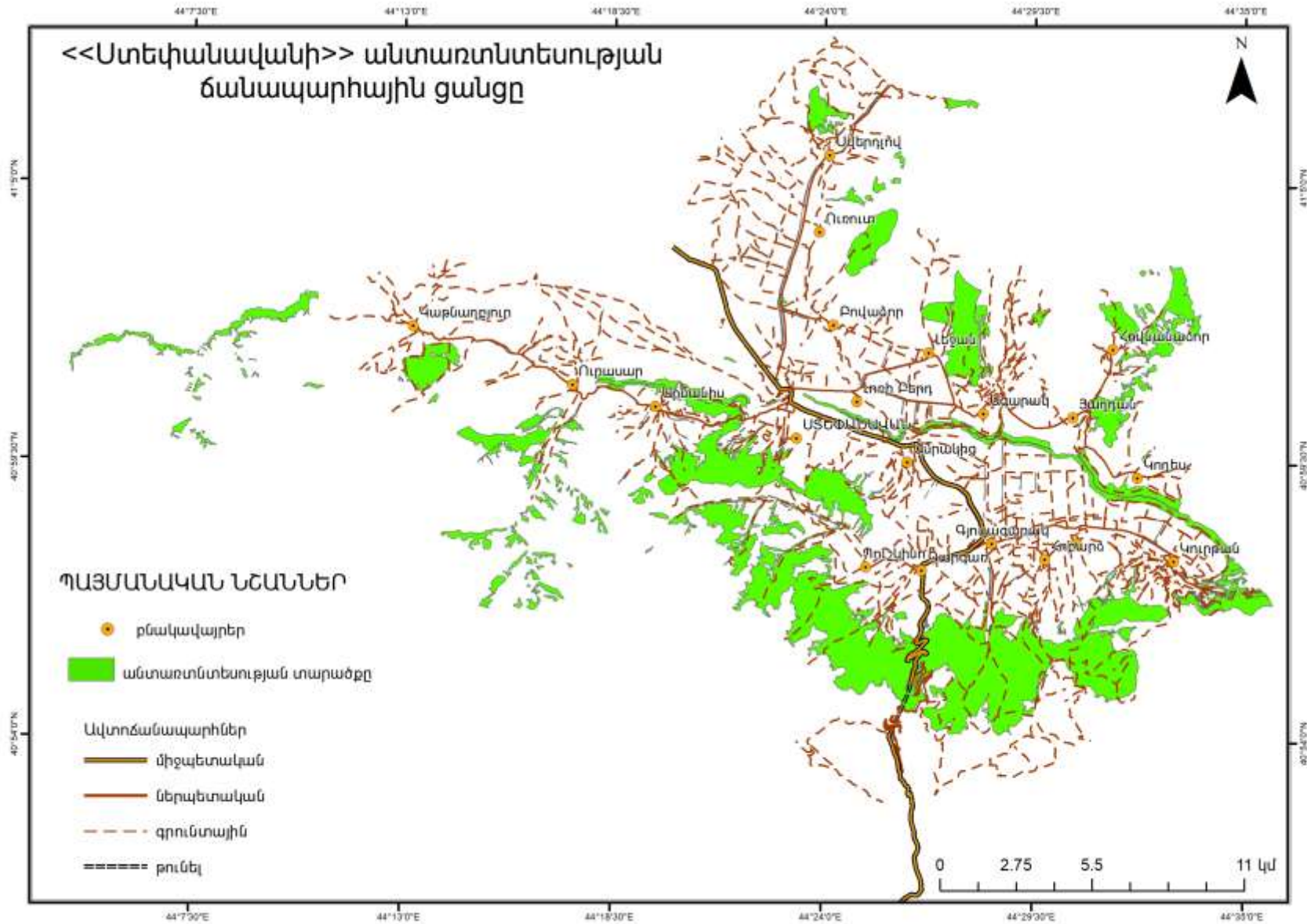

Քարտեզ 20. Ստեփանավանի անտառտնտեսության պահարաժինները

Քարտեզ 21. Ստեփանավանի անտառտնտեսության ճանապարհային ցանցը

Քարտեզ 22. Ստեփանավանի անտառտնտեսության տարածքն ըստ հրդեհավտանգության դասերի

